

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KAZAKİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASI VE ORTA
ASYA'DAKİ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kaldygul ADİLBEKOVA

**Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kenan DAĞCI

EYLÜL – 2013

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KAZAKİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASI VE ORTA
ASYA'DAKİ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kaldygul ADILBEKOVA (117207023)

**Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler**

Bu tez 23/09/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Kenan DAĞCI Yrd. Doç. Dr. Tuba Özgü Yrd. Doç. Dr. Muharrem Es

Jüri Başkanı

- ☐ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Jüri Üyesi

- ☒ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Jüri Üyesi

- ☒ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Kaldygul ADİLBEKOVA

23.09.2013

ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans tezi yaklaşık 7 aylık çalışmanın bir ürünüdür. Tez konumu belirleme aşamasında beni yönlendirerek ilgi alanım olan bir konuda araştırma yapmamı sağlayan ve hem araştırma hem de tez hazırlama sürecinde benden fikir, yorum desteğini esirgemeyen değerli tez danışmanım Prof. Dr. Kenan DAĞCI'ya teşekkürü bir borç bilirim. Literatür taraması yaparken bana kaynak temin eden, konuya ilişkin sohbetleriyle beni aydınlatan değerli hocalarım Prof. Dr. Efe ÇAMAN'a ve Öğr. Gör. Kaan DİYARBAKIRLIOĞLU'na beni çalışkan, hırslı ve sabırlı bir birey olarak yetiştirdikleri için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kaldygul ADİLBEKOVA

23.09.2013

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	vii
SUMMARY.....	viii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: TEORİK YAKLAŞIMLAR.....	5
1.1. Dış Politika Analizi.....	5
1.2. Rol Teorisi.....	13
1.3. Kazakistan Dış Politikasını Ve Orta Asya'daki Rolünü Belirleyen Faktörler.....	18
BÖLÜM 2: KAZAK DIŞ POLİTİKASININ İNCELEMESİ.....	30
2.1. Bölge İçi Faktörler.....	31
2.1.1. Rusya.....	31
2.1.2. Çin.....	41
2.2. Bölge Dışı Faktörler	47
2.2.1. Amerika Birleşik Devletleri.....	48
2.2.2. Avrupa Birliği Ülkeleri	57
2.2.3. İslam Dünyası Ülkeleri.....	63
BÖLÜM 3: KAZAKİSTAN'IN ORTA ASYA'DAKİ ROLÜ.....	66
3.1. Kazakistan'ın Orta Asya'daki Siyasi Rolü.....	71
3.2. Kazakistan'ın Orta Asya'daki Ekonomik Rolü.....	77
SONUÇ.....	86
KAYNAKLAR.....	89
ÖZGEÇMİŞ.....	100

KISALTMALAR

AB :	Avrupa Birliği
ABD :	Amerika Birleşik Devletleri
AEK :	Avrupa Ekonomik Komisyonu
AGİT :	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ASEAN :	Association of Southeast Asian Nations
BDT :	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM :	Birleşmiş Milletler
BTC :	Bakü Tiflis Ceyhan
CACO :	Orta Asya İşbirliği Teşkilatı
CENRASBAT:	Orta Asya Birliği Konseyi Yatırım Bankası Ve Askeri Bölümü
CICA/AİGK :	Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı
CNPC :	Çin Ulusal Petrol Şirketi
CPC:	Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu
ECO :	Ekonomik İşbirliği Örgütü
EURASEC :	Avrasya Ekonomik Topluluğu
INOGATE :	Interstate Oil and Gas Transport to Europe
KAİK :	Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KGA :	Kolektif Güvenlik Anlaşması
KGAÖ :	Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
NATO:	North Atlantic Treaty Organization
OEAS:	Ortak Ekonomi Alan Sözleşmesi
OAEB:	Orta Asya Ekonomi Birliği
OAEİ:	Orta Asya Ekonomi İşbirliği
OAEO:	Orta Asya Ekonomi Ortaklığı
OAEP:	Orta Asya ekonomi programı
SSCB :	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK :	Sivil Toplum Kuruluşları

ŞİÖ/SCO :	Şanghay İşbirliği Örgütü
TRACECA :	Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia
UNDP/GEF :	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı/Küresel Çevre Tesis etme
USAID :	ABD Yardım Kuruluşu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Kazakistan'ın Ortak Ülkeler Sıralaması (2012).....	28
Tablo 2. Orta Asya Ülkeleri GSMH'I	81
Tablo 3. Kazakistan'ın Toplam Yatırımı, (31 Mart 2012)	82
Tablo 4. Kazakistan ve Orta Asya Ülkeleri Arasındaki Ticaret	84

Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Kazakistan'ın Dış Politikası ve Orta Asya'daki Rolü	
Tezin Yazarı: Kaldygul Adilbekova	Danışman: Prof. Dr. Kenan Dağcı
Kabul Tarihi:	Sayfa Sayısı: VIII (ön kısım) + 100 (tez)
Anabilimdalı: Uluslararası ilişkiler	Bilimdalı: Uluslararası ilişkiler
Kazakistan, genel olarak, en baştan beri BDT ülkeleri içerisinde yabancı yatırımcıları çeken lider ülkedir. Kazakistan 14 bin km sınırlara sahip, nükleer mirasından tamamıyla arınmış, Hazar Denizindeki kendi alanını kendi kontrol edebilen, komşularıyla tartışmalı sınır sorunları olmayan, 140 etnik oluşumu ve 17 çeşit dini barındırarak ülke içi etnik ve dinler arası huzuru olan bir ülkedir. Kazakistan'da 18 binden fazla sivil toplum örgütü ve 2500'den fazla medya kuruluşları faaliyetlerini sürdürmektedir. Kazakistan, Orta Asya Bölgesi'nin ekonomik açıdan lideri olarak tanımlanmaktadır.. Bu çalışmada, Kazakistan Cumhuriyetinin dış politikası ve Orta Asya'daki rolü araştırılmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin dış politikası, eski Sovyet alanı olan Orta Asya'nın politik ve entegrasyon yapısındaki inisiyatif ve faaliyetleri ve Kazakistan'ın Orta Asya'da kendine biçtiği rol ve pozisyonu kapsamlı ve nesnel olarak araştırılarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından (1991) bugüne yürüttüğü dış siyaset dünya liderleri ve bilim adamları tarafından olumlu karşılanmıştır. Ülkenin bazı iç sorunları olmasına rağmen dışa yönelik ciddi sorunlarının olmadığı söylenebilir, hatta dış siyasetinde hep önde gelen, pozitif yaklaşımları olan bir ülke olarak tanımlanabilmektedir.	
Anahtar kelimeler: Dış Politika, Bağımsızlık, Orta Asya Ülkeleri, Entegrasyon	

Yalova University Institute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: Kazakhstan's Foreign Policy and Role in Central Asia	
Thesis Author: Kaldygul Adilbekova Advisor: Prof. Dr. Kenan Dağcı	
Date of Acceptance:	Total Number of Pages: VIII (pre text) + 100 (main body) (appendices)
Department International Relations Field of Study: International Relations	
Kazakhstan, in general, since the beginning of independence is a leader in attracting foreign investors in CIS countries. Kazakhstan is a country has a boundary of 14 thousand km, completely free from nuclear legacy, which can also control their own field in the Caspian Sea, does not have the disputed border issues with its neighbors and hosting 140 of ethnic composition, 17 kinds of religious, keep ethnic and inter-religious peace in the country. In Kazakhstan operates more than 18 non-governmental organizations and more than 2,500 media organizations. Kazakhstan has defined as a leader in economic terms in Central Asia region. This thesis investigating the foreign policy of the Republic of Kazakhstan and its role in Central Asia. Initiative and the activities in political and integrational structure of the former Soviet space Central Asia region and Kazakhstan's role setting by itself in Central Asia is trying explain by comprehensive and objective investigation of the foreign policy of the Republic of Kazakhstan. Foreign policy conducted since the independence (1991) of the Republic of Kazakhstan was accepted favorably by world leaders and scientists. Despite some of the internal problems of the country there can be said that the government haven't any outward serious problems. Moreover Kazakhstan always has the leading foreign policy and also may define as a country with a positive approach.	
Keywords: Foreign Policy, Independence, Central Asian States, Integration	

GİRİŞ

Günümüzde, söz konusu dış politika ve dünya sistemi olunca yalnız 10–15 ülkenin bas-kın olduğunu görmekteyiz. Bu ülkelerin izledikleri dış politikalar yaygın olarak bilin-mektedir. Yeni tanınmaya başlayan Kazakistan’ın dış politika vizyonu nedir, neyi örnek alabilir, teoride nasıl görülür, pratikte neler söz konusudur, neyi hedefler? Bu çalışmada, bu soruların cevapları aranacaktır.

Kazakistan, genel olarak, en baştan beri BDT ülkeleri içerisinde yabancı yatırımcıları çeken lider ülkedir. Kazakistan 14 bin km sınırlara sahip, nükleer mirasından tamamıyla arınmış, Hazar Denizindeki kendi alanını kendi kontrol edebilen, komşularıyla tartışma-lı sınır sorunları olmayan, 140 etnik oluşumu ve 17 çeşit dini barındırarak ülke içi etnik ve dinler arası huzuru olan bir ülkedir. Kazakistan’da 18 binden fazla sivil toplum örgü-tü ve 2500’den fazla medya kuruluşları faaliyetlerini sürdürmektedir. Kazakistan, Orta Asya Bölgesi’nin ekonomik açıdan lideri olarak tanımlanmaktadır. (Nazarbayev, 2012) USAID ekonomisti Maichele Smith Kazakistan’ı Orta Asya’nın ekonomisi açısından şüphesiz lideri olduğunu söylemiştir (<http://www.bnews.kz/ru/news/post/102417/>). Eski Fransa Devlet Başkanı Jack Chirak, Kazakistan Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev’a yaz-dığı mektubunda şöyle demiştir: “Sizin halka mesajınızın temel amacı Kazakistan’ın gelişimini ve istikrarını sağlayan Orta Asya’daki eşit ve karşılıklı yararlı ilişkiler saye-sinde bölgesel işbirliğine istekli yaklaşımlarınızdır. Avrupa Birliği temelini oluşturan ülkelerden biri olarak benim ülkem, sizin Orta Asya Ülkeleri Birliği projenizi sadece destekleyecektir” (http://www.akorda.kz/ru/page/page_kazakistan-prezidenti-nursultan-nazarbaevty-n-atyna-memleket-zhane-ykimet-basshyla_1348723052). Eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan ise, “Ülkede barış ve istikrarın hâkim olmasıyla, ekonomik bü-yümesiyle Kazakistan BDT’nin bazı ülkelerinden farklıdır. Kazakistan, farklı ulusların bir arada barış içerisinde yaşaması ve etnik çeşitliliği kutsayan yapısından dolayı örnek ülkedir” diyerek Kazakistan’ın içyapısını diğer Orta Asya ülkelerine bir model devlet olarak algılanmasına dikkat çekmiştir (<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1034931900>). Kısacası, Kazakistan Cumhuri-yeti’nin bağımsızlığından, 1991 yılından bugüne yürüttüğü dış siyaset dünya liderleri ve bilim adamları tarafından olumlu karşılanmıştır. Ülkenin bazı iç sorunları olmasına rağmen dışa yönelik ciddi sorunlarının olmadığı söylenebilir, hatta dış siyasetinde hep önde gelen, pozitif yaklaşımları olan bir ülke olarak tanımlanabilir.

Bu çalışmada, Kazakistan Cumhuriyeti'nin dış politikası ve Orta Asya'daki rolü araştırılmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin dış politikası, eski Sovyet alanı olan Orta Asya'nın politik ve entegrasyon yapısındaki inisiyatif ve faaliyetleri ve Kazakistan'ın Orta Asya'da kendine biçtiği rol ve pozisyonu kapsamlı ve nesnel olarak araştırılarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Entegrasyon, katılımcı ülkelerin ulusal ve bölgesel seviyede istikrarlı ve kuvvetli gelişmesi, ekonomik büyümesi, güvenliğin sağlanması için en önemli faktördür. Bu durumda, Kazakistan Cumhuriyeti'nin ve diğer Orta Asya ülkelerinin önünde duran temel sorun, her alanda etkili gelişmeler kaydetmek için müsait ortam hazırlamak, küreselleşmenin yanında getirmiş olduğu negatif unsurları bertaraf etmek, yerel ve dayatılmış yıkıcı hadiselerle anında karşılık verebilmek veya engel olmak için çabaların birleştirilmesi gerektiğidir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan en zor sorunlar, eski post-Sovyet alanında yapılan bir dizi entegrasyon girişimleri sayesinde giderilmiştir. Bu bağlamda, birinci sırada Orta Asya ülkelerinin de dâhil olduğu Bağımsız Devletler Topluluğu gelmektedir. Bununla ilgili Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, "...hayat kendisi gösterdi ki, o zor şartlar altında BDT'nin şimdiki formatında Aralık 1991'de Almatı'da kurulması atılabilecek en iyi adım ve doğru karardır. BDT'nin kurulması ülkelerimizin kendi aralarındaki ciddi çatışmaları engellemekle kalmadı, yeni bağımsız ülkeler arasındaki ekonomik, sosyal, insani bağların trajik şekilde kopmasından da kaçınılmış olundu" diyerek belirtmişti (N. Nazarbayev, 2001:146-147).

Sovyet sonrası döneminde Kazakistan'ın da içinde olduğu Orta Asya bölgesindeki dinamik değişimler, oradaki olup biten süreçler, iç politik anlaşmazlıklar, çatışma noktalarının bulunması, her an bölgenin diğer ülkelere de sıçrayabilme ihtimali olan "renkli devrimler", çok düşük ekonomik gelişmeler, alternatif, sözde "entegrasyon" süreçlerinin artması, dış güçlerin bölgede giderek artan hırsları, bölgesel entegrasyon politikasının belirsizlik içerisinde olması Orta Asya devletlerinin güçlerini toparlamak ve ortak gerçek entegrasyon sürecinin başlatılması yolunda ciddi sorunlar yaratmaktadır. Tüm bunlar çok amaçlı operatif analizleri gerektirir.

Orta Asya'da ve tüm eski Sovyet alanında entegrasyon sürecinin oluşması ve işleminde zengin yer altı enerji kaynaklarına sahip ve ekonomik büyümede diğer kardeş ülkelerinin önüne geçen, global politikada aktif aktör olmuş Kazakistan, çok önemli rol oynamaktadır. Sovyetler Birliği'nin mücavir alanlarında ve onun dışında da entegrasyon

süreçlerine katılmak başkent Astana'nın dış politika önceliklerindendir. Bu bağlamda, halka mesajlarının birinde Kazakistan Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev: "Kazakistan kendini entegrasyon ve çok taraflı işbirliklerin sağlam taraftarı olarak tanımlıyor" diye altını çizmiştir (Nazarbayev, 2004).

Mevcut konuya başvurulmasının sebebi sadece akademik merak değil, onun yanında pratik-politik karakteri kavrayarak, toplu ölüm ve açlıkların yer aldığı ve bölge halkının kültür ve kimliklerinin yok olma tehlikesine karşı karşıya kalmış tarihi kargaşaların olduğu bölgede barışı ve huzuru koruma uğuruna seçilmiştir.

Araştırma konusu Kazakistan'ın Sovyetler sonrası 1991 den 2013 yılına kadar süren dış politikası, onun yanı sıra bölge içi ve bölge dışı amaçları ve onun tespitleri, Kazakistan'ın Sovyetler sonrası ve Orta Asya'daki entegrasyon yapılarındaki faaliyetlerini incelemesidir.

N. Nazarbayev, Kazakistan rolü düşüncesini ve jeopolitik isteklerini kendisinin "Chatham House'taki" (Londra) 22 Mart 1994'te yaptığı konuşmada açık ve net olarak ortaya koymuştu:

"Avrasya kıtasının tam merkezinde yer alan, kuzeyinde Rusya'yla ve güneydoğusunda Çin'le sınırları olan Kazakistan, kaderin çizdiği orta konumu işgal ederek çok taraflı dış politika sergilemek zorundadır. Bizim cumhuriyetimizin fenomeni, aynı zamanda Avrupalı ve Asyalı bölgesel uluslararası örgütlerin ve finansal kuruluşların üyesi olmasıdır. Biz, şüphesiz kendi jeopolitik durumumuzu çok iyi anlıyoruz ve Asya kıtasının güvenliğini güçlendirmek konusunda merkez olmaya hazırız" (Sachko, 2005).

Bu bağlamda, Kazakistan dış politikasında güvenliğe ve istikrara daha çok önem verdiği ve Kazakistan'ın sadece Orta Asya'da değil Asya kıtasında güvenliği sağlama konusunda istek ve arzularının olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde çalışmanın teorik çevrevesi incelenmiştir. Dış politika, rol teorisi ve Kazakistan'ın yürüttüğü dış faaliyetleri teorik açıdan ele alınmıştır.

İkinci bölümde Kazakistan'ın dış politikası konu alınmıştır. Kazakistan dış politikasını etkileyen bölge içi ve bölge dışı faktörler incelenmiştir. Kazakistan'ın dış

politika ekseninin dış güçlerin etkisiyle nasıl ve nereye doğru gittiği ele alınmıştır. Rusya ve Çin gibi bölgesel, ABD ve AB ve diğer ülkeler gibi bölge dışı aktörlerle ilişkiler incelenmektedir.

Üçüncü bölümde ise Kazakistan'ın Orta Asya'daki rolü incelenmiştir. Orta Asya ülkeleri ile ilişkileri ve faaliyetleri incelenmektedir

Kazakistan'ın dış ülkeleriyle ilişkileri iki yönde incelenmektedir: Büyük güçler ve Orta Asya ülkeleri. Büyük güçler öncelikle Rusya ve Çin gibi bölgesel ve ABD, AB vb. gibi bölge dışı güçler ve Orta Asya ülkelerindeki Kazakistan'ın rolü.

BÖLÜM 1: TEORİK YAKLAŞIMLAR

1.1 Dış Politika Analizi

Kimileri devletlerin neden savaştıklarını sorgulamaktadır. Kimileri ise az gelişmişliğin ve kalkınma hareketinin neden çok yavaş aktığını tartışmaktadır. Bu soruların mümkün olan ve mantıklı açıklamalarını araştırmacılardan oluşan üçüncü grup vermektedir. İşte bu noktada bir ülkeyi ya da bir bölgeyi tanımlamak için, neden gelişip gelişemediğini öğrenmek için o ülkenin sadece iç politikasını araştırmakla yetinmek basit bir hata sayılır. Bir ülkenin konumunu öğrenmek istediğimiz zaman iç politikasıyla birlikte dış politik faaliyetlerini de araştırmamız gerekir gerek. Soru ise şudur: Dış politika nedir? Ve bir dış politika nasıl analiz edilebilir?

Dış politika kavramının belli bir sabit tanımı yoktur. Dış politikayla ilgili düşünceler ilişkiler üzerinden yola çıkarak Aristoteles'ten Machiavelli, Bodin, Hobbes, Rosseau, Kant, Hegel ve XX- XXI yüzyıllarda Morgenthau, Waltz, Wallerstein vb. gibi düşünür ve teorisyenlere kadar uzanmıştır.

Dış politika devletler, yabancı partiler ve kuruluşlar, evrensel ve bölgesel uluslararası örgütler ve uluslararası şirketlerden oluşan dış politik faaliyetlerin aktörleriyle ilişkileri düzenleyen devletin uluslararası arenadaki faaliyetidir (Tsygankov, 2003).

Dış politika devletin ekonomik, demografik, askeri, bilim-teknolojik, kültürel potansiyeline dayanmaktadır. Bir devletin jeopolitik konumu o devletin kendine ortak seçimi ve ortaklarının rakipleriyle ilişkilerini geliştirmesine sebep olan faktördür (Jukov ve Krasnov, 1997:992).

Dış politikayı gerçekleştirme faaliyetinin geleneksel formları diplomatik ilişki kurmak veya onun düzeyini indirmek, durdurmak, ilişkisini kesmek ve hatta aralarındaki ilişkilerin kötüye gittiğinde savaş ilan etmek; evrensel ve bölgesel uluslararası örgütlerde temsilcilik açmak veya üyesi olmak, geçmişte işbirliği içerisinde bulunan ülkelerin devlete dost yabancı siyasi partilerin ve başka toplumsal örgütlerle işbirliği içerisinde bulunmak, devletin diplomatik ilişkileri olamayan veya dost olmayan, ancak herhangi bir sebepten dolayı diyalog yapma ilgisinden bir ülkenin siyasi partileri ve hareketleriyle temasa geçmek, ilişkilerini geliştirmek ya da desteklemektir.

Çağdaş devletlerin hemen hepsinde dış politik faaliyetleri gerçekleştiren ve bu faaliyetleri kontrol eden özel birimleri vardır. Bunlar: dışişleri bakanlığı ve gerektiği gibi dış

politika sorularıyla ilgilenen parlamento komisyonları: kadrosunda askeri sorularla ilgilenen uzmanlar, ajanlar (istihbarat ve kontra istihbarat elemanları), ekonomik sorularla ilgilenen (ticari temsilciler), kültür işbirlikleri uzmanları barındıran elçilik ve temsilcilikler; nispeten kendi programlarıyla, resmi ve gayri resmi misyonlu elçiliklerin ve temsilciliklerin kontrol altında olan yurtdışında bilimsel ve kültürel merkezler vs. gibi birimlerdir (Lomagin, 2001:103).

Günümüzde (son 15–20 sene içerisinde) geleneksel dış politik sorunların kendi güncelliğini kaybetmesi ya da en azından, küreselleşen dünya şartlarının ve dünya çapında toplulukların oluşumuyla ortaya çıkan yeni meydan okumalar ve tehditlerin (kökten dinci gruplar, uyuşturucu trafiği, insan kaçakçılığı, ekolojik sorunlar vs.) çoğalma sebebiyle yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine dair literatür çoğalmaya devam etmektedir. Bu yeni tehditler çevre ortamının bozulmasıyla, hızla artan karbonhidrat açığıyla, herkesin ulaşması gereken içecek suyla vs. ortaya çıkıyor ve bunlar kimin sınırları içerisinde olsun herkesin ulaşabileceği doğal kaynakların adaletli bir şekilde dağıtımını talep etmektedir.

Uluslararası güvenlik tehditlerinin en baştaki nedenlerinden biri az gelişmiş ülkeler ve otoriter rejimlerdir. Az gelişmişliğin kendine has eskiklikleri etnik ve topluluklar arası çatışmaların yayılması, halkın kontrolsüz yerleşimi ve devlet iktidarının boşluğu ya da zayıflığı nedeniyle bütün olarak “Üçüncü dünyanın” kaotik durum almasıyla tarif edilir. Otoriter rejimin eksiklikleri ise iç siyasette demokrasinin bastırılmasıyla ve devletin başkalarına karşı, özellikle komşu ülkelere karşı saldırgan tavır sergilemesiyle tarif edilir. Bu sorunların çözümü konusunda tüm tartışmalar ve kaynaklar ileri Batının üçlü modeli: piyasa ekonomisi, liberal demokrasi ve siyasi süreçlerin kurumsallaşması ihracıyla (gerek olursa güçle) önlenebileceğine dair atıflar bulunmaktadır. Tüm bunların gerçekleşmesi için dış ve iç siyaset arasındaki farklılığın silinmesi gerekecek, dış politikanın geleneksel öznesi olan egemen bir devletin kendi anlamını kaybetmesi ve “ölüyor” olması gerekecek, dış politik analizinin merkez kavramı “ulusal çıkar” daha önce işlevsel olmadığını ortaya koymuş ve bugün, küresel pazar ve demokratik idealleri ışığında tamamen atılması gerekecektir. Ancak bu gibi söylevler günümüzde belirgin bir şekilde artan dış politika çalışmalarına aykırıdır. Çünkü bu araştırmalar ulusal çıkara referansı olmadan yapılmamaktadır.

Dış politika çalışmalarının temelleri (DPA) 1950-1970 yıllarında ortaya atılmış ve bu konudaki çalışmalara ondan sonraki dönemlerde uzun bir ara verilmiştir. Bu tür teori çalışmaları realizm ve liberalizmi meydana getirmiştir.

Bilindiği üzere, siyasi realizm ortaya koyduğu devletlerin dış politik davranışlarını açıklayan “ulusal çıkar” kavramını dış politika analizinin temel analitik aracı olarak belirtmektedir. Uygulamada *raison d’Etat* (ulusal çıkar) kavramı Frederick II ve Kardinal Richelieu zamanından beri belli ise de, uluslararası ilişkiler teorisine XX yy. 1940 yılında çıkan H. Morgentau’ın kitabıyla girmiştir. Morgentau ulusal çıkarı “güç açısından” gözden geçirmiştir (Morgenthau, 1948). Ve de "tek kategorik zorunluluk, akıl yürütmenin tek kriteri, eylemin tek ilkesi" olarak algılamıştır (Morenthau, 1951: 242). Ona göre ulusal çıkar iki kategoriyle sınıflandırılmaktadır: merkezi (sürekli) ve ikincil (değişen). Sırayla, merkezi çıkar 3 faktörden oluşmaktadır, bunlar: korunması gereken çıkar tabiatı, çıkarın taşındığı siyasi çevre, hedef ve araç seçimini sınırlayan rasyonel ihtiyaçtır (Tsygankov, 1992:164). İleri dönemlerde bu kavrama herhangi bir atıfta bulunmayan hiçbir ciddi dış politika yapıtları bulunmamaktadır. Ancak, Thukydides’in 2500 yıllık "Peloponez Savaşı Tarihi" yapıtında çıkarı devletlerin dış politik davranışlarının tek nedeni olarak tanımlayan konuşmaları mevcuttur.

Realistler, kendi tanımlamalarını dış politikanın temel ilkelerinin değişmezliğinden ve ölümsüzlüğünden yola çıkarak oluşturmaktadırlar. Onlar devletlerin anarşik şartlarda kendi gücünü artırma arzusu olduğunu, bu yüzden, dünya siyasi sisteminin çıkarıcı olduğunu, rekabetten kaçınılmayacağını, süper güçler arasında güç dengesi oluşturma prensiplerinin yerine getirilmesi gerektiğini savunurlar. Ulusal çıkarın içeriği her şeyden önce ekonomik refahın temelini oluşturan güvenlik önlemlerinin alınması ve sağlanmasıdır. Buradaki güvenlik tanımlaması devletlerin uluslararası sistemdeki konumlarına bağlıdır (Örneğin ABD, AB, Rusya gibi ülkelerin kendince güvenlik anlayışları diğer ülkelere göre farklıdır). Bu durumda güvenlik, genel güç yapılandırmalarıyla örneğin özellikle devletlerin askeri yeteneklerinin dağılımıyla tanımlanmaktadır. Bu nedenle realist bakış açısıyla, dış politika devletin gücüyle, onun dış tehditlere karşı durabilme yeteneğiyle ve güç dengesini sağlayabilmesiyle ölçülmektedir (Tsygankov,2002:69-71).

Uluslararası çıkarların var oluşunu ve onun devletin dış politikasında önemli rol oynadığını liberal görüşlerin taraftarları da inkâr etmemektedirler. Ancak realistlerin aksine onlar ulusal çıkarların temelinde, doğal olarak dış politikada da “devletin ölümsüz çıkarları”

değil bireylerin tercihleri yattığını öne sürmektedirler. Tam da bireyler ve bireyler grubu, liberalizm bakış açısıyla, bir bütün olarak siyasetin ve dış politikanın aktörleridir. Bireyler rasyoneldir ve bu nedenle onlar refaha ulaşma amacıyla kendi çıkarlarını kabul edilebilir formda öne sürüyorlar. Onlar, çıkarlarına kendilerinin daha küçük çabalarıyla ulaşamayınca bu vazifeyi tam da bunun için toplumsal sözleşmeyle kurulmuş olan devletlere yüklemektedirler. Realistlerin aksine liberallere göre devlet sivil topluma ilişkin bağımsız aktör değildir, onlar sadece özel çıkarlara hizmet etmek için tasarlanmıştır. Bu dış politikaya ilgili olarak ta doğrudur, çünkü devlet bireylerin kendi güçleriyle savunmadığı özel çıkarları öne sürme yetkisine sahiptir (Lomagin, 2001:86-92).

Kendine göre bir tür meta-teori olan uluslararası ilişkiler teorisi paradigması sadece genel yaklaşımlardan bahsetmektedir; uluslararası ilişkiler teorisi dış politika analizine metodolojik çerçeve sunmaktadır ancak bu dış politikanın oluşumunu, gerçekleşmesini ve etkinliğini değerlendirilmede yetersiz kalmaktadır.

1950’li yıllarda “geleneksel” uluslararası ilişkiler teorisini deneysel kontrol edilemez hale getiren aşırı geniş genellemeler ve uygulamalı araştırma bulgularının eksikliği eleştirileri ekseninde katı ve bilimsel metotlara artan ilgiden dolayı dış politikayı “siyah kutu” içerisine sokma mecburiyetinde bırakan yapıtlar ortaya çıkmaya başladı. Bu entelektüel bağlamda, Dış Politika Analizi isimli uygulamalı spesifik alt disiplinin temeli atıldı. Onun özelliği “ulusal çıkar” kavramını işlevsel hale getirmek ve devletin dış politikanın üniter aktörü olduğu üzerine yorumların ötesine geçmek, aynı koşullara ve aynı imkânlarla sahip devletlerin uluslararası davranışlarının farklı olma nedenlerinin açıklamasını bulma arzusu ve son olarak, nispeten bağımsız araştırma yönü olan *dış politika teorisi* oluşturmaktır (Lomagin, 2001:105).

Eğer dış politika analizine geleneksel yaklaşım (öncelikle realizmle ilgili) tek bir oyuncu olarak devletten geçiyorsa ve çevreyle etkileşim düşüncelerine odaklanıyorsa, o zaman DPA devletin soyutlamadan fazla bir şey olmadığını ve siyasetin insan faaliyetleri sonucu olduğunu ısrar ediyor, bu yüzden insanlar dış politika analizinin temel nesnesi olması gerekiyor. Ki, bu analizin merkezi, belirtmiş olduğumuz faaliyetten onun köklerine doğru, onun hazırlanma sürecinin özelliklerine doğru kayması gerekir. Diğer bir deyişle, analiz merkezinde dış politika kararları alan şahıslar olmalıdır ve böyle kararların hazırlanma ve verilme sürecinin özellikleri de dâhil edilmelidir. En baştan DPA, devletin dış politikasının belirli tezahürlerine odaklanır; onun dış politika davranışları

(özellikle karar verme süreci gizliyen) nedenlerinin tespit edilmesi ve açıklanmasına, araştırmanın uygulamalı yönüne, onların dış politik kararlarının oluşumunda uygun modellerin geliştirilmesi üzerine odaklanır. Bu fikirlerin ilkleri olarak Amerikalı bilim adamları Richard Snyder, Henry Bruck ve Burton Sapin'in 1954 yılında çıkan *Decision Making as an Approach to the Study of International Politics* adlı kitabı, dış politika çalışmalarının yeni yöntemlerinin öncüsü olmuştur. Onlar, "Devletin eylemlerinden kaynaklanan olaylar, koşullar ve etkileşim modelleri nedenlerinin belirtilmesi karar verme sürecinin analizini gerektirir. Ayrıca, biz "nedeni" anlamak için "nasılın" incelenmesi gerektiğini savunuyoruz" şeklinde beyan etmişlerdir (Snyder vd.,1954:33). Buna göre, karar alıcılar iki türlü ortamın iç ve dış ortamın etkisi altında çalışıyorlar ve birbiriyle ilgisi olmayan bazı iç ve dış etkenler karar alıcıların sayesinde birbiriyle ilgilenen etkenler haline gelmektedir (Snyder vd.,1954:53). Snyder ve diğerlerinin dış politika analizine yaptıkları en önemli katkıları ise her şeyden önce kararların arkasındaki faktörlere önem vermeleridir (Hudson, 2007:15). "Ulusal çıkar" kavramını işlevsel yapmaya çabalayan yazarlar içeriğin objektifliğini tanımayı reddetmekte, bunun yerine ulusal çıkarı "karar veren şahıs böyle istiyor" diyerek dikkate sunmaktadırlar (Snyder vd, 1954:65).

1956 yılında ise Margaret ve Harold Sprout tarafından *Man-Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics* isimli dış politika analizi konusu üzerine bir diğer önemli eser yayınlanmıştır. Bu yapıtta, dış politika analizinde dış politika kararları veren insanların ve grupların "psikolojik ortam" özelliklerinin dikkate alınması gerektiğini savunmaktadırlar. Yazarlar "işlevsel" ve "psikolojik ortam" arasında dış politikanın oluşumunda devletin bir bütün olarak uluslararası davranışlarını etkileyen büyük ölçüde yanlış tanımlama getiren ayırım olduğu sonucuna gelmektedirler (Margaret and Harold, 1956).

Son olarak, 1966'da James Rosenau kendisinin "Pre-theories and Theories of Foreign Policy" adlı makalesini yayınlamıştır. Rosenau, çalışmasında "aktör-spesifik" kavramını ortaya atmıştır. Aktör-spesifik, dış politikanın tam olarak açık ve net anlaşılabilmesi için birçok farklı analiz seviyelerinde elde edilmiş tespitlerin bir arada değerlendirilmesini içermektedir (Rosenau, 1966:118). Böylelikle, dış politika analizinin, bireysel liderden uluslararası sisteme kadar dış politika alanında deneysel araştırma imkânını sunmak için

kendi başına orta seviyelerdeki bir teori olarak gelişmesi gerektiğini öne sürmektedir (Rosenau, 1966).

DPA daha sonraki gelişmesi yukarıda belirtilen çalışmalardaki karar alma sürecinin katı bilimsel metotlar ve prosedürleri kullanarak analiz edilmesini öngören deneysel yöntem uygun çizgiyi takip etmiştir. Böylece dış politika oluşumunu etkileyen birbirinden farklı birçok tanımlamalar orta çıkmıştır. Örneğin, James Rosenau dış politika oluşumunu rol, birey, sistem ve toplum üzerinden tanımlamaktadır (Rosenau, 1980:54). Michael Clarke ve Brian White, dış politikanın farklı süreçler doğrultusunda oluştuğunu belirtmektedir (Clarke ve White, 1989: 28-29). Laura Neack, dış politika analizi yaparken bireye, devlete ve sisteme daha çok önem vermektedir (Neack, 2002). Valerie Hudson ise dış politika kararlarına odaklanarak detaylı yaklaşımlar (approaches) geliştirmiştir. Bunlar: Bilişsel süreçler, liderin kişiliği, küçük grupların dinamikleri, kurumsal süreçler, bürokrasi siyaseti, kültür, iç siyasi uyumsuzluk, ulusal özellikler ve uluslararası sistem (Hudson, 2008:16).

Foreign Policy Analysis dergisinin ilk numarasında Valerie Hudson kendi makalesinde DPA'nın konu alanı iktidar kaynaklarıyla donatılmış şahısların, doğal olarak, her zaman olmasa bile ulus-devlet iktidarının hukuki temsilcilerinin katıldığı karar alma sürecine atıfta bulunduğunun altını çizmiştir. Bu şahısların dış politikanın merkezi sorunlarını neden, hangi koşullarda ve nasıl kabul ettiği, kararlarının önceliklerini belirlediği, uygun kişileri formüle ettiği, araç tercihini değerlendirdiği vs. söz konusudur. Şunu belirtmekte fayda var, DPA herhangi bir tek kararı değil hepsinin toplamını ve/veya belirli bir durumda alınmış kararların devamını ve sonuçlarını incelemeyi öngörmektedir. Bununla birlikte, araştırmada “amaçsız” eylemler ve kararlar, uluslararası siyasete ilgisi olmayanlar hesaba katılmamaktadır (Hudson, 2005:1-30).

DPA'nın belirtilmiş olan özelliklerinin dışında Hudson çok faktörlü, çok disiplinli- çok alanlı, bütünleştirici gibi ilkelere işaret etmiştir. DPA'nın ilkelerinden bir diğeri ise tam da insanlar (karar verici şahıslar) bu araştırma yönü çerçevesinde metafizik bir üniter aktör olan devletin aksine ajan olarak ve uluslararası siyasette tüm değişiklikler kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Son olarak, DPA'nın önemli ilkelerinden birine Hudson, dış politika kararları alan belirli şahısların belirli özelliklerine dikkat etmiştir. Bu ilkeler Hudson'un bakış açısıyla DPA'ya diğer yaklaşımların karşısında tartışmasız üstünlük

veren, onsuz sadece havadan bir fikir kalan dış politikanın ampirik analizine imkan sağlamaktadır (Hudson, 2005).

Gerçekten DPA çalışanlarının araştırmaları, bilimi yeni tekniklerle ve son derece anlamlı sonuçlarla zenginleştirerek oldukça verimli olmuştur. Böylece, siyasi psikolojik alanında ilerlemenin kullanıma girişi karar verici şahısların bireysel özelliklerinin, onların inançları, özgüven ve değerleri, duyguları, davranış tarzlarının vs. dış politika üretimi sürecinde belirli koşullarda kritik hal alabileceğini görmemizi sağlamıştır. Dış politika alanında algılamının ve imgelerin rolünün araştırılmasında çarpık anlaşımalar ciddi sonuçlarla karşınıza çıkabileceğini ve mantıksız işleyen klişeleşmiş “düşman” simgesiyle eşlik edebileceğini ortaya koymuştur.

Devlet kuruluşları ve bürokrasisi kendilerinin hayatta kalmalarını en baştaki önceliklerinden saydığı sonuçlar da önem kazanmaya başlamıştır. Çünkü kuruluşlar kendi nüfuz alanlarını kıskançlıkla korumak ve artırmak için çalışacaktır. Ayrıca, kararların sonuçlarını karar alma sürecine katılan kişilerin gizli hedefleri ve çıkarları da etkilediği bulunmuştur. Karar verme sürecine bir grup kişiler katıldığı takdirde işbirlikçi görüş ve değerlendirmeleri, grubun birbiriyle uzlaşımı koruması kararın kalitesini düşürebilir aynı zamanda, dış politikanın kalitesini de.

DPA çerçevesinde, karar verici kişilerin, onların dış politikanın iç sahasında aldığı pozisyonunu belirten durumlarına ve yerine bağlı örnek tipleri ve karar alma sürecindeki “politika yapanlar” grubunun eylemleri gibi veritabanı birikmiştir. Bununla ilgili ek kitaplar ve bilgisayar destekli analiz paketleri de mevcuttur. Böylelikle, DPA uluslararası siyaset biliminin uygulamalı teknikleriyle zenginleşmesine katkıda bulunmuş, dış politika alanında deneysel araştırmaların sadece anlamını değil imkânlarını da göstermiştir. Bu, devletler arasındaki ilişkilerdeki rolünün indirgenmez olduğunu göstermiştir. Dış Politika Analizi kendi alanını sadece devletle sınırlamadan devlet dışı oluşumlarla (özel işletmeler, şirketler, örgütler) genişletmiştir. DPA dış politika aktörü sorunlarına bilim dünyasının dikkatini çevirmiş ve devlet dışı aktörlerin devletlerarası ilişkileri etkileyen önemli faktörler olduğunu kanıtlamıştır.

Yine de, DPA taraftarlarının her ulusa ve her zaman için geçerli uygulamalı dış politika teorisi yapma emelleri başarısız kalmaktadır (Webber ve Smith, 2000). Karar verici kişinin bireysel niteliğinin ne kadar önemli olmasına rağmen, yeti statüsünden ve onunla ilgili dış politika oluşumundaki rolünden daha çok önemi yoktur (Webber ve Smith,

2000). DPA deneysel metodunun “katılığı” zorluklarla alakalıdır, onları kullanırken araştırmacı şu soruyla karşılaşmaktadır: örneğin, farklı psikolojik faktör efektlerin dış politikaya kıyaslamalı etkisi nasıl ölçülür? Deneysel kanıtların titizliğini arzu eden araştırmacı dış politika olaylarının analizini yaparken mevcut metotların nasıl ya da hangisini tercih etmesi gerektiği “karmaşık soruyla” sürekli karşılaşmaktadır. Her zaman “bunun dışında” en etkin olanları vardır diyen risk kalmaktadır. Eğer bireysel özellikler ya da çarpık algılamalar belirli “siyaset yapanın” kararının ayrı tercih yönlerine sebep oluyorsa, o zaman onlar dış politikanın tek ya da en önemli kaynağı olarak hizmet edemezler.

Belirli şahıslara ve küçük gruplara öncelik tanıyan DPA dış politikada büyük organize edilmiş grupların rolünü kaçınılmaz derecede hafife almaktadır. Böyle yok saymanın kaçınılmaz ilk kurbanları tabii ki, en önemlilerinden biri devlettir. Büyük ölçüde onun geleneksel idealist ve uluslar ötesi eleştirisinin sayesinde devletin gerçek rolü azaltılıyor, unutuluyor ya da ters çevriliyor. Bu, özellikle alt-ulusal, uluslar üstü ve uluslar ötesi gibi diğer kurumlarla ilgilidir. Gerçek değerlerinin kaybedilmesi ciddi şekilde kimlikleşmenin tüm makro-politik yapısını, angajmanını ve kolektif eylemini sarsmaktadır (Tsygankov, 2002). Sonuç olarak, karar verme sürecinde şahısların psikolojik niteliklerine odaklanmak, bir bütün oluşuma, uygulamaya, sonrasındaki etkilerinin değerlendirilmesi sürecini gözden kaçırarak dış politikayı parçalar haline getiriyor, subjektif kavram olan “ulusal çıkar” da dış politikayı bütüncül bir süreç olarak anlamaya yardımcı olmamaktadır.

Tüm bunlar dış politika sorunlarını araştırmada DPA’nın imkânlarını sınırlamakta, ancak onun iyimser katkısını reddetmemektedir. DPA’nın önemli fazileti ise, özellikle, araştırmacıların dikkatini sosyal bağlama çekmesidir. Küreselleşme nedeniyle ulusal çıkarın devletlerin dış politika anlayışından kısmen çıkmış olması ve sosyal duruma artan ilgi Dış Politika Analizinin pozitif taraflarındandır. Günümüzde çıkmaya başlayan dış politika analizi makaleleri ve raporlamlarda “Ulusal çıkar” ve “güç” kelimelerinin yerini karar veren şahıslar, kültür, tarih, coğrafi, ekonomi, siyasi kuruluşlar, ideoloji ve demografi vs. almıştır. Bunun dışında, DPA uluslararası siyaset bilimi merkezi sorunlarından biri olan dış politika analizinde ajan ve yapı sorunlarını gündeme getirmiştir.

Yukarıda bahsedilen sorunlar konstrüktivizm gibi, taraftarlarının genel metodolojik tesis ve uygulamalı dış politika analizine bağlam bulmaya çalışan uluslararası siyasi düşünce akımının merkezi haline geldi. Devletin dış politikası ve ulusal çıkarları arasındaki sıkı bağı dikkate alarak, konstrüktivizm çıkarların temelinde kimlikleşmenin olduğundan yola çıkmaktadır: çıkarlar “kimlikleşmeyi öngörmektedir çünkü aktör kendisinin kim olduğunu bilirse ne istediğini de bilebilir”. Ulusal kimlikleşme dış politikanın hedef seçimlerini etkiliyor ve öncelikleri belirlemeye yardım ediyor. Aynı zamanda o savunulması ve teşvik edilmesi gereken değer olarak kabul ediliyor. Bu iki bağlamda, o ulusal çıkarları anlamakta temel öge haline geliyor. Ulusal çıkarların konstrüktivizmce anlaşılması realizmin “ulusal çıkar” kavramından önemli ölçüde farklıdır. O kendisini daha açık, belirli görüngü, yapı ve daha da değişebilen varlık gibi tanıtıyor, çünkü ulusal çıkarlar siyasi sürecin bir sonucudur (Wendt,1999).

Genel olarak, dış politika bilimi dış politika süreçlerini ve aktörlerin uluslararası sistemdeki davranışlarını anlamaya yönelik anlamlar ve eylemlerin karışımıdır (Neack vd, 1995).

1.2. Rol Teorisi

Rol teorisi 1920 ve 1930’lı yıllarda ortaya çıkmış olan ve temel konusu insanların davranış kalıplarını inceleyen bir tanımlama biçimidir. Rol kavramı da tiyatrodan alınmış ve sonraları sosyal psikoloji, sosyoloji ve antropolojide önemli bir yere sahip olmaya başlamıştır.

Bilindiği üzere, dış politika çok çeşitli perspektiften incelenmektedir. Dış politika bilimi üzerine birçok teoriler, yaklaşımlar, kavramlar ve modeller ortaya atılmıştır. Dış politika okulunun çoğunluklu olarak güçlü devletlerin dış politikasına odaklandığı açıktır. Güçlü devletler etkileyici dış politikaya sahiptirler. Kazakistan gibi ülkeler için gerçekten de istikrarlı devlete ve güçlü ekonomiye sahip olmak en temel önceliklerdendir. Sadece güçlü, kendine yeterli düzeyde ekonomisi, sosyal ve siyasi çevresi ve güçlü askeri olan karar vericiler uluslararası ve bölgesel seviyede etkileyici dış politika sergileme ve aktif rol oynama konusunda düşünebilirler. Rol yaklaşımı dış politika analizi alanının bir teorik aracıdır.

Uluslararası ilişkiler teorisyenleri, tarihçiler, bürokrasi ve medya mensupları devletlere hitap ederken ve aktörlerin eylemleri ve kararlarını karakterize ederken “tarafsız”, “saldırgan”, “arabulucu” “emperyalizm karşıtı” vs. gibi termleri kullanıyorlar. Örneğin, bir

devlet “arabulucu” olarak tanımlanırsa, bu devletin uluslararası ve bölgesel düzeyde arabuluculuk görev ve sorumlulukları ile ilgili politikaları, kararları, hedefleri benimseyişi anlamına gelir.

Sonuçta, sosyal bilimlerdeki rol yaklaşımı davranışları inceleyen bir kavramdır. Biddle ve Thomas’a göre, rol teorisi alanı gerçek hayata dair davranışların karışımı ve bireylerin sosyal çevredeki performanslarıdır (Biddle ve Thomas, 1966). Sosyal bilimlerde rolün teorik çerçeve olarak sonraki gelişimi beş temel modelden oluşuyor: 1- *İşlevsel rol teorisi*, 2- *Sembolik rol teorisi*, 3- *Yapısal rol teorisi*, 4- *Kurumsal rol teorisi*, 5- *Bilişsel rol teorisi*dir (Biddle, 1986) .

Psikoloji ve sosyoloji alanlarında davranışsal yaklaşımların başarısı rol kavramının araştırmacılar ve akademisyenler tarafından politika ve uluslararası ilişkiler analizinde kullanılmalarına sebep olmuştur. Siyasi aktörlerin davranışlarının incelenmesi politik fenomenler ve olaylar anazinde en temel kural haline gelmiştir.

Rol teorisinin dış politika analizlerinde kullanılması ise Kalevi Holsti tarafından gerçekleştirilmiş ve son yıllarda tekrar dış politika analizlerinde gündeme gelmeye başlamıştır. Holsti, “National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy” isimli eserinde ulusal rol konsepti ve dünya siyasi işlerindeki mevcut modeller arasındaki bağı test etmiştir (Holsti, 1970).

Bir diğer uluslararası ilişkiler uzmanı Stephen G. Walker kendisinin “National Role Conceptions and Systemic Outcomes” isimli yapıtıyla Holsti’nin çizdiği çizgiyi devam ettirmiştir (Walker, 1979). Walker, süper güçlerin üçüncü ulusların ulusal rollerine yönelik çatışmalı davranışlarını ele almaktadır. 1987 yılında Walker, *Role Theory and Foreign Policy Analysis* isimli önemli bir kitap yayımlayarak, rol teorisi ve dış politika analizi konuları üzerine yapıtları bir arada toplarlayıp sunmuştur (Walker, 1987). Aynı dönem içerisinde, 1980’lerde rol yaklaşımı Christer Jonsson ve Westerlund Ulf tarafından dış politika analizi ve uluslararası tüm analizlerin bir parçası olarak ele alınmıştır (Jonsson ve Ulf, 1982). 1999 yılında ise Steven J. Campbell Rol yaklaşımı konseptini ABD dış politikası analizinde kullandığı “Role Theory, Foreign Policy Advisers and U.S. Foreign Policy-Making” isimli eseri yayınlanmıştır. Bu eserde ABD dış politika danışmanları ve ABD dış politika karar vericileri arasındaki rol tespitleri ve beklentileri düzeltmeleri ele alınmıştır (Campbell, 1999).

Avrupa üzerine de benzer çalışmalar çıkmaya başlamıştır. Bunlardan en önemlisi Lisbeth Aggestam tarafından ele alınmıştır. Aggestam, Soğuk Savaş sonrası Avrupa'yı konu edinmektedir (Aggestam, 1999).

Rol teorisinin inşacı yaklaşım açısından önemi, ulusal kimlik ve dış politika arasındaki ilişkiyi tanımlamada kullanılmasıdır. Ulusal kimlik, siyasi sosyalleşme sürecinin bir sonucu olarak kurumsallaşır ve bu kurumsallaşma süreci sonucunda bilişsel çatı içine içselleştirilerek siyasi kültürün ve dış politikanın bir aracı haline gelir. Bu aşamada ulusal kimlik ile daha geniş bir çatı olan uluslararası sistem arasında bir bağ kurulmasına ihtiyaç vardır. Rol teorisi bu bağı kurma aşamasında karşımıza çıkmaktadır. Çünkü rol “bir aktörün, belli bir kimlikle topluma nasıl katıldığını ve bu role uygun olarak davranışını nasıl düzenlediğini belirlemektedir” (Barnett, 1993: 274).

Genel olarak rol teorisi bireyin toplumdaki rolünü tanımlayan sosyolojik ve sosyal-psikolojik teorilerin içine çekilmiş haldedir. Bireylerin toplumdaki rolü hakkında sosyal-psikolojik ve sosyoloji teorileri devletlerin davranışlarını açıklamada uygun bulunuyor. Rol teorisyenleri, devletin uluslararası toplumda hedeflerini belirleyerek, ulusal rol konseptinin devletin kendine güveni ve kimlik algılamasına yardımcı olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Çünkü kendisini yeterince tanıyamayan birey çevresini de tanımakta zorluk çekeceği açıktır. Chafetz'e göre aynı şeyler devletin de başına gelebilir (Chafetz, 1997).

Çoğu araştırmacılar ve teorisyenler rol teorisi kökeninin sosyoloji biliminden geldiğine dikkat ederek onu realizm, liberalizmle değil yakın tarihte karşımıza çıkmış olan ve halen devam eden konstrüktivist (yapıcı) yaklaşımın aygıtı olarak kullanmaktadırlar, rol teorisi konstrüktivizmle birlikte anılmaktadır.

Rol teorisi, birinci bölümde dikkatlice tartışılan DPA'nin (dış politika analizi) teorik ve kavramsal kuralı olarak öngörülmektedir. Birçok kaynakta rol teorisi dış politika analizi ve uluslararası ilişkilerin konstrüktivist okulu arasında köprü olarak tanımlanmaktadır.

Rol teorisinin üç konsepti mevcuttur. Birincisi ve anahtar konsepti yukarıda da adı geçen Holsti tarafından tanınmlanmış *ulusal rol konseptidir*. O, ulusal rol kavramında, “siyaset yapanların” devletleri uluslararası ve mevcut bölgesel sistemde sürdürülebilir tabanda performans gösterdiklerinde devletlerine uygun genel eylemler, kurallar ve kararların tarifini ve fonksiyonlarını sahiplenmesine anlam vermektedir. Bu siyaset yapanların devletlerinin dış çevresinin içine yönelik uyum ve fonksiyonlarının “imajıdır” (Holsti, 1970:245-246). Bu vurgu diğer rol teorisyenleri tarafından geniş kabul görmüş-

tür. Örneğin, Ulrich Krotz Holsti'nin çalışmasından otuz sene geçmesine rağmen bu şekilde tarif ediyor, "ulusal rol kavramı uluslararası arenada sosyal bütünleşmeye kendi devletlerinin amaçları ve başrollerini yerel düzeyde algılamaları ve bakışlarıdır (devlet içi bakış)" (Krotz, 2002:6).

Le Prestre'ye göre, "ulusal rolü dile getirmek tercihlere ihanet ediyor, ele veriyor, dünya imajını işlevsel hale sokuyor, beklentileri tetikliyor ve durumun ve mevcut tercihin tanımını etkiliyordu" (Le Prestre, 1997a:5). Ulusal rol kavramı yerel sosyalleşme sürecinin bir ürünüdür. O, dış politikaya anlam ve yön vermektedir.

Aktörlerin genelde merkezi ve etraflı duruma göre çeşitlenen çoklu rolleri de olabiliyor. Bu argümanın kendisi Holsti'nin orijinal deneysel çalışmalarıyla desteklenmektedir. O, aktörlerin günlük politikalarının en düşük seviyelerinde uluslararası sistem ve onun alt sistemlerinde birkaç farklı roller üstlendiğini onaylamaktadır (Holsti, 1970:277-278). Rol teorisi James March ve Johan Olsen tarafından bu şekilde yansıyor, "insanlar, uygun olduğu durumlarda uygun davranış kuralları bulan rol ve kimikleşme arşivini tutmaktadır ve sürdürmektedir" (March ve Olsen: 2004:7).

Diğer tarafta bazı araştırmacılar dış politikayı zamana, kontekste ve koşullara göre istikrarlı olduğunu düşünüyorlar, tıpkı bir devletin ya da bölgenin tarihten seçilmiş ulusal görev vizyonu gibi, tarihten çizmiş oldukları tabloya ulaşmak ya da sürdürmek gibi. Böyle "bir rol" iddiası devletin dış politikasının uzun dönemli modelini ve günlük dış siyasetini yapmakta farklı politik tercihleri olan ulusal siyasetçiler arasında paylaşılmış kimikleşme fikrini ve söylevlerini çizip-biçmekte, açıklamakta ve kestirebilmek açısından imkân sağlamaktadır.

Ulusal rol teorisi, rol teorisinin anahtar konseptini temsil etmesine rağmen zamanla onun dışında diğer kavramlar da oluşmaya başlamıştır. Ulusal rol konsepti kendi konumu ve fonksiyonları konseptinin "egosu" olduğu halde, rol sunumu (role prescription) terimi değişenlerin tayinini ele geçirmek için tanımlanmıştır. Holsti, rol sunumunu kültürlerin, toplumların, kurumların ya da mevcut konumlara birleşen grupların normları ve beklentileri olarak tanımlamaktadır. Eylemler konumla birlikte gerçekleşir, dolayısıyla bu "rol sunumları" sistemidir (Holsti 1970:239). Rol sunumları dış dünyadan yayılmıştır. Konstrüktivizm dilinde rol sunumları uluslararası sistemin sosyal yapısını kalıplaştıran özneler arası normları ve beklentileri paylaşmaktadır.

Siyasette kullanılabilen kavram olarak Stephen Walker ve Sheldon Simon rol teorisi çerçevesinin diğer yapısal kavramı rol setiyle tanıştırdı (role set). 1957 yılında sosyolojide rol seti kavramı Robert K. Merton tarafından icat edilmişti. O “rol seti” ve “statü seti” arasında net bir ayırım yapmış. Rol seti “diğer önemlilerin” konumundaki aktörlerin yeri ve sistemdeki ikili rollerin örümceği olarak ayırt edilmektedir. Walker ve Simon’a göre bu dinamik ve bağlantılar arası sistemi temsil eden ikili beklentiler örümceğidir (Walker ve Simon, 1987). Sosyolojide ise rol seti kavramsallaştıranlardan Walter L. Wallace’a göre, rol seti bir tek statünün birden fazla rolü üstlenmesidir. Örneğin bir öğrencinin öğrenci olarak bir rolü, kütüphane kullanıcısı olarak başka bir rolü ve fakültenin üyesi olarak üçüncü bir rolü vardır. Bu noktada devlet için de aynı benzetmeler yapabiliriz. Rol yaklaşımına göre devletin görevleri ve pozisyonu dış politika alanında “roller” olarak bilinmektedir.

Rol yaklaşımına dayanarak dünya devletleri farklı roller oynamaktadır. Örneğin, bunlar: Özgürlük Destekçisi, Bölgesel Lider, Bölgesel Korumacı, Bölgesel Bütünleştirici, Aktif Bağımsızlık, Emperyalizm Karşıtı, Arabulucu, Gelişen, Model, Barış Sağlayıcı, Polis, Terör karşıtı gibi tanımlardır.

Birleşmiş Milletler 1945 yılından itibaren uluslararası sistemde bir dizi roller oynamaktadır, özellikle “barışı sağlama”, “barışı kurma” ve “gelişme” alanlarında. İMF ve Dünya Bankası gibi finansal kurumlar iki dominant rol oynuyorlar, bunlar “geliştirme” ve “uluslararası para ve banka düzeni”. Sivil toplum kuruluşları da “insan hakları”, “sosyal-ekonomik gelişim” ve “çevre koruması” gibi alanlarda uluslararası ve bölgesel seviyelerde aktif rol oynamaktadırlar.

Son terim ise ulusal rol performansıdır. Ulusal rol performansı dış politikanın somut kararları ve hamlelerine atıfta bulunmaktadır. Ulusal rol performansı devletin rolünü yerine getirmek maksadıyla diğer aktörleri karşısına aldığı durumlardaki tavırları, kararları ve hamlelerini kapsamaktadır (Holsi 1970:240).

Genel olarak, Rol yaklaşımı rol kavramını kullanan davranışlar okulunun teorik çerçevesidir. Dış politika alanında, karar vericiler kendi ülkelerinin uluslararası veya bölgesel düzeydeki görevlerini ve pozisyonunu belli bir şekilde algılamakta ve kabul etmektedirler. Aynı şekilde Kazakistan bölgedeki ve dünyadaki konumu ve pozisyonunu iyi bilmektedir ve Orta Asya bölgesinde (bazı kaynaklarda tüm BDT ülkeleri içerisinde) önemli rollere sahip olduğu bilinmektedir. Kazakistan Bölgesel Bütünleştirici, Bölgesel

Lider, Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Ekonomik Lider, Geliştirici vs. rollerini üstlenmektedir.

1.3. Kazakistan Dış Politikasını ve Orta Asya'daki Rolünü Belirleyen Faktörler

Kazakistan Cumhuriyeti kuzey ve batısında Rusya'yla, doğuda Çin'le, güneyde Türkmenistan, Özbekistan ve Kırgızistan'la sınırlanmıştır. Batı tarafında ise Hazar Denizi bulunmaktadır. Rusya Federasyonundan sonra BDT ülkeleri arasında ikinci 2.727.900 km² yüz ölçümü ile ikinci büyük toprak alanına sahiptir. Ülkenin sınırları toplam 12.187 km olup, Rusya'yla 6.467 km, dünyanın en uzun kesintisiz kara sınırı, Özbekistan ile 2.300 km, Çin'le 1.260 km, Kırgızistan'la 980 km, Türkmenistan'la 380 km sınırı mevcuttur (<http://www.akorda.kz/ru/category/kazakhstan>).

Kazakistan Cumhuriyeti'nin dış politikasını belirleyen birçok faktör mevcuttur. Öncelikle Kazakistan jeopolitik açıdan ve ortak geçmişinden dolayı diğer Orta Asya ülkelerine benzer konumdadır.

Kazakistan ve diğer Orta Asya devletlerinin çağdaş dünya sistemindeki önemi mutlak sektör olan enerji kaynaklarına sahip olmasıyla, Güneydoğu Asya ve Orta Doğu'nun stratejik önem taşıyan bölgelerine ulaşımı sağlayan (ya da kapatan) kara yollarıyla belirlenmektedir. Bu faktörler, Kazakistan'ı ve Orta Asya'yı çağdaş çok merkezli dünyanın bir bölgesi ve özel alt sistemi olarak tanımlamaya izin vermektedir.

Sovyetler Birliğinin dağılması ile birlikte 1991'de bağımsızlığını kazanan Kazakistan'ın önüne hükümet politikasının yeni yapısını oluşturma sorunu çıkmıştı. Kazakistan, BM üyesi olarak bağımsızlığının, dünyadaki yeri ve yetkisinin güçlendirilmesi itibarıyla dış politikasını belirlemeye çalışmaktadır. Kazakistan bağımsızlığını ilan ettiği günden itibaren bugünün jeopolitik gerçekleri, uluslararası hukuk ve uluslararası toplumun mevcut normları ve ilkelerine dayanan dış politika stratejisi izlemeyi tercih etmektedir.

Dış politika genelde iç politikanın devamıdır ve bunun uygulanması iç değerlerle birlikte ulusal çıkarı oluşturan gelişen toplumun ihtiyaç ve koşullarına bağlıdır. Dünya siyasetinde dış politikaya çok önem verilmektedir, çünkü dünyada uluslararası ilişkiler hızla genişliyor ve ülkelerin iç alanlarına doğru yayılmaktadır. Ülkenin dış politika yönlerini oluşturan faktörler Kazakistan'ın bağımsız ve egemen devlet olması, küresel toplumdaki yerini belirlemede, işbirliği ve entegrasyon ilkelerine dayanarak dünyada olup biten süreçlere katılımını belirleyici derecede etkilemektedir.

Kazakistan, bir yandan, yeni bağımsız bir devlet ve diğer yandan, iki bin yıldan fazla tarihi olan bir ülkedir. Bu açıdan bakıldığında, Kazakistan 260 yıllık Rus İmparatorluğu ve sonrasında Sovyet Birliği'nin bir parçası olmasının ardından bağımsızlığını almıştır ve ülkesini yeniden tesis etmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti, antik ve ortaçağ türki devletler ve imparatorlukların yerinde 1455-1466 yıllarında oluşan Kazak Hanlığının halefidir. Kazakistan'ın egemen ve bağımsız devlet olarak dış arenadaki gelişimi yüzleşme dönemi doğrultusunda gitmektedir.

Kazakistan'ın dış politika yönlerinin gelişimini birçok birbiriyle bağlantılı faktörler belirlemektedir. Kazakistan'ın uluslararası arenada bağımsız siyasi oluşumunun temel faktörü dış dünyaya çıkışı olan dış ekonomi ve dış ticari ilişkileridir. Bağımsızlığının ilk yıllarında Kazakistan'ın önünde çeşitli ekonomik sorunlar vardı ve hala bu sorunlar neredeyse ilk sıralarda bulunmaktadır. Bunun kanıtı günümüzdeki Gümrük Birliği'nin oluşumuyla desteklenmektedir. Kazakistan'ın ekonomik yapısı komşu ülkelerin ekonomik yapılarına benzer durumdadır. Dolayısıyla bir birine ihtiyacı olan ve birbiriyle ileride ilişkilerin gelişmesini hedefleyen ülkelerin bir ekonomik mekanizmayı desteklemeleri öngörülmüştür. Gümrük Birliği yirmi senelik düşünce ve çalışmanın sonucudur. Kazakistan ekonomi siyasetinde yalnız duruş sergilemeinin yerine komşu ülkelerle birlikte sorunların çözülmesi ve belli bir sistemin oturtulması için Beyaz Rusya, Rusya ve Kazakistan arasındaki Gümrük Birliğinin gelişmesinden ve genişlemesinden yanadır.

Dış politika oluşumunun bir diğer faktörü Kazakistan'ın Asya ve Avrupa'nın kesişme noktasındaki jeopolitik konumudur. Bununla Kazakistan, Rusya ve Çin'i, Rusya ve Orta Asya'yı ve bunlarla Ortadoğu ve Güney Asya'yla bağlayıcı bu köprü rol oynamaktadır. Böyle bir durumda Kazakistan çok büyük ekonomik kapasiteye sahip olmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonrası meydana gelen bölgesel ve küresel değişimler Kazakistan'a da yansımıştır. Kazakistan, dış politikasında dış yatırımcı ülkeleri çekmeye yönelik politikalar belirlemekte ve böylece bu etkilerden kurtulabilmek için de sosyal ekonomik ve siyasi istikrarını sağlamaya çalışmaktadır.

Dış politika oluşumunu etkileyen bir diğer faktör ise Kazakistan'ın hem içindeki hem çevresindeki ekolojik sorunlardır. Dünyanın ekoloji güvenliği amacıyla Kazakistan, insan yapımı afetleri önlemeye yönelik önerileriyle çıkışlar yapmaktadır. Aral Denizi trajedisi sadece belirli bir bölgenin çevre felaketi değil, aynı zamanda önümüzdeki küresel çevresel bozulmanın göstergesidir.

Etniseteler arası uzlaşma siyasi istikrarın temel parçasıdır. Kazakistan'daki bir dizi etnik grupların var oluşu dünyanın birçok ülkeleriyle kültürel işbirliği oluşturmaya yardım etmekte ve bu devletler Kazakistan'a ekonomik yardımlarını da sunmaktadır.

Kazak toplumunun enformasyon talepleri kendi başına büyük rol oynamaktadır. Kazakistan, günümüzde kayıp etnik ve dini gelenekleri, Kazakistan'ın ortak ulusal hazinesini oluşturan kültürel miraslarını geri çekmekle kalmıyor, aynı zamanda diğer ülkelerdeki demokratik ve piyasa ekonomisi tecrübelerini yoğun bir şekilde araştırmakta ve kendine has modeller uygulamaya çalışmaktadır.

Egemen bir devlet oluşumunda bağımsız Kazakistan'ın sınırlarının dokunulmazlığı faktörü çok önemli rol oynamaktadır.

Kazakistan uluslararası toplumun bir parçası olarak ve dünyadaki süreçlere dâhil olabilmek için ülkenin uluslararası örgütlere, öncelikle BM'ye tam üye olması için tüm adımları atmıştır. Kazakistan küresel örgütlerin içerisinde temsil edilmektedir. Bunlar: UNDP, UNEP, UNESCO, ESCAP, UNICEF, IAEA gibi kuruluşlardır. Kazakistan uluslararası örgütlerin dışında BDT, AET, AGİT, ŞİÖ vb. gibi bölgesel örgütlere de üyedir.

Uluslararası ilişkilerin gelişiminde Avrasya Birliği yeni düşünce olarak kabul görmüştür. Bu kavram 1994 yılı Haziran'da Kazakistan Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev tarafından öne sürülmüştür. Bu düşünce küresel siyasette önemli yere sahiptir ve Kazakistan'ın birçok ülkelerle ikili ve çoklu ilişkilerinin genişlemesi itibariyle ve farklı bölgesel uluslararası örgütlere üyeliği itibariyle ortaya çıkmıştır. Kazakistan Avrupa ve Asya'nın kesişme noktasında bulunan bir ülkedir. Bu iki kıtayı birleştirerek geniş toprağa sahip avroasyalı bir ülke olarak tanımlanmaktadır. Avrasya Birliği'nin özelliği bölge üstü yapıya sahip olmasıdır. Bu durumda, Avrasya alanında bağlayıcı rolünü üstlenen Kazakistan Rusya, Çin ve ABD gibi ayrı süper güç ülkelere öncelik vermemektedir. Ülkenin diğer tüm ülkelerle ilişkileri eşitlik ilkesine dayanarak gelişmektedir.

SSCB'nin Batı ülkeleriyle askeri ve siyasi çatışmasının sona ermesinden sonra eski SSCB devletlerinden biri olan Kazakistan, siyasi geçiş dönemlerinde sosyal-ekonomik krizler geçirirmiş ve kademeli olarak uluslararası sistemle bütünleşmeye çalışmıştır. SSCB'nin çöküşü sonrası Sovyet ülkelerinin dünya ekonomisinin periferisine dönüşme riski vardı. Bu nedenle, uluslararası sisteme entegrasyonun Kazakistan gibi yeni bağım-

sız ülkelere faydalarının dokunması için ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerle işbirliği yapılması ve bu sayede yeni teknolojilerin geliştirilmesi gerekir.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve XX yüzyılın sonuna doğru Avrasya kıtasındaki yeni bağımsız devletlerin doğuşu Kazakistan'ın çevresinde yerleşen bölgesel güçlerin yeni jeopolitik uyumuna yol açmıştır. Avrasya kıtasındaki Kazakistan'ın merkezi jeopolitik konumu birçok ülkeleri ve bölgesel kuruluşları çekmektedir.

Kazakistan, yeni bağımsız devletlerin içinde doğal kaynaklarıyla göze çarpmaktadır. Yabancı ülkeler, yabancı ve transnasyonel dev şirketler Kazakistan'a çok önem vermektedir. Bununla birlikte Kazakistan'ın diğer ülkelerin boru hatlarına olan bağımlılığı uluslararası topluluğa çıkışı ve dünya ekonomisine entegrasyonunu zorlaştırmaktadır.

Kazakistan'ın bugünkü jeopolitik konumu ulusal güvenliği sağlama açısından her türlü mümkün olan çözümleri aramayı talep etmektedir. Avrasya ülkesi olan Kazakistan, komşu ülkelere çekinerek NATO'nun üyesi olma niyetini taşımamaktadır. Ancak, küresel güvenlik konularında aktif inisiyatif göstermektedir. Kazakistan'ın güvenliği üç şekilde elde edilebilir:

1. Kolektif güvenlik sistemine üyeliğini devam ettirmek;
2. Kazakistan'ın Asya'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı merkezi olma isteği. Kazakistan Cumhurbaşkanı N.Nazarbayev 1992 sonbaharında CICA oturum inisiyatifini ortaya atmıştı. Bunun gibi örgüt Asya'daki potansiyel çatışmaların uyarılması için önemli stratejik önlemler alabilecek durumdadır. AGİT'le birlikte bu örgüt Avrasya kıtasındaki ortak güvenlik ve işbirliği organı olabilirdi;
3. NATO'yla işbirliği yapmaktır.

Kazakistan dünya siyasi süreçleri çerçevesinde karşılıklı yarar temelinde tüm örgütlerle, bunun içinde İslam dünyası kuruluşlarıyla işbirliği yapmaya isteklidir.

Kazakistan'ın dünyadaki ve bölgesel örgütlerdeki yeri onun ikili ilişkileri sayesinde belirlenmektedir. Dış dünyayla ikili ilişkiler dış ülkelerle devletlerarası ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır.

Diğer bir faktör olan küreselleşme, Kazakistan'ı bağımsızlığını aldığı günden itibaren doğrudan etkilemektedir. Kazakistan bağımsızlığından sonra dünyanın her ülkesiyle

ilişki kurarak ve çok sayıda uluslararası ve bölgesel örgütlere üye olarak aktif dış politika sergilemektedir. Kazakistan 20 sene içerisinde 139 Birleşmiş Milletler üyesi ve 3 BM üyesi olmayan ülke ile diplomatik ilişki kurmuştur (http://ru.government.kz/site/news/news_prem/2011/09/175).

Kazakistan her şeyden önce BDT içerisindeki siyasi, ekonomi ve sosyal oluşumlara daha çok ilgi göstermekte ve uluslararası örgütler karşısında da benzer duruşlar sergilemeye devam etmektedir. Kısacası, bunlar Kazakistan'ın her yöne açık ve gerçek çok yönlü siyaset izlediğinin kanıtıdır. Uluslararası arenada olgun bir yapıya sahip olmayan bir devlet için atılan adımlar doğal ve doğru adımlardır. Bu nedenle, ülkenin dışarıya doğru her açılımının anlayışlı karşılanması gerekir. Çünkü böyle açılımın dışarıdaki her oturtulmuş oluşumları sentez ederek zamanla kendine doğru seçimler yapabilmesi için büyük katkısı olmaktadır.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin temel dış siyasi önceliği, bağımsız olmasından itibaren, ülkenin hızlı bir şekilde ekonomik, sosyal, politik modernleşmesine zemin hazırlayacak olumlu dış siyasi koşullar oluşturmaktadır.

Kazakistan, N. Nazarbayev'in hemen 1 Aralık 1991 yılında ülkenin cumhurbaşkanı seçildiği günden sonra duyurduğu çok yönlü dış politika stratejisini benimsemektedir:

N. Nazarbayev kendisinin yabancı ve yerli medyanın muhabirleri için Alma-Ata'da ilk düzenlediği basın toplantısında, “özellikle, kıtada orta konumda yer alan Kazakistan Avrupa ve Asya'nın köprüsü olmak zorunda. Dolayısıyla, Kazakistan sadece Asya kıtasıyla kapanıp kalmayacaktır, ülkenin Avrupa ve Asya arasında makul dengesi olması gerekecek. Kazakistan Cumhuriyeti'nin dünyanın tüm ülkeleriyle ekonomik ve siyasi ilişkileri olacaktır” diyerek belirtmişti (Jigalov ve Sultanov, 1993:8-9).

Kazakistan'ın bu pozisyonu büyük ölçüde ülkenin jeopolitik konumuyla, etnik çeşitlilik ve çok dinli nüfusun bileşiminden, bir bütün olarak ekonominin gelişmesinden belirlenmiş ve belirlenecektir.

Mevcut uluslararası gerçekleri dikkate alan Cumhurbaşkanı N.Nazarbayev'in “Kazakistan vatandaşlarının refahının artması devlet siyasetinin en baş hedefidir” (6 Şubat 2008) adlı Halka Mesajında Kazakistan Cumhuriyeti'nin dış politika öncelikleri yeniden ortaya konmuştur.

Dış politika stratejisinin ana odağı esas olarak çevre ülkelerden gelen tehditleri (uluslararası terörizm, dini aşırılık, uyuşturucu ticareti, yasadışı göç) önlemeye yönelik Orta Asya'da etkin bir güvenlik sistemi sağlamaktır. Bu sorunları çözmek için: ilk olarak, Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (AİGK/CICA), Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGSÖ) gibi devletlerarası birliklere Kazakistan'ın aktif katılımı; ikinci olarak, Rusya, Çin ve Orta Asya gibi komşu ülkelerle ekonomik ve siyasi ilişkileri güçlendirmek; üçüncü olarak, ABD, AB, NATO'yla yapıcı etkileşimi genişletmektir. Burada kazak liderleri herkesin ortak temel çıkarlarını, herhangi bir ihtilaflı sorunu çözmek için karşılıklı yarar sağlayan ve taraflarca da kabul edilebilen yaklaşımlar elde etmenin gerektiğini esas almaktadır. Dış politikanın özel yönü ise daha çok bölgede Ortak Ekonomik Alan oluşturmaya odaklanmış durumdadır.

Dış politikanın bir diğer önemli yönü ise birkaç yıldır kazak liderleri tarafından gerçekleştirilmekte olan medeniyetlerin ve dinlerin diyalogunu geliştirmeyi ve derinleştirmeyi amaçlayan bir politikadır. Kazakistan 2003, 2006, 2009 ve 2012 yılları Semavi ve Geleneksel Dinler Liderlerinin Kongresinde önemli dini mezheplerin temsilcilerini bir araya toplamıştır (http://akorda.kz/ru/page/sezd-religii-2012_1338973130). Kongre sayesinde Kazakistan tüm uluslararası topluma ortak ulusal uzlaşma ve toplumsal konsolidasyon örneğini teşkil etmektedir. Bununla kazak liderleri etnik gruplar arası ve dinler arası uyumu bir arada tutan zengin tecrübesinin varlığını ve bu alanda etkin bir işbirliklerine açık olduklarını ilan etmektedir.

Kazakistan'ın mevcut dış politik öncelikleri aslında geleneksel olmayan tehditler ve meydan okumaların Orta Asya bölgesinde sürekli ve uzun süreli boyutlara ulaşmasına bağlı belirlenmektedir. Bunun sebebi, bir taraftan, Orta Asya ülkelerindeki siyasi süreç reformlarının tamamlanmayışı ve sosyal-ekonomik durumlarının zorlaşmasında, diğer taraftan, çıkma ihtimalleri olan ve yerel çatışmaların sürdüğü komşu ülkelerin (Afganistan, Pakistan, Yakın ve Orta Doğu) de etkilerinin hissedildiği coğrafi faktörde yatmaktadır. Aynı zamanda Orta Asya bölgesi adı geçen tehdit unsurlarını diğer ülkelere taşıyan bölgeye dönüşmektedir.

Kazakistan ve Orta Asya ülkeleri ekonomik, coğrafi, tarihi, dini, kültürel çizgileriyle birbirine yakın ülkeler olmasına rağmen Kazakistan'ın önerdiği bölgesel istikrar ve güvenlik önlemleri şu şekilde alınmalıdır:

- Her devletin içinde;
- Bir bütün olarak bölgenin içinde;
- Bölgenin komşu ülkelerinde.

Bunların sağlanabilmesi için üç seviyede izah edilebilir. İlk ve en önemli seviye her ayrı ülkede güvenliği ve istikrarı sağlamak, her şeyden önce, rekabetçi ekonomi, aktif sosyal siyaseti, çağdaş siyasi reformların, toplumsal uyumun güçlendirilmesi, etnik gruplar arası ve dinler arası barış yoludur. Bu konuda her ülkenin kendi tarifleri mevcuttur. Kazakistan kendi gerçeklerini dikkate alan siyasi geçiş yolunu tercih etmiştir. Bu yolun niteliği ise: cumhurbaşkanlık yönetim şeklinin korunması; aşamalı reformlar; verilen kararların dengeli olması; ülke çapında diyalog; temel siyasi güçlerin birleşimidir (Vlasov, 2008).

İkinci seviye çerçevesinde, yani ayrı bir bölge olarak, ekonomik, politik, sosyal, ekoloji alanlarda geleneksel ve geleneksel olmayan tehdit ve meydan okumalara başa çıkacak bölgedeki hiçbir ülkenin yeterli derecede gücü ve aracı olmadığını belirtmek gerekir. Bu yüzden Kazakistan bölgedeki ülkelerin siyasi ve sosyal-ekonomik gelişiminin farklı seviyelerde olduğunu dikkate alarak entegrasyonun evrimsel yoluna: serbest ticaret bölgesinden gümrük birliğine, arkasından da ortak ekonomi alana dönüşmesini desteklemektedir.

Kazakistan çabaların eşgüdümünü sadece ikili değil bölgesel ve hatta uluslararası düzeylere ulaşmasından yanadır.

Kazakistan cumhurbaşkanına göre, tek alan olarak gelişerek Orta Asya ülkeleri uluslararası terörizme, dini aşırıcılığa, uyuşturucu ticaretine ve yasadışı göçe karşı güvenilir engel olabilen bir tür “ekonomik refah kemeri” yaratabilir (http://www.akorda.kz/ru/page/page_213678_vystuplenie-prezidenta).

Kazakistan, uluslararası terörizme, dini aşırıcılığa, uyuşturucu ticaretine, uluslararası organize suç örgütlerine, yasadışı göçe, salgına, ekolojik sorunlara, başka da geleneksel olmayan tehdit ve meydan okumalara sadece ikili değil bölgesel ve uluslararası seviyelerde çabaları koordine etmeye çalışmaktadır.

İlk olarak, Kazakistan dış politika amaçlarını gerçekleştirmek üzere CICA, AET, KGAÖ vs. gibi önemli örgütlerin kurulmasında önemli rol oynamıştır. Kazakistan As-

ya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (CICA) örgütünü kurmuştur. Örgütün temel amacı Asya'da barışı, güvenliği ve istikrarı sağlamada, çok taraflı yaklaşımlar üretme yoluyla işbirliğini güçlendirmektir. Şu anda CICA'nın üye ülkeleri: Afganistan, Azerbaycan, Çin, Mısır, Hindistan, İran, İsrail, Kazakistan, Kırgızistan, Pakistan, Filistin, Rusya, Tacikistan, Türkiye, Özbekistan, Moğolistan, Tayland, Vietnam, Irak; gözlemci ülkeler - Endonezya, Japonya, Ukrayna, ABD, Libya, Malezya, Bangladeş, Filipinler. CICA'ya BM, AGİT, LAÜ, OAET gibi uluslararası ve bölgesel kuruluşlar da katılmaktadır (http://www.s-cica.org/page.php?page_id=65&lang=2).

Çok kuşkulu beklentilerin aksine kazak hükümeti planlanmış görevleri bir sonraki inisiyatifte bırakmadan belirtilen hedeflerin uygulanması üzerinde çalışmaya başlamıştır. Kıtadaki uluslararası örgütleri ve siyasi iklimi belirleyecek bir dizi CICA toplantıları fikri en baştan Asyalı ülkelerin desteğini aldı. 17 Haziran 2006 yılında Almatı'da bu forumun canlılığını ve kapasitesini doğrulayan CICA'nın ikinci zirvesi gerçekleşmiştir. Kazakistan Cumhurbaşkanı N.A. Nazarbayev, doğal kaynaklara sahip ve zengin insan potansiyeli açısından Asya'yı birçok durumda devletler ve toplumların geçiş biçiminde olan ve "eskiden kalma" çatışmaların süren bölgesi olarak tanımlamaktadır. Bununla ilgili Asya kıtasına güvenlik ve işbirliği sorunlarını birden içiren yaklaşım lazım, pratik ve aşamalı güvenin sağlanmasını gerektirir. Bu bağlamda Kazak lideri CICA'nın çağdaş çağrılara karşı durabilecek global sistemin parçası olması gerektiğini düşünmektedir (http://www.s-cica.org/page.php?page_id=65&lang=2).

Güven artırıcı önlemler katalogunun CICA üye devletleri gönüllülük ilkesine uyarak yapma niyetli hükmünün kabul edilmesiyle ilk defa Asya güvenliği sisteminde bölgede istikrarı sağlamak için özel mekanizmaların yasal temelleri atıldı. Böylece CICA, Asya kıtasında güvenlik çağrılarına karşı karşılıklı yaklaşım lokomotifini oluşturma ve dünyada barışı ve güvenliği sağlamada katkıda bulunmaktadır.

İkinci önemli örgüt ise Avrasya Ekonomi Topluluğu (AET)'dir. Kazakistan Cumhuriyeti'nin dış politikasında 2000 yılında başlayan, Kazakistan'ın kurucularından biri olan Avrasya Ekonomi Topluluğu (AET) katılımına önemli yer verilmektedir. Bugünlerde AET yapısına Kazakistan dışında Rusya, Beyaz Rusya, Kırgızistan ve Tacikistan girmektedir. Örgütün amacı serbest ticaret alanı kurmayı ve gümrük birliği oluşturmayı göze alan ekonomik entegrasyondur (<http://www.evrazes.com/about/history>).

Sosyal ve insani alanda, öncelikle bilim ve teknoloji alanında, ulusal eğitim sisteminde, bilim ve kültürün gelişmesinde eklektik araştırmalar gerçekleştirmek öngörülmektedir.

Duşanbe’de gerçekleşen CICA zirvesinde (6 Ekim 2007) Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya liderleri Gümrük alanı ve Gümrük birliği oluşturma yönünde belgelere imza attılar. Gümrük birliğinin yasal temelini oluşturulması 2010 yılında bitmişti. Günümüzde Gümrük birliği yürürlüğe girmiş durumda ve işlemler hala devam etmektedir.

Üçüncüsü ise Kazakistan için ülkenin ulusal güvenliğini sağlamak açısından bölgesel entegrasyon işbirliğinin askeri-siyasi içeriği önemli anlam taşımaktadır. BDT sınırları üzerinde yükselen sabit gerilmeler ve çatışmalar onların istikrar ve gelişimini tehdit eden farklı olaylara özenle ortak önlemlerin alınmasını gündeme getirmektedir. Bu konuda Mayıs 1992’de Taşkent’te Kolektif Güvenlik Anlaşması imzalanması önemli adım olarak geçti, sonradan bu anlaşmanın ismi *Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü* olarak değiştirildi.

23 Haziran 2006 yılı Minsk şehrinde Kolektif Güvenlik Konseyi oturumunda örgüt faaliyetlerinin daha fazla etkinliğini geliştirmeye, onu çok fonksiyonlu uluslararası güvenlik yapısına dönüştürmeye yönelik KGAÖ üye ülkeler siyasi bildirge imzaladılar. Bildirgede Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü’nün artan zorluklar ve tehditlerle mücadelede yeni gerçeklere adaptasyonu formüle edildi. Ayrıca, KGAÖ üye devletleri terörle ve uyuşturucu ticaretine ilişkin ortak güvenlik güçleri ve istihbarat kurumlarının koordinasyonu önlemleri programı imzalandı. Zirvede, özellikle özen gösterilen konulardan biri de Orta Asya bölgesi kolektif güvenliğinin kolektif hızlı reaksiyon güçleri yönetim sisteminin geliştirilmesidir.

KGAÖ’nün Minsk zirvesinde konuşan Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev, güvenliği sağlamaksızın herhangi bir entegrasyonun oluşması söz konusu bile değildir diye altını çizdi. Kazakistan Liderinin belirttiği gibi KGAÖ, her anlamdaki dış şiddete sadece askeri radikalizm değil, siyasi, radikal enformasyon akımına karşı birlikte tepki vermesi gereken müttefikleri birleştiren bir örgüttür (<http://www.odkb.gov.ru/start/>).

2007 yılında KGAÖ üye devletleri tarafınca belge paketi imzalandı: a) barışçıl faaliyetler mekanizmasının yasal düzenlemesi üzerine; b) devletlerarası askeri ve ekonomik işbirliği komisyonu düzenleyici çerçevesini geliştirme üzerine; d) Orta Asya bölgesinin

kolektif güvenliği kolektif hızlı çevik güçlerini çağdaş silahlarla, askeri teknikle ve özel araçlarla donatma planı üzerinedir.

Dördüncüsü ise Kazakistan Cumhuriyetinin Nisan 1996 yılında oluşan Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çerçevesinde işbirliğine büyük önem vermesidir. Şu anda Şanghay İşbirliği Örgütü üye devletler dizisine Kazakistan, Çin, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan ve Özbekistan girmektedir (www.sectsco.org). Bugün Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesindeki işbirliği iyi komşuluk, dostluk, siyasi, askeri-siyasi etkileşimleri ve insani alandaki faaliyetleri içermektedir (<http://russian.china.org.cn/russian/43327.htm>). Bununla birlikte Şanghay İşbirliği Örgütü'nün askeri-siyasi bir örgüt olmadığını ve onun faaliyetleri bir diğer ülkeye veya bölgeye karşı olmadığını belirtmekte fayda vardır. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün tüm dikkati ŞİÖ alanında güvenliği, barışı, istikrarı sağlama problemlerini çözmeye, örgütün nükleer silahların yayılması, terörizmle mücadele ve uluslararası suç örgütleri üzerine uluslararası girişimlerdeki rolünün artmasına odaklanmıştır.

ŞİÖ üye devletleri liderleri Konseyi Astana şehrinde (15 Haziran 2011 yılı) uzun dönemli iyi komşuluk, dostluk ve işbirliği Anlaşmasını imzalamaları çok anlamlı bir adımdır. Bu belge, ŞİÖ Düzenlemesi ile birlikte örgütün sonraki işbirliklerinin yönünü belirlemiştir. ŞİÖ'nün Bişkek zirvesinde terörizmle, yasadışı silah ve askeri malzemele-tir ticareti ile mücadele üzerine sözleşmeler çalışmaların yakın zamanda sonuçlanmasına vurgu yapılmıştır. ŞİÖ üye ülkeleri uyuşturucuyla mücadele alanında sözleşmenin pratik mekanizmalarının gerçekleştirmesini amaçlamaktadırlar (<http://www.scosummit2013.org/documents/astaninskaya-deklaratsiya-desyatiletia-shanhayskoy-organizatsii-sotrudnichestva/>).

ŞİÖ'de ekonomik etkileşimi, aynı zamanda enerji, ulaşım, tarım, yatırım ticareti, Bankalar arası birleşim faaliyetlerine, ŞİÖ'nün çalışma kurulunu ve de Avrupa ve Asya arasında kıtalararası ulaşım koridoru alanında işlemlerin hızlı gitmesine büyük önem verilmektedir. ŞİÖ çerçevesinde işbirliğinin perspektifli yönü enerji alanı olmaya devam etmektedir. Kazakistan Cumhurbaşkanı N.A.Nazarbayev, Bişkek zirvesinde konuşarak Enerji kulübünün yanı sıra bir tür veritabanı bilgi merkezi olacak ŞİÖ'nün Enerji ajansını oluşturmayı önerdi ve enerji kaynakları piyasasında ŞİÖ'nün Enerji Piyasasında yürütülecek belirli ticari işlemleri gerçekleştirme konusunda da teklifler olmuştur (www.nomad.az/su).

Kazakistan tarafı geleneksel olarak ekoloji ve çevre sorunlarına da büyük önem vermektedir. İlk sırada Aral Gölü ve sınırlar arası Amuderya, Sırderya, İrtiş nehirleri su kaynaklarının rasyonel kullanımı gelmektedir. Bu bağlamda, Kazak tarafına göre, tüm ilgili tarafların ulusal çıkarlarına göre dengeleyebilecek sınırlar arası nehirler ve su kaynakları sorunlarını çözmede uygun yaklaşımlar üretilmesi gerekmektedir. Kazakistan'ın bölgesel ve uluslararası entegrasyon birleşmeleriyle işbirlikleri ülkenin uluslararası bağlantılar sisteminde ikili ve çok taraflı ilişkileri geliştirme yapılanmasına açık ve hazır olduğunu göstermektedir. Baş ilke ise karşılıklı saygı, ortaklık ve açık ve etkin gelecektir. Orta Asya'da istikrarı ve güvenliği sağlamak, bölgede karşılıklı işbirliği koşulları yaratmak için yakın yerel komşularla Rusya, Çin ve Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'la ekonomik, siyasi ve kültürel-insani ilişkilerin gelişmesi önemli husustur. Örneğin, Kazakistan'ın dış ülkelerle ilişkilerinde hangi ülkelerle yakınlık içerisinde olduğu 2012 yılında gerçekleşen görüşmeler sayesinde belli olmaktadır (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Kazakistan'ın Ortak Ülkeler Sıralaması (2012)

Düzye Sıralaması	Ülke	Görüşme sayısı
1	Rusya Federasyonu	18
2	Kırgızistan	15
3	Beyaz Rusya	10
4	Tacikistan	9
5	Ermenistan	8
6	Birleşik Arap Emirlikleri	7
7	Ukrayna	6
8	Çin Halk Cumhuriyeti	6
9	Azerbaycan	5
10	Moldova	5
11	Özbekistan	5
12	Almanya	9
13	Türkmenistan	4
13	Kore	3
15	ABD	6
16	Türkiye	3
16	Finlanda	3
18	Malezya	4
19	Endonezya	3
20	Fransa	3
20	Gürcistan	2
22	Litvanya	1
22	Katar	1
22	İran	2

25	İspanya	1
26	Macaristan	1
26	Pakistan	1
28	Polonya	1
28	İngiltere	1
28	Slovenya	1
28	Avusturya	1
28	Letonya	1
33	Kanada	1
33	Güney Afrika Cumhuriyeti	1

Kaynak: <http://agencyrating.kz/rating-partners-rk/>

Sonuç olarak, Kazakistan dış politikasını etkileyen ve belirleyen birçok faktörler mevcuttur. Kazakistan dış politikası ülke içi siyasi duruma direkt atıfta bulunularak tesis edilmiştir. Ülke içi ekonomik, siyasi, insani, sosyal durumların gelişmesinin ana kaynağı olarak gelişen dış politikası Kazakistan'ın bölgede de önemli rol oynayabilecek aktör olmasına neden olmuştur. Kazakistan'ın dış ülkelerle ilişkileri bu dış ülkelerle ne sıklıkta görüştüğünden belli olmaktadır. En çok iletişime geçtiği ülkeler listesinde yoğun olarak komşu ülkeler ilk sıralara konulmaktadır. Bu da Kazakistan'ın şimdiki dış politika gidişatının komşu ülkelere yoğunlaştığını belli etmektedir.

BÖLÜM 2: KAZAK DIŞ POLİTİKASININ İNCELEMESİ

Kazakistan dış politikasında dış faktörler önemli yere sahiptirler. Dış faktörler bölge içi ve bölge dışı faktörler olarak ele alınmıştır. Bölge içi faktörler Avrasya bölgesinde yerleşen Kazakistan'ın komşu iki büyük ülkesi Rusya ve Çin'dir. Bölgesel faktörlerin Kazakistan'ı etkilemesi veya Kazakistan'ın onlara ihtiyaç duymasının birçok nedenleri vardır. Bunlar:

1. İçten (siyasi istikrarsızlık, aşırı dincilik, terör ve uyuşturucu maddeler ticareti) ve dış dünyadan (Afganistan'a ve diğer istikrarsız bölgelere yakın konumda olmak) ciddi güvenlik tehditleri koşullarında Kazakistan için ve tüm bölge için güvenlik garantisi gerekecektir. Böyle bir garantiyi Rusya, ABD ve Çin gibi güçlü devletler ve KGAÖ, NATO, ŞİÖ gibi bu devletlerin önderliğindeki güvenlik yapılanmaları verebilir.
2. Etkin ekonomik işbirliğini (örneğin, su, enerji, ulaşım, ticaret alanları) uyumlu hale getirmek için kaynak masrafları gerekecektir. Kazakistan bağımsızlığının ilk yıllarında tüm bunlara sahip değildi. Tüm bunlar dış güçlerin yardımını gerektiriyordu.
3. Aynı derecede bölgesel uluslararası kuruluşlar finansal kaynaklar gerektirmektedir. Bu nedenle de dış ülkelerden maddi destekler sağlanmaktadır.
4. Dağılmış Sovyet yapısının yerine modernleşme ve gelişme alanında yeni küresel proje oluşturmak için yine dış kaynaklara ihtiyacı olmuştur. Böyle tipteki projeleri oluşturmada dış örnekler cazip gelmiştir. Bu, farklı çevrelerde süper güçlerin yarattığı modernleşme örneği “yumuşak güç” (soft power) olarak tanımlanabilir.
5. Kazakistan'ın oluşumunda kültürel köprü çerçevesi, bütünlük ve güven duygusu veren semboller sisteminin düzenlenmesi de çok önemli rol oynamıştır. Bunun için Kazakistan, gerçekten de çok yönlü siyaset izlemiştir. İlk sırada tarihi ve kültürel kökenleri bir olan Orta Asya ülkeleri ve türk dünyasıyla yakınlaşma geçirmiş, aynı zamanda Rus ve Çin unsurlarını da gözden kaçırmamıştır. Tüm bunların yanında Nazarbayev'in büyük projelerinden biri ABD ve diğer Batı ülkelerine öğrenci göndermek ve Batının laikliğini benimsemektir. Tüm bunlar dış güçlerin etkisi olmadan gerçekleşmiş sayılmaz.

İlk dönemlerde bölgede etkisini güçlendirmek ve bölgeye daha rahat girişi garantilemek isteyen dış güçler Kazakistan'la veya tüm bölgeyle tarihi bağları olduğuna vurgu yapmışlardır. Bunu Orta Asya ülkelerine yönelik bir tür ideolojik kaynak olarak görmekte

faida vardır. Bunun ötesinde, aslında geçmiş tarihi bağlara vurgu yapan dış güçlerin son sözleri geleceğe dönük tablolara dönüşmüştür.

Kazakistan'ın veya Orta Asya'nın hangi dış güçlerle tarihi ve kültürel bağlarının önemli, hangileriyle önemsiz sorularına cevap verilirken başka sorular da cevaplarını bulmaktadır. Kazakistan nereye doğru gelişecektir. Dünyanın hangi ülkesi veya bölgesi modelini benimseyecektir? Temel ortağı kimdir? Gelecek dünyada yeri nerede olacak? Hangi bölgesel bütünleşmenin (eski Sovyet alanı, İslam Dünyası, Asya Pasifik bölgesi, AB'nin periferisi) içerisine dahil edilecek?

Bu çerçevede, tarihi bütünlüğü formüle etmek, Kazakistan'ın çağdaş dünyada ve tarihi zaman içerisinde yerini belirleme fonksiyonlarını oynamaktadır. Bölgedeki dış güçlerin etkisi entegrasyon girişimlerinde de etkisini göstermektedir. Bunun kanıtı olarak Orta Asya ülkelerinin sadece kendi aralarında entegrasyon girişimlerinin başarılı ilerlemeler kaydedememiş olmasını söyleyebiliriz (Orta Asya Topluluğu, Orta Asya Ekonomi İşbirliği, Orta Asya Topluluğu). Böylelikle, Kazakistan bölgeye girmek isteyen dış güçlerin hepsinden yararlanmaktadır.

2.1. Bölge İçi Faktörler

Kazakistan dış politikasında belirleyici rol oynayan bölge içi faktörler sıralamasına ülkenin iki her anlamda büyük komşuları Rusya ve Çin önde gelmektedir. Bu bölümde Rusya ve Çin'le Kazakistan'ın ilişkilerindeki önemli noktalara değinilmiştir.

2.1.1. Rusya

Kazakistan dış politikasında Rusya faktörü çok önemli yere sahiptir. Rusya en baştan beri Kazakistan için en önemli stratejik ortaktır. Son dönemlerde bu stratejik ortaklık Avrasya Birliği projesi çerçevesinde daha da ilerlemiş bulunmaktadır. Kazakistan ve Rusya ilişkileri Rusya faktörünü açıklayan etkidir. Kazak-Rus ilişkilerinde eski birlikten (Çarlık, SSCB dönemi) ve şimdiki jeopolitik açıdan dolayı iyi komşuluk ve dostluk ilk sırada gelmektedir. Sonrasında iki ülke arasındaki siyasi, ekonomi, askeri, insani alanların altı çizilebilmektedir.

Rusya, Sovyetler Birliği çöküşünden sonra Orta Asya'yı siyasi ve ekonomik yük olarak görerek 2000 yılına kadar Orta Asya siyasetini etkisiz bırakmıştır. Rusya sadece, Kazakistan'la yoğun ilişkiler içerisine girmiştir. Kazakistan'la yakınlık bir bölge olarak değil, bir

ortak bir sınıra sahip olmalarıyla, ikili ilişkiler temelinde gelişmiştir. 2000 yılından sonra Moskova’da durumlar değişmeye başlamıştır. Onlar, Orta Asya bölgesinin istikrarlı olması Rusya’nın ulusal güvenliği anlamına geldiğini anlamışlardır. Böyle bir fikrin gelmesine ivme kazandıran Orta Asya’daki büyük değişiklikler olmuştur. Bunlar, Orta Asya Cumhuriyetleri ve onların enerji kaynaklarına yönelik bölgeye ABD-NATO’nun rahat girişi, Çin ve Hindistan’ın ve diğer ülkelerin arzuları, ulaştırma ve dağıtım boruhatları “savaşları” açmalar, şiddetli jeopolitik rekabetler sonucunda Rusya bölgeden tamamen uzaklaştırılmış olacaktı. Ayrıca, Rusya, Orta Asya ülkeleri ve İran, Afgan sorununu konusunda 1990 yılının ikinci yarısından itibaren ortak stratejik çıkarlara sahip olmuşlardı.

Rusya ve Kazakistanı birçok ikili anlaşmalar ve ortak kuruluşlar bağlamaktadır. Rusya Çin’le birlikte birkaç bölgesel örgütte lider olarak algılanmaktadır. Kazakistan’ın ve Rusya’nın çizgileri aşmayan çıkar sorunları olduğu bellidir. Örneğin, Kazakistan’ın inisiyatifiyle kurulan Orta Asya İşbirliği örgütünün Avrasya Ekonomi Topluluğuyla birleşmesi için ve daha sonra 6 Kasım 2005 yılında tamamen ortadan kaldırılması için Rusya büyük rol oynamıştır. Yine de iki ülke birbirinin amaçlarını en iyi şekilde algılıyor ve her zaman ortak nokta bulmaktadırlar. Ancak, Rusya’nın ekonomik enterasyonundan Kazakistan hariç Orta Asya ülkeleri şimdilik uzak durmaya çalışmaktadır (Malysheva, 2010:38).

Kazakistan’ın dış politikasında *Rusya Federasyonu* özel konuma sahiptir. Rusya, Kazakistan’ın bağımsızlığını 17 Aralık 1991 yılında, Kazakistan ise Rusya Federasyonu bağımsızlığını 20 Aralık 1991 yılında tanıdı. İkili ilişkilerin yasal platformunu 25 Mayıs 1992 yılında imzalanan Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Konusundaki Anlaşma oluşturmaktadır. Bu Anlaşmada Kazakistan ve Rusya’nın tarihten oluşmuş sıkı bağlarından yola çıkarak, karşılıklı egemenlik, toprak bütünlüğü ve mevcut sınırların değişmezliği ilkesine dayanarak dostluk ilişkilerini kurmaktadır (Tokayev, 1995).

Kazakistan’ın çağdaş dış siyasetinde Rusya önde gelen stratejik ortağı olarak tanımlanabilir. Genelde, Sovyetler sonrası Avrasya’daki ilk yıllarda devletlerarası gelişmeler karşılıklı dışlamalar ve hızlı parçalanmayla sonuçlanmasına rağmen Kazakistan ve Rusya arasındaki yasal temelin ve iyi komşuluk siyasi kavramının oluşma aşaması hızlı ve yapıcı geçmiştir. Kısmen aralarında “yeni tarihin” başlangıcına doğru başka türlü ilişkiler kurmaya sebep olacak yasal temel olmasına rağmen onlar bir biriyle hacmi ve karak-

teriyle uyumlu ve yakın çıkarları ve liderlerin aralarındaki sıcak ilişkiler sayesinde barış ve dostluk yolunu tercih ettiler.

Bağımsızlıktan yarım sene geçtiğinde imzalanan iki taraflı Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması hala kendi gücünü korumaktadır. Bunun yanı sıra, beş sene geçtikten sonra imzalanmış sonsuz dostluk ve işbirliği Deklarasyonu resmi olarak XXI yüzyıla odaklanmıştır (Nazarbayev, 1992).

Kazakistan ve Rusya'nın karşılıklı ilişkilerinde ortaklık birkaç aşamayla gerçekleşti; birleşik ekonomi kompleksi ve bölgelerarası ilişkileri yeniden canlandırmak niyetiyle bağlantılar kurmakla başladı, sonra da "katılım alanı" yasal kayda geçmiştir; sonrasında test edilmiş işbirliği ilkeleri etkileşimin yeni alanlarına yayılmıştır. Bu konuda detaylı araştırmalar hala devam etmekte, daha çok "Rus dili sorunları", "Kazakistan'ın BDT'deki rolü", "Rus-Kazak ilişkileri" adı altında ele alınmış durumdadır.

1992 yılında Kazakistan ve Rusya ilişkilerini düzenleyen belgelerin imzalandığı farklı seviyelerde birkaç buluşmalar gerçekleşmiştir. 1992 yılı Mayıs ayında Kazakistan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasında "Baykonur" uzay üssü kullanımı üzerine Anlaşma yapılmış, 1994 yılında ise bu uzay üssünün temel kullanım şartları ve ilkeleri konusunda Anlaşma imzalanmıştır. Bir sonraki aşama 1992 yılı Nisan ayında gerçekleşmiş olan iki ülke arasında resmi diplomatik ilişkilerin kurulmasıdır. Aynı zamanda iki ülke hükümetleri arasında ticaret temsilciliklerini kurma Anlaşması imzalanmıştır. Bu zaman içerisinde önemli ekonomik ve tarihi durum söz konusuydu, Ruble alanından Kazakistan kendi ulusal para birimine geçti. 1992-1994 tarihleri sırasında Kazakistan'ın bağımsızlığı giderek gerçek ve sistemli içeriğe dolmaya başlamıştır. Bu aşamanın sonucunda 22 büyük belgelere imza attığı 1994 yılı Mart ayında Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rusya'ya resmi ziyareti gerçekleştirdi. Onların aralarında ekonomik işbirliği ve entegrasyonu daha ileriye doğru derinleştirme üzerine Anlaşmasını, birbirlerinin topraklarında yaşayan vatandaşların yasal statüleriyle ilgili sorunların giderilmesi konusunda Muhtırasını, Baykonur uzay üssünün kullanım ilkeleri ve koşulları Anlaşmasını belirtmekte fayda var (İvanov, 1995).

İki ülke ilişkileri daha da yüksek seviyelere ulaşmıştır; iki taraflı imzalanmış ve gerçekleşmiş belgelerin sadece hacmi değil onların konuları da genişledi, yaklaşımlar derinleşti, bağlantı formatları ve sorunları çözme formülleri karmaşık hale gelmiştir.

1994 Mart ve 1997 Eylül tarihleri ekonomik ve başka alanlarda entegrasyonun genişlemesiyle ve derinleşmesiyle nitelendirilebilir. 1995 yılından itibaren BDT çerçevesinde, bölgesel düzeyde entegrasyon modelleri gelişmesi pratikte gerçekleşmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu ikili bağlantıların niteliğine ve içeriğine kendi damgasını vurmuştur. İki ülke entegrasyon nedeniyle daha sıkı ekonomik, askeri-siyasi, bilim-teknoloji ve kültürel-insani alanlarda birbirine yakın yaklaşımlar bulmaya çalışmışlardır.

Nazarbayev'in Mart ayında yaptığı gezisinden sonra 1994 yılı boyunca farklı bakanlıklar ve kurumlar düzeyinde yoğun anlaşmalı-yasal süreçler devam etmiştir (Nurpeisov ve Kotov, 1995).

Kazakistan ve Rusya'nın entegrasyon süreçlerinde, bir sonraki N.Nazarbayev ve B. Yeltsin'in 1995 Ocak'ta Moskova'da buluşmaları güçlü teşvik edici nokta olmuştur. Bu buluşma sürecinde üç önemli belgeye imza atılmıştır: Kazak-Rus işbirliği genişlemesi ve derinlemesi Anlaşması; Kazakistan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasında Rusya Federasyonu toprakları içerisinde yaşayan Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşlarının yasal statüsü ve Kazakistan Cumhuriyetinde yaşayan Rusya Federasyonu vatandaşlarının yasal statüsü Deklarasyonu; Kazakistan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasında Rusya Federasyonuna sürekli yaşamak için gelen Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşlarının vatandaşlık alması ve Kazakistan Cumhuriyetinde sürekli yaşam için gelen Rusya Federasyonu vatandaşlarının vatandaşlık alma yolunun kolaylaştırılması Anlaşması (Trimbetov, 1996: 90).

1995 senesi Kazakistan ve Rusya için iki ülkenin entegrasyonunu genişletmek ve derinleştirmek işareti altında geçmiştir. 1996 yılı Nisan'da Rusya Cumhurbaşkanı B. Yeltsin'in Almatı'ya yaptığı iş gezisinde ekonomik ve finans işbirliği sorunlarını çözmede temel ilkeler ve iki taraflı kabul edilmiş yaklaşımları BDT üye ülkeleri arasında etkileşim mekanizmasını iyileştirme eğilimlerinin yayılmasıyla önemli katkıları olmuştur.

Tarafların sınırları koruma önlemleri alanında işbirlikleri devam etmiştir. 1996 yılı kışın Kazakistan ve Rusya'nın Savunma Bakanları buluşması sonucu kabul edilmiş iki taraflı belgeler 1996 yılı 6 Nisan'da Şanghay'da Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan ve Çin devlet başkanlarının imzaladığı sınır bölgelerindeki askeri güvenliği önlemleri Anlaşmasıyla sağlamlaştırıldı. Onun yanı sıra, Ağustos 1997 yılında Moskova'nın belediye başkanı U. Lujkov'un Almatı'yı ziyaret etmesi işbirliklerin tetikleyici unsuru olmuştur (Novoprudskii, 1999).

1997 yılı tarihi süresince tam 22 Kazak-Rus belgeleri imzalanmıştı, buna “Baykonur” kompleksi bölgesinde doğal kaynakları kullanma ve ekoloji üzerine, yasal düzeni sağlamada yasal organların etkileşimleri üzerine ve başka konular üzerine anlaşmaları da dahildir. Petrol ve gaz, ağır sanayi alanlarında entegrasyon ve işbirlikleri yeni ses kazandı, Kazakistan Ulusal Bankası ve Rusya Merkez Bankası aralarında, askeri ve yasal koruma organları karşılıklı etkileşiminde pozitif ilerlemeler kaydedildi (Rakishev, 2001).

Böylece 1994-1997 yılları Kazak-Rus ilişkilerinin gelişme aşaması yoğun, dinamik ve devamlı gelişim zamanı olarak tarihe geçmiştir. Kazak-rus işbirliklerinin anlaşmalı-yasal bazı oluşmaya devam etmiştir; yüksek düzeydeki her buluşmalar ikili iş ilişkilerin gelişmesinde yeni ivme kazandırmıştır. Bir dizi önemli anlaşmalar yürürlüğe girmiş; askeri, yasal koruma organları ve özel görevler alanında işbirlikleri güçlenmiştir. Kazakistan yönetimindekilerin Rusya’nın şehirler başkanlarıyla bağlantıları aktif hale gelmiştir.

İkili ilişkilerin bir sonraki aşamasında 1997-2001 yılları stratejik ortaklık ve sonsuza dek dostluk Deklarasyonunu güçlendirmeye geçti. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev’ın 6 Temmuz 1998 yılında Rusya’ya yapmış olduğu gezisinde eşsiz siyasi belge olan Kazakistan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasında sonsuza dek dostluk ve ortaklık Deklarasyonu imzalandı. Bu belge iki ülkenin gelecekleri açısından bir garanti belgesi olarak ikili ilişkilerin eşit koşullarda ortaklık yapmasına izin vermektedir. Mevcut Deklarasyonun ilkeleri tam anlamıyla iki ülkenin çok uluslu nüfusunun temel çıkarlarına uyarak hazırlanmıştır (Trifonov, 2001).

Bu aşamanın en önemli olaylarından biri ise 1998 yılı 12 Ekimde Rusya Federasyonu Başkanının Kazakistan’ı ziyareti olmuştur. Ziyaret sonucunda 1998-2007 yılları için ekonomik işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Diğer önemli ziyaretlerden biri Rusya Hükümet başkanı E. Primakov’un 22-23 Aralık 1998 yılında Kazakistan’a gelmesidir. Hükümetler arası toplantılarda Hazar bölgesinin karbonhidrat kaynaklarını dünya piyasasına ulaştırmayı içeren petrol ve gaz alanında işbirlikleri tartışma konusu olmuştur (Trifonov, 2001).

Eylül 1999’da Vladimir Putin’in Rusya Hükümeti başkanı olarak Kazakistan’a ilk ziyareti gerçekleşti; rus başbakanı ve Kazakistan cumhurbaşkanı buluşması sonucu Kazakistan ve Rusya Bölgeleri Sınır İşbirliği Anlaşması imzalandı (Kaliujnyi, 2002).

Böylelikle, 90'lı yılların sonu tekrar hukuksal ve norm bazını iyileştirme sorunları olan malların, hizmetin, emeğin ve sermayenin serbest dolaşımı, iki taraflı ticareti canlandırma, etkileşim sürecinin bölgelere yayılması, iş adamlarının doğrudan bağlantı kurabilmeleri için uygun koşullar oluşturma amacıyla ön plana çıkmıştır. Bu konular Nazarbayev'in 18-20 Haziran 2000 yılında Rusya'ya yaptığı gezisinin temellerini oluşturmuştur. Gezi sonucunda 1998-2007 yıllarına doğru ekonomik işbirliği programı ve anlaşmasını gerçekleştirmede iyimser eğilimler kaydedildi.

Buna cevap olarak gerçekleşen Rusya Cumhurbaşkanı V. Putin'in Kazakistan'a yaptığı ilk resmi ziyareti 9-11 Ekim 2000 yılında gerçekleşmiştir. Ziyaret sonucu imzalanan Hazar denizinde işbirliği Deklarasyonu en önemli belgelerden biri sayılmaktadır (Kaliujnyi, 2002).

2002-2006 yılları iki ülkenin daha çok rekabetçi ülkeler sırasına girme dönemi olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte bu dönemlerde Orta Asya bölgesinde güvenliği artırma önlemleri konusunda diyaloglar sıklaşmıştır. Bu dönem içerisinde Kazakistan ve Rusya Federasyonu sınırları belirleme süreci bitmiştir. Nazarbayev'in de belirttiği gibi, siyasi anlamda Rusya ve Kazakistan'ı birçok şey bağlamaktadır. Burada öncelikle, iki ülkenin de post Sovyet alanı entegrasyonu ile ilgilendiğinin ve bölgesel istikrar ve güvenlik açısından aynı görüşe sahip olduklarının altını çizmek gerekmektedir. Siyasi güvenin bu düzeyde olması sadece yakın gelecekte değil stratejik perspektifte iki ülkenin ortak kalacağını yorumlamaya izin vermektedir.

Kazakistan ve Rusya'nın karşılıklı ilişkilerini etkin bir şekilde geliştirmek için tüm kaynaklara sahip oldukları üç açıdan izah edilebilir. İlk olarak, iki ülke arasındaki yakınlık eğilimi tarihi ve jeopolitik yönden belirlenmektedir. Kazakistan ve Rusya Avrasya bölgesindeki bir birine yakın en geniş topraklara sahiptirler. İki ülke de toprak genişliğiyle dünya sıralamasında ilk ona girmekte ve dünyadaki en uzun kara sınırına sahiptirler. İki ülkenin jeopolitik konumu, iki alt kıtanın kendince medeniyet köprüsü olan kültürel-tarihi bağlara sahiptir. Her türlü kültürlerin sentezi halkların özel Avrasya mantalitesini oluşturmaktadır (Gagut, 2001).

İkinci olarak, Rusya ve Kazakistan ilişkilerinin belirleyen katı unsurlar mevcuttur. Belki de dünyanın herhangi bir devletinin jeopolitik durumu mevcut iki ülkenin dış politikasını belirleyen katı unsurlara sahip değildir. Tarih ve coğrafî Kazakistan için Rusya'yla ilişkilerin niteliğini önceden belirlemiştir. Maalesef, bu ilişkilerin iyi tarafları

olduğu gibi, kötü trajedik tarafları da bulunmuştur. Ancak, şimdiki zamanda, Kazakistan ve Rusya liderlerinin entegrasyonu geliştirme girişimleriyle ilişkilerin iyi yönde gitmesi sağlanmaktadır.

Üçüncü olarak, iki ülke liderleri stratejik güvenliği sağlamada yakın işbirliğinin öneminin iyi algılamaktadırlar. Çağdaş dönemin çağrı ve tehditlerinin tüm dünya ülkelerinin dünyadaki pozisyonu ve etkinliğine bakmaksızın tümüne aynı şekilde yayıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Rusya Kazakistan Cumhuriyetini Orta Asya'daki en baştaki stratejik ortağı olarak görmesinde gerekçeleri vardır. Bunun yanı sıra, Rusya bölgede kendi etkinliğini korumayı ve artırmayı hedeflemektedir. Doğu Avrupa ülkelerinde etkinliğini kaybetmiş sayılan Rusya Orta Asya'da siyasi ve ekonomik duruşunu güçlendirmeye çalışacaktır. Ve bunun için tüm çabalarını ve elindeki kozlarını kullanacaktır.

Öte yandan, Rusya'nın rolünün jeopolitik açıdan bazı eksikleri olan Kazakistan için ne kadar önemli olduğunu belirtmek gerekir, bunlar:

- Uluslararası terörizmin ve köktendincilerin merkezine yakınlığı;
- Yakınındaki "üçüncü dünya" ülkelerinin nükleer silaha sahip olma çabaları;
- Günyedeki komşularının durumlarının önceden kestirilemez olmasıdır.

Ayrıca, Kazakistan'ın durumunu Dünya okyanuslarına direk çıkışı olmaması ve Batı Avrupa ülkelerinden çok uzakta kalması da etkiliyor. Tüm bunlar, Rusya'yla iyi geçinmek gerektiğine işaret ediyor.

İkili ilişkilerin karşılıklı yarara dayanan işbirliklerinin gelişmesindeki dördüncü sebep ise, Kazakistan ve Rusya'nın büyük ölçüde enerji kaynaklarına sahip olmasıdır. İki ülkenin payına BDT ülkeleri içerisinde petrolün %93, doğal gazın %65, kömürün %82'si düşmektedir. Kaynak potansiyelinin çok benzerliğini hesaba katarak Rusya ve Kazakistan'ın dünya hammadde piyasasının siyasi koordinasyonundan yasal payını beklemesi de doğaldır. Kazakistan ve Rusya siyah ve renkli metaller alanında da dünyada lider pozisyonlarındadır (Jiltsov vd., 2003). Ve bu konuda, iki ülke de birçok önemli projelere imza atmış durumdadır. Gümrük Birliğinin önemli sebeplerinden biri de budur.

Kazak-Rus ilişkilerinin gelişme temposunu yavaşlatan sorunlar çok sayıda olmamış, ancak farklı etaplarda sorunlar ek karmaşıklıklar yaratmıştır. Özellikle, bu sorunlardan biri Hazar sorununu çözme sürecinde Hazar Denizi'nin kuzey kısmının alt tarafını ayıran güncellenmiş orta hattının geçiş bölgesindeki bazı enerji kaynakları yataklarının hangi tarafa ait olduğu belirlenirken çıkmıştır (Chumalov, 1999).

Ancak, günümüzde Hazar'la ilgili ilkesel sorunlar çözülmüş durumdadır. İki tarafın görüş farklılıkları Rusya'nın "Baykonur" kompleksinin kirasını ve 1992 ve 1993 yıllarında uzay limanı bakımı ve işletilmesi giderleri için Kazakistan'a tazminatın zamanında ödenmemesinden kaynaklanmıştır (Trifonov, 2001).

Sorunlar, 1998 yılında Baykonur'un işletilmesi konularını kapsayan yasal temelini oluşturulmasında da yer almıştır. Kazakistan Cumhuriyetindeki Rus dili statüsünü belirlemede iki ülke tekrar birbiriyle çarpışma noktasına gelmişlerdi. Ancak, tüm bunlar iki ülkenin dostluk ve istikrarlı ilişkilerini bozmaya yetmemiştir.

Kazakistan-Rusya ilişkilerinde ekonomi konusuna çok önem verilmektedir. Kazak-Rus ilişkilerinin bugünkü durumu uzun zamanlı karşılıklı yararlı işbirliğin sonucudur. 20 yıl süren ve alt yapısını Sovyetler döneminden alan ikili ilişkilerin meyveleri şimdi toplanmaktadır. Görüldüğü gibi Avrasya toprakları üzerinde büyük ve önemli bir proje gerçekleştirilmektedir. 1 Temmuz 2011 yılında Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya'nın Gümrük Birliği işleyişe koyuldu, 1 Ocak 2012 tarihinde Tek ekonomi alan harekete geçerek, 1 Şubat 2012'de ise Avrasya ekonomi komisyonu çalışmasına başlamıştır. Tüm bunların anlamı: iş geliştirme imkanlarının açılması, ekonominin rekabet edebilecek duruma gelmesi, ülkelerin çok taraflı işbirliklerinin modernizasyonudur (<http://www.annews.ru/news/detail.php?ID=202112>, 2009).

Gümrük Birliği işleyişinin 2011 ve 2012 yılları sonunda ve Tek Ekonomi Alan çerçevesinde özellikle, ticari-iktisadi alanlarda belirli başarılarla ulaşılmıştır. Rusya Kazakistan'ın büyük dış ticaret ortağıdır. Son dönemlerde ticari-iktisadi ilişkiler başarılı gelişmektedir. Bunun kanıtı 2011 yılında ticaret hacmi ve dinamiği 23,8 milyar doları oluşturmuştur, yani %36,4 kat büyümeyi başarmıştır. Rusya'nın Kazakistan'a ihracatı 16,3 milyar dolara, büyüme ise %35; ithalatı 7,5 milyar dolara, büyüme ise %39,5'e ulaşmıştır. 2011 yılında Kazakistan'a yaptığı rus ihracatının önemli payını %28'ni mineral ürünler; %10,9'nı metal ve metal ürünleri; %11,2'sini kimya ürünleri, kauçuk; %9,9'unu tüketim malları ve tarım hammaddeleri; %29,5'ini makineler, ekipmanlar,

ulaşım araçları oluşturmuştur. 2011 yılı Kazakistan'ın Rusya'ya yaptığı ihracatının %55,8'i mineral ürünler; %26,1'i metal ve metal rneri; %8,9'u kimya ürünleri, kauçuk; %5,4' makine, ekipman ve ulaşım araçları oluşturmuştur. Kazakistan'ın toplam cirosunda Rusya'nın payı %18,8'dir. Rusya, Kazakistan'ın toplam ticaret hacminde dünyadaki bütün ülkeler arasında ilk sırasında yer alıyor. (Kazakistan'ın Dış Ticaret cirosu 126,2 milyar dolar, artış %40) (http://www.ved.gov.ru/exportcountries/kz/kz_ru_relations/kz_ru_trade/).

Kazakistan piyasasında 20'den fazla Rus dev şirketleri çalışmaktadır. Rusya için Kazakistan'daki öncelik verdiği alanlar: petrol ve doğal gaz üretimi, imalat, ulaşım ve iletişim, mühendislik, uzay alanında işbirliği, Atom enerjisinin barışıl alanda kullanımı üzerinedir.

Rusya Federasyonunun Kazakistan'a toplam yatırım brüt girişi yaklaşık 11 milyar doları, büyüme ise %15,3' oluşturmaktadır. 2011 senesi sonuçlarında Rusya'dan direkt yatırımların gelişi 1 060 milyon dolara ulaşmış, bu 2010 senesiyle kıyasla %27 büyüme göstermektedir. Rusya Kazakistan'ın direkt yatırımlar alanında altıncı sırada yer almaktadır (2011 yılı Hollanda 7,9 milyar dolar, Fransa 1,5 milyar dolar, Çin 1,1 milyar dolar, ABD 1,0 milyar dolar) (<http://invest.gov.kz/?option=content&itemid=145>).

Ortak projeleri gerçekleştirmek, kesinlikle iki ülkenin ekonomik durumuna yararlı olacaktır ve bir bütün olarak, eski Sovyetler Birliği alanında da ekonomik istikrara katkıda bulunacaktır. Kazak topraklarında Gazprom, Lukoil, RusAl, Mechel, INTER RAO EES, AvtoVaz vb. gibi şirketler yatırım projelerini başarıyla gerçekleştirmektedir.

Finans sekrnde de etkileşimler genişlemektedir: Sberbank, Alfa-bank, VTB-Bank, Rosselhozbank, Promsvyazbank gibi büyük bankalar Kazakistan'da çalışma alanlarını genişletmektedir.

İki ülkenin ekonomik ilişkilerinin en önemli faktörü bölgeler arası bağların gelişmesidir. Kazakistan bölgeleriyle Rusya Federasyonu bölgeleri arasında ticari-iktisadi, bilim-teknoloji, insani işbirlikleri ve çevreyi koruma alanlarında 200'den fazla sözleşmeler imzalanmış durumdadır.

Rusya Federasyonu'nun neredeyse tüm bölgeleri Kazakistan'la ticari-ekonomi ilişkilerde bulunmaktadır. Kazakistan'da Rusya'nın üç bölgesi: Tataristan, Başkurdistan ve Dağıstan'ın temsilcilikleri mevcuttur. İki ülkenin bölgeler arası ve sınır ötesi bağları

önemli ölçüde Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alanı geliştirilmesi ve güçlendirilmesi ışığında artıyor. 15 Eylül 2011’de 2012-2017 dönemi için Rusya Federasyonu ve Kazakistan Cumhuriyeti arasında bölgeler arası ve sınır ötesi işbirliği programı imzalanmıştır (Chazov, 2012).

İkili işbirliğin mevcut alanlarına ek olarak Kazakistan’daki ekonominin çeşitli sektörlerinde yaklaşık 4 bin Rus-Kazak ortak işletmeleri olduğunu belirtmek gerekir. Gümrük Birliğinin başlatılmasından itibaren Rusya ve Sibiry’a’nın orta bölgeleri pazarlarına çıkmayı hedefleyen bazı Rus şirketleri üretim ve iş faaliyetlerini Kazakistan topraklarına aktarmayı planlamaktadır. Bu, ticareti, yatırımı ve istihdamı artırmaya yardımcı olacaktır. Rus şirketlerinin böyle girişimi planlamaları, öncelikle, Kazakistan’daki dış yatırımcılar için yapılan azaltılmış vergi sisteminden kaynaklanmaktadır.

2011 yılı Kazakistan’da yaklaşık 400 Rus şirketi kaydolmuştur. Gümrük Birliğinin en perspektifli taraflarından biri ise uzay alanındaki işbirliğidir. Bir diğer önemli alan ise atom enerjisi geliştirme projeleridir. 2011 senesinde Kazakistan ve Rusya arasında atom enerjisini barışçıl alanlarda kullanım konusunda kompleksli program imzalanmıştır. Gümrük Birliğinin diğer önemli tarafları da Kazakistan’da makineler, ulaşım araçları ve helikopterlerin, uçakların Rus-Kazak şirketleriyle birlikte yapım, montaj ve servis merkezleri yaratmada ortak girişimlerin önünü açmasıdır.

Tabii ki, tüm bu çabalara toplum tarafından değer verilmesi gerek. Kazakistan ve Rusya taraflarından da Gümrük Birliği ile, tek ekonomi alanıyla ilgili farklı farklı sesler çıkmaya devam etmektedir. Kazakistan tarafı tüketim malları fiyatlarının yükselişinden korkmaktadır ve yolsuzluğun daha fazla artacağını savunurken bir taraftan Rus etkisi altında kalacaklarından şüphe duymaktadır. Rusya tarafı ise Kazakistan’a çok fazla önem verildiğinden rahatsızlar, Kazakistan’ın Gümrük Birliği ile getirecek yararlarından şüphelidirler. Bu tartışmalar her zaman olmuştur, devam etmektedir ve devam edecektir. Ancak, küresel ölçekle bakıldığında, Avrupa Birliği’nden esinlenerek Rusya ve Kazakistan’ın atmış oldukları adım ve girişimleri çok değerlidir ve geleceğe yönelik bir projedir. Bu da, Kazakistan’ın bölgedeki güçlerin etkilerini dengeleyebilmesi açısından çok önemlidir.

Kazakistan Rusya için tüm Orta Asya, hatta BDT içerisinde en yakın ülke olarak kalacaktır. S.G. Luzyanin’e göre “eğer Rus-Kazak eksenine BDT’nin Orta Asya alanı ideolojik olarak tutuluyorsa, Rusya ve Kazakistan eski Sovyet alanında entegrasyon

süreçlerini belirleyecektir” (Luzyanin, 2007). Şüphesiz iki ülke arasındaki askeri-siyasi ve ekonomik işbirlikleri gelecekte daha çok gelişecektir.

2.1.2. Çin

Kazakistan dış politikasında Çin faktörü iki ülkenin ilişki seviyesinden kendini ortaya koymaktadır. Bu bölümde iki ülke arasındaki ilişki boyutları dostluk ve iyi komşuluk, sınır sorunu ve avantajları ele alınmıştır. Ayrıca iki ülkenin ekonomik bağlantıları üzerine yatırım, enerji, sınır ticareti, gıda, demiryolları incelenmiştir. Bununla birlikte ekolojik sorunlara da yer verilmiştir.

Çin, Kazakistan’la hesaplara dayalı pragmatik siyaset yürütmektedir. Bu politikaların temelinde ilk sırada ticari ve ekonomi, askeri ve siyasi ilişkiler yatmaktadır. Çin’i Kazakistan’la yakın ilişkiler ve işbirlikleri kurmaya teşvik eden unsurlar: Çin-Kazakistan sınırlarının geniş olmasından dolayı güvenlik ve komşuluk; Çin’in dev ekonomi sahibi olarak pazar arayışı ve enerji talepleri; Çin açısından uluslararası dengeyi belirlemede yükselen güçlerin bölgede ilk sıralarda yer almasıdır (Zhylykshbayeva, 2008:139-140).

Kazakistan ve Çin arasındaki ilişkiler çok büyük geçmişe sahiptir. Türk oluşumundan bu yana Çin’e en yakın türkî oluşum Kazakistan toprağı olmuş, kazak tarihinin başlangıcıyla ilgili Çin arşivlerinde çok sayıda eserler saklanmaktadır. Bu konuda kazak tarih yazarları Kazaklarla ilgili eski Çin tarihi kitaplarında geçen tüm bilgileri kendi eserlerinde derlemişlerdir. Bunlar: *Seyahat notları alıntıları, tarihi ve coğrafi eserler, Tarihi ve kültürel anıtlar, Çing İmparatorluğu dönemi arşiv belgeler, Hanedan ve tarihi kayıtlar* adlı kitaplardan oluşmaktadır. Bu yapıtlar eskiden diplomatik ve nota göndermelerini, karşılıklı askeri saldırılar sonrasında dostluk ilişkilerini kapsamaktadır.

Sovyetler döneminde direkt Kazakistan’la etkileşim yapamayan Çin Halk Cumhuriyeti Kazakistan’la bağımsızlıktan hemen sonra aktif ve hızlı şekilde ilişkilerini geliştirmiştir. Orta Asya’nın bağımsızlığı 1 milyar nüfusa sahip dolup taşan Çin için Batı duvarının yıkılması anlamına gelmişti. Çin, Orta Asya ülkeleriyle bu hızlı etkileşimini, çoğunlukla Uygurlardan oluşan kırmızı çizgili bölgesini engel saymadan sürdürebilmiştir. Orta Asya ülkeleri 2007 yılı Nisan’da Moskova’da Kazakistan, Rusya, Kırgızistan, Tacikistan ve Çin’in katılımıyla imzalanan belgede sınır bölgesinde askerin ve silahların azaltılması ve Sincan bölgesindeki ayrılıkçı grupları hiçbir şekilde desteklemeyecekleri konusunda teorik ve yasal olarak Çin’e söz vermiş oldular. Ancak, mevcut bölgedeki sorunlar

geçmişi ve bugünkü durumları ve geleceği açısından belirsizlik ve karmaşa halinde devam etmektedir. Bu da uluslararası sorunların anında bitmeyebileceği, iktidardan bir başka iktidara mirasa kalabileceğinin bir kanıtıdır. Bu konu, bölgede yaşayan 1,1 milyon Kazak nüfusunun ve Kazakistan'da yaşayan yaklaşık 180 bin Uygur kökenli nüfusu açısından Kazakistan için de büyük bir önem taşımaktadır. Ancak, Kazakistan toprakları içerisinde bununla ilgili tartışma ya da kavgaların çıkma ihtimali çok azdır. Nitekim, Kazakistan Cumhuriyeti topraklarında yaşayan tüm halkların kimliklerini yasal olarak tanımakta ve bu açıdan Kazakistan toprakları çerçevesinde yaşayan Uygurların siyasi bir talebi bulunmamaktadır. Ayrıca Çin topraklarında yaşayan Kazakların bir hukuksal devleti olduğundan dolayı yasal bir şekilde ülkelerine dönme hakkı tanınması bu sorunun çıkma ihtimalini azaltmaktadır.

Çin Halk Cumhuriyeti Kazakistan ve Orta Asya'da ortaklık boşluğunu doldurmak için 1990'lı yılların ortasından itibaren çabalamaya başlamıştır. Bunun, Orta Asya ülkelerinin bağımsızlık sonrası bölgeye ilgisi olan herkesin Çin'in kendisinden daha fazla etkiye sahip olmasını istememesinden kaynaklandığını belirtmek gerekir. Bu bağlamda, Çin Kazakistan ve Kırgızistan'la ticari ekonomik ilişkilerine paralel olarak bu bölgeyle ulaşım altyapısını oluşturmaya çalışmaktadır.

Pekin ve Almatı yönetimi arasında 1993 Ekimde imzalanan "Dostluğa dayalı karşılıklı ilişkilerin esası hakkında ortak bildiriden" sonra güvenlik ve sınır konusunda ilişkiler hızla gelişmeye başladı, daha sonra bu iletişim Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesinde devam etti. 1994 yılında Kazak-Çin sınırlarını belirleyen anlaşma imzalandı. 1995 yılında ise Çin yönetimi Kazakistan Cumhuriyetinin güvenliği konusunda ülkeye garanti vermiştir (Sultanov vd, 2008:123).

Daha sonra 1998 yılında yapılan anlaşmayla Çin ve Kazak sınırında tartışmalı konu olan yaklaşık 1000 kilometrekarelik alan çözümünü buldu ve bunun Kazakistan Cumhuriyetine %56,9'u, Çin Halk Cumhuriyetine ise %43,1'i düşmüştür. Böylece, Çin 2000'li yıllarında Orta Asya'da bulunan tüm komşularıyla sınır sorunlarını çözümleyerek karşılıklı güven oluşturmuştur. Bununla ilgili 2011 yılı Şubat'ta Kazakistan Cumhurbaşkanı Çin'e yaptığı resmi ziyaretinde "Çin'in güvenilir komşu ve stratejik ortak olduğunu" belirtti (<http://www.fergananews.com/news.php?id=16417>).

Çin için Kazakistan'ın sadece stratejik değil ekonomik ve iktisadi önemi çok büyüktür. Hızlı artan nüfus sayısı ve dünya ekonomisinde yaptığı adımlar, ülkenin petrol ve doğal

gaz kaynaklarının kendi kendine yetersiz oluşu Çin'i Kazakistan'la yakın ticari ilişkiler kurmaya zorlamaktadır. Son yıllarda yaşanan gelişmelerden dolayı Çin'in enerji hassasiyetinden tüm dünya haberdar olmaktadır. Dolayısıyla Kazak hükümetinden elindeki kozun ne kadar stratejik önem taşıdığını anlayarak hareket etmesi beklenmektedir.

Son zamanlarda Çin Kazakistan'da önemli enerji sanayi yatırımları ve hatta büyük ve küçük çaplı kendilerine ait işletmeleri üslenmektedir. Aynı zamanda Kazakistan enerji kaynaklarının dünya piyasasına ulaşmasında Rusya'ya bağımlı olmayan alternatif ulaşım koridoru sağlamaktadır. Çin'in enerji alanında en büyük ilk gayreti Amerikan ve Rus şirketlerinden daha yüksek fiyat teklifinde bulunarak 4 Temmuz 1997'de Çin Ulusal Petrol Şirketi Batı Kazakistan'daki Özen petrol yataklarının işletimini 20 yıllık süreyle satın almasıdır. İlk Çin ve Kazakistan arasında petrol ve doğal gazla ilgili Kazakistan Enerji ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı ve Çin Ulusal Petrol ve Gaz Şirketi arasındaki genel anlaşma 24 Eylül 1997 yılında Almatı şehrinde imzalanmıştı. Mevcut anlaşma Kazak Ulusal Petrol ve Doğal Gaz Şirketi (Kazakhoil), Ulusal Petrol Taşıma Şirketi (KazTransOil), Özenmunaigaz Anonim Şirketi (UMG), Çin Ulusal Petrol ve Gaz Araştırma ve Geliştirme Şirketi aralarındaki hak ve yükümlülükleri tesis şartlarını içeriyor. Bu anlaşmadan sonra Çin iş adamları ve yanında getirdikleri işçiler Kazakistan'a ilk girişlerini yapmaya başlamıştır. Çin ve Kazakistan'ın 1996 yılında 3000 km uzunluğunda petrol boru hattı inşaatı üzerine görüşmeleri başlatılmıştı. Ancak bu konudaki somut adımlar Haziran 2003'te atılmış ve projenin hayata geçmesi için anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşma Kazak Devlet şirketi olan KazMunaiGaz ve Çin Ulusal Petrol Şirketi aralarında yapılmıştır (Sultanov vd, 2008: 127).

Kazakistan ve Çin arasındaki enerji kaynakları konusundaki bir diğer önemli gelişme ise "Atasu-Alashankou" petrol boru hattı işleyişinin bazı sorunlarını ele alan Pekin'de 17 Mayıs 2004 senesinde Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti ve Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti aralarında imzalanan anlaşmadır. Kazakistan üzerinden Çin'e petrol taşıyan boru hattında 2006 yılı petrol pompalanmaya başlamıştır. Mevcut boru hattı 2005'te kullanıma açılarak, uzunluğu 960 km, maliyeti ise 700 milyon Amerikan dolarını oluşturmuştur. Söz konusu proje Kazakistan'ın Hazar denizi bölgesindeki Atyrau şehrinden başlayıp Atasu'dan (Karagandı) Çin'in batısındaki Alashakou tren istasyonuna doğru ulaşmakta ve Çin'in petrol ihtiyacının %15'ini karşılaması beklenmektedir. Çin, günde

2008 yılında 19 milyon varil petrol tüketen ABD'den sonra dünyada petrol talebinin en büyük olduğu ülkedir (Anisko, 2008).

Çin'in enerji ihtiyacının 2030 yılına kadar ikiye katlanacağı yönünde beklentiler var. Kazakistan'ın da Çin ithalatının %10'unu sağlaması bekleniyor. Bunun yanı sıra Kazakistan'daki petrolün %25'ini Çin şirketleri çıkartıyor (<http://www.z001.kz/article/view?id=294>). 2011 yılının verilerine göre Çin'in Kazakistan'daki toplam yatırımı 7,947 milyar dolar olduğu dikkate alınırsa onun 6 milyar dolar civarındaki payı petrol ve gaz sektörüne düşüyor. Bunun karşılığı olarak Kazakistan'ın Çin'e olan borcu 13,247 milyar doları oluşturmaktadır, bunun içinde bankaların borcu 2,448 milyar dolar, 1,259 milyar doları ise şirketler arası borçlanmadır. Ancak Kazakistan hükümeti tarafından Çin'e garantilenmiş borcu bulunmamaktadır (Şibutov, 2012).

Sonuç olarak Çin'in petrol tüketiminde Kazakistan gibi yan komşusu büyük avantaj sağlamaktadır. Günümüzde Kazakistan'ın tüm petrol yatağı bulunan şehirlerinde Çin vatandaşları ve Kazakistan vatandaşlığını almaya başlayan Çinliler çok sayıda yerleşmeye devam etmektedir.

Kazakistan sadece petrol konusunda değil yer altı kaynakları açısından Çin'in sanayi gelişimi konusunda da büyük potansiyele sahiptir. Günümüzde Çin sanayisinde kullanılan milyarlarca ton demir ve çelik Kazakistan'dan ithal edilmektedir. Üstelik buna siyah ve renkli metaller (çelik %43,7, bakır %37,4) de dahildir (Sultanov, 2012:114). Maalesef, kaynakların yurt dışına hammadde halinde ihraç edilmesi Kazakistan'ın geleceği açısından doğru bir adım değildir. Kazakistan'ın belki de en büyük eksikliklerinden biri kökleri en eskiye dayanan tekstil ve trikotaj, tüketim malları, kimyevi ürünleri Çin'den ithal ederek yer altı kaynaklarını hammadde olarak ihraç etmesidir. Bu konular Kazak entelektüelleri ve toplumu tarafından çok konuşulmakta ve tartışılmaktadır. Devletin de geleceğe doğru bu konuda birçok planlarına rastlamak mümkündür. Fakat, şimdilik onlar sadece kağıt üzerinde kalmaktadır.

Bununla birlikte, Çin buğday alanında da aktif çalışmalar başlatmış durumdadır. Öte yandan sınır ticareti iki ülkenin ticari ilişkilerinde önemli konuma sahip olduğundan sınır ticareti bölgesinin kurulması için büyük adımlar atılmaktadır. 2004 yılında Çin, Horgos serbest ekonomik alanı ve uluslararası işbirliği merkezi oluşturma konusunda Kazakistan Cumhuriyeti ile bir anlaşma yaptılar. Mevcut ekonomi bölgesi Çin topraklarından 130 hektar, Kazakistan topraklarından ise 70 hektar arazinin tahsis

edileceği Horgos gümrük bölgesi Çin ticareti açısından oldukça önemli bir proje olarak algılanmıştır. Ancak, mevcut proje sadece Kazakistan bölgesinde 2011 yılında yürürlüğe geçmiştir ve 5740 hektar yeri meşgul etmektedir. Çin tarafında ise Kazakistan'la ticaret yapmak amacıyla 2010 yılında İli Kazak Otonom ilçesinde Özel ekonomik bölge oluşturmuştur (<http://invest.gov.kz/upload/docs/rus/65c981235eba063015766e612a3a4be0.PDF>).

Kazakistan Dışişleri Bakanlığı yetkilileri Çin'i Kazakistan'ın stratejik ortağı olarak algılamaktadır ve karşı taraftan da aynı şekilde algılandığını belirtmektedir. Kazakistan ve Çin 2002 Aralık ayında imzalanmış İyi Komşuluk, Dostluk ve İş Birliği Anlaşmasından sonra aynı yıl içerisinde 2003-2008 ortak iş birliği programına imza atmıştır. Çin'le yapılan ticari ilişkiler: 2008 senesinde Kazak ihracatı 7,677 milyar doları (tüm ihracatın %10,8'i), ithalatı ise 4,565 milyar doları (tüm ithalatın %12'sini); 2009 senesinde Kazak ihracatı 5,889 milyar doları (tüm ihracatın %13,6'sını), ithalatı ise 3,569 milyar doları (tüm ithalatın %12,6'sını); 2010 senesinde kazak ihracatı 10,122 milyar doları (tüm ihracatın %16,9'ını), ithalatı ise 3,965 milyar doları (tüm ithalatın %12,9'ını) oluşturdu. Çin'in Kazakistan'la yaptığı ticareti tüm Orta Asya ülkeleriyle yaptığı toplam ticaretin 4-5 katını oluşturmaktadır. Bu verilerin dünya ekonomik krizine denk gelmesine rağmen rakamların önümüzdeki yıllarda daha fazla artacağını göstermektedir (http://www.ved.gov.ru/exportcountries/kz/about_kz/ved_kz/).

21 Aralık 2006 yılında Kazakistan ve Çin demiryollarının Horgos'tan geçecek şekilde birbirine bağlanması konusunda niyetin belirtildiği bir memoranduma imza atılmıştır. Böylece, Kazakistan ve Çin'i birbirine bağlayan mevcut Alashankou- Drujba demiryolu hattı dışında Horgos-Sarıözek hattı da iki ülke arasındaki ticari işbirliğinin daha derine gitmesine büyük katkıda bulunmaktadır. Çin'in Lunyungan limanının denize açılımı olamayan Kazakistan mallarının üçüncü bir ülkelere ulaştırılması için açılımı Orta Asya ekonomisi açısından büyük rol oynamaktadır. Çünkü Kazakistan Çin'in Orta Asya bölgesindeki en büyük ortağı sayılır. Dolayısıyla bu tip projeler Kazakistan ekonomisi için yeni kapılar açarak Kazakistan'ın ekonomi alanında gelişmesinin önünü açmaktadır.

Çin ve Orta Asya ülkeleri arasında 33'ten fazla sınırı aşan nehirler bulunmaktadır. Ancak Orta Asya ülkeleri içinde Kazakistan ve Çin'in aralarındaki nehirlerin büyük önemi vardır. Çünkü Kazakistan nehirlerinin çoğu başlangıcını Çin'den almaktadır. Mevcut nehirlerin Çin tarafından hesapsız kullanımı Kazakistan için de stratejik önemi olan

nehirlerin ülke ekonomisini ve çevre politikasını etkilemesine yol açacaktır. Geçmişte de İli ve İrtiş nehirleri birtakım sorunlar yaratmıştır. Tabii ki, bu nehirlerin daha çok Kazakistan'ı etkileyeceğinden dolayı sorunun çözümü de Kazakistan tarafından başlatılmıştır. Kazakistan 1992 yılında Çin'e "sınırı aşan suların ortak kullanımı" projesini teklif ederken, Çin bu konuyu göz ardı etmiştir ve arka plana atmıştır. Kazakistan'ın çabalarıyla 2001 yılında taraflar Almatı'da tekrar bir araya gelerek bu konuda anlaşmaya varıldılar. Çin'in İli ve İrtiş nehirlerini kullanarak zehirli atıkları atmaları sonucu Kazakistan'ın çevre temizliğine büyük hasar vermişti (Kurazkhojayeva, 2008:14). Verilere göre Çin tarafının İrtiş nehrine 450 milyon m³, ileriiki dönemlerde ise 1,5 milyar m³ zehirli atık atacakları tahmin edilmektedir (Sultanov vd., 2008:132). Böyle dikkatsiz davranışların karşılığında Kazakistan'ın iri göllerinden biri olan Zaysan gölü yok olma tehlikesi atındadır. Bu durum sadece Zaysan gölüne zarar vermekle kalmayıp Kazakistan'ın Karagandı ve Ekibastuz şehirlerindeki maden ve kömür havuzlarını da susuz kalma ihtimaliyle karşı karşıya bırakıyor. İli nehrinin böyle bir tehlikeyle yüzleşmesi ise Kazakistan'ın tarım ve balıkçılık alanlarını da büyük zarara sokabilir. Tabii ki bu tür eylemler stratejik ortak kavramı içerisine sığmamaktadır. Stratejik ortaklık sadece yatırım yapmakla ve petrol satın alarak gerçekleşmiş sayılmıyor, stratejik ortaklık iki ülkenin çıkarlarına uygun davranışlardan yola çıkmaktadır. Bu yüzden tarafların er geç bu durumu düzeltmeleri beklenmektedir. Ancak dünyaya hizmet eden bir ülke için atıkların geri planda kalması da çok doğaldır.

Kazakistan'ın Çin algılayışı ve Çin'in Kazakistan algılayışından da bahsetmeden geçmek hata sayılır. İleri dönemlerde Çin her anlamda dünyanın birincisi olursa Kazakistan denen bir ülke kalmayacağına dair ihtimaller söz konusudur, yani, Çinlileştirme siyasetinden farklı kaynaklar ve ortamlarda konuşulmaktadır. Bu bağlamda Kazakistan toplumunda Çin fobisi yaratma çabaları karşısında Çin halkının gerçek özellikleri objektif bir şekilde anlatılmalıdır. Kazak toplumu Çinlilerle çok karşılaşacağından dolayı onları kendileri kadar iyi tanımaya başlamalıdır. Almatı'daki üniversitelerin öğrencilerine yapılan anketlerde bile Çin konusunda ve Çin halkı konusunda öğrencilerin çok az bilgiye sahip oldukları ortaya çıkmıştır (Arzykulov, 2009:200).

Kazakistan'ın Çin'le farklı alanları kapsayan ilişki ve işbirliklerinin daha derin gelişmesi iki ülkenin geleceği açısından çok önemlidir. Ancak, ikili ilişkilerin korku ve baskıya

dayalı değil dostluk ve karşılıklı saygıya dayalı ilişkilerini geliştirmek iki ülkenin de yararınadır.

Kazakistan ve Çin ilişkilerinde geleceğe doğru birkaç tahminde bulunmak mümkündür. Birinci tez: yakın 5-10 yıl içerisinde Pekin Astana'yla ekonomik girişi ve Kazakistan'ın Çin'den ekonomik bağımlılığını amaçlayan sınırlı araçlar ve mekanizmalarla hareket edecektir. Bu, Çin'in imkânlarının kısıtlı olmasıyla, özellikle, iç sorunları Tayvan sorununun çözüme ulaşmaması ve dıştan Rusya'nın bölgedeki güçlü konumuyla ilişkilidir.

İkinci tez: gerçekçi bakış açısıyla Çin, dış siyasetinde Kazakistan'ı, Kazakistan da Çin'i birinci sıradaki stratejik ortağı olarak görmemektedirler. Çin'in Kazakistan'ı büyük güçlerin gizli direnişlerinin sürdüğü yer olarak algılamaktadır.

Üçüncü tez: bazı çevrelerde 2015-2020 yıllarına doğru Çin'in Kazakistan'a siyasi baskısı aktif durum alacağından söz edilmektedir ve jeopolitik pekişmesi diğer dış aktörlerin eylemleri ölçülerine bağlı olacaktır.

Dördüncü tez: Çin'in Kazakistan'ı iç siyasi süreçlerini şekillendirerek Çin merkezli sisteme çekme eylemleri beklenmektedir. Ayrıca, Rusya gibi dış faktörlerle "etki alanı" bölüşmesinde uzlaşma ihtimali olabilir. Bu durumda Çin, Kazakistan ve diğer dış aktörler arasındaki küçük çaplı gerilimler de gündeme getirerek durumdan faydalanmaya çalışacaktır.

Beşinci tez: Kazakistan, Çin'in Orta Asya'daki dış güçleri giderek uzaklaştıran enerji köprüsü olacaktır.

Şimdilik Kazakistan ve Çin birbiriyle dengeli ve karşılıklı yararlı ilişkilerini sürdürmektedir.

2.2. Bölge dışı faktörler

Kazakistan'ın dış politikasında bölge dışı faktörler: ABD, AB, İslam dünyası ülkeleridir. Bölge dışı faktörler bölge içindeki faktörler gibi aktif eylemlerini sürdürmektedir. Rusya ve Çin'in bölgede siyasi uyanışı, bölge dışı aktörlerin Kazakistan'la yoğun ve zengin ilişkiler içerisine girmesinden kaynaklanmıştır. Kazakistan kendi dış siyasetinde çok yönlü dış politika ilkesini resmi olarak benimsemiştir ve dünyanın tüm büyük ülkeleriyle hemen hemen aynı derecede ilişki kurmayı ve sürdürmeyi amaçlamaktadır. Aşa-

ğdaki bölüm altbaşlığında ise Kazakistan'ın dış politikasını etkileyen bölge dışı faktörler ABD, AB ve İslam dünyası ile ilişkileri incelenmektedir.

2.2.1. Amerika Birleşik Devletleri

Kazakistan bağımsızlığını tanıyan ilk ülkeler sıralamasında ABD ilk sıralarda yer almaktadır. Bağımsızlığın ilk günlerinden itibaren Kazakistan ve Amerika Birleşik Devletleri arasında sıcak ilişkiler kurulmuştur. Bu ilişkiler çoğunlukla ekonomi ve Hazar bölgesi enerji kaynaklarıyla ilgiliydi. 1991 yılı ve 1992 yılının ilk yarısı ABD'nin Orta Asya'nın yeni bağımsız devletlerini diplomatik tanıma süreci olarak geçmiştir. Bu dönemde, Amerika'da SSCB'nin beklenmedik hızlı çöküşü ve daha fazla yeni bağımsız devletleri ile ilgili olarak nasıl bir politika oluşturmanın anlayış eksikliği hakkında bazı karışıklıklar olmuştur. "ABD, bölge ülkelerine yönelik herhangi bir tutarlı ve kapsamlı bir politikadan yoksundu" (Braterskii, 2005:240). Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılmış çizgi, eski Sovyet devletleri için de ABD'nin genel stratejisinden farklı değildi, bunlar: siyasi yaşamın demokratikleşmesini desteklemek ve piyasa reformlarını gerçekleştirmektir. Bu durumda, ABD'nin Rusya ile ilişkileri kilit olarak görüldü ve yeni bağımsızlığına kavuşan ülkeler ise Amerika için uzak periferide kalmıştır. 1990'lı yılların ilk yarısında Amerikalılar için Orta Asya fikirlerinin tamamen hayalet seti oluşturduğu anlaşılmaktadır, bunlar:

- a) İran'ın köktendinciler desteğiyle (bu hesaba Sünnilik ve Şiiliğin farkı katılmadı) Orta Asya'da nüfus kazanma olasılığı hakkında;
- b) Kazakistan toprağındaki nükleer silahın, "islam bombasına" dönüşme olasılığıydı;
- c) Bu bakımdan, ABD'nin temel kaygısı, özellikle, SSCB'den Kazakistan'da kalan nükleer mirası ve bu problemin Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Sözleşmelerini imzalayarak kurtulma sorunu oldu. Lizbon Protokolü START-I Antlaşmasını imzalayarak Kazakistan tarafı, öncelikle kendisinin, sonrasında Rusya ve ABD'nin yükünü hafifletmiştir. Kazakistan Nunn-Lugar programı kapsamında ABD yardımının ilk alıcılarından biri haline gelmiştir (İşbirlikçi Tehdit Azaltma Programı, «Cooperative Threat Reduction Program») (Shields, 1995: 17-23).

ABD politikasının bir başka kilit yönü ise Orta Asya ülkelerinin bağımsızlığının ve devletleşmesinin güçlendirilmesi yollarını aramaktı. Bu çerçevede, yeni bir bölgesel

yapının oluşumuna, yani "yeni ulusların" Wilson ruhuyla "kendi seçimlerini yapabilme-leri" için fırsat tanımaya yönelikti. Tabii ki, bu seçimin Batı yanlısı olması umuluyordu. Bunun garantisi, az ya da çok ölçüde örtülü Batı karşıtı eğilimler sergileyen bölge dışı aktörlerin (öncelikle Rusya ve İran) yerinden olmalarıydı. Bu iki ülke ya "Sovyet imparatorluğunu yeniden kurmaya" ya "bir İslam dünyası yapmaya" çalıştıklarından suçlanıyordu. Bu açıdan, 30 Ekim 1992 yılında "Özgürlüğe Destek" adlı kabul edilen yasa yeni bağımsızlığına kavuşan ülkelere direkt olarak ve IMF aracılığıyla ABD hükümeti yardımını (buna Kazakistan da dahil) içeriyordu. ABD'nin bağlantılı olarak İran ve Rusya'nın girişimleri ve sanal "genişlemesine" karşı arzusu, Orta Asya ve Türkiye'nin başarılı işbirliğine katlanmıştır. Tabii ki, Türkiye sadece ABD isteğini değil bölgede kendi amaçlarını da gerçekleştirmede yanında duran ortak bulmuş sayılırdı (ABD gibi). Türkiye, kendi açısından, ABD açısından ve Orta Asya ülkeleri ve Kazakistan açısından pozitif örnek olarak algılandı. Clinton yönetimi de, Baba George Bush'un başkanlık yapısı eğilimlerini belirli bir ölçüde korumaya çalışmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve İran tarafından olası bir "saldırılarından" korkusundan, Orta Asya ülkelerinin, özellikle Kazakistan'ın bağımsızlığının güçlendirilmesi için çok çaba sarfetmiştir. Bu yönelim, özellikle, 1993 sonbaharda belirtilen ABD Ulusal Güvenlik Başkanı E. Leyk tarafından formüle edilmiş "angajman kavramı" (engagement) ifadesinde yerini bulmuştur (Leyk, 1994: 29-38). ABD yönetimi tarafından eski Sovyetler Birliği'nde demokratik ve piyasa reformları kurulması için destek sağlamak bu yönelimin önemli parçası olarak kabul edildi. Ocak 1994 yılında ABD Kongresinde konuşan başkan Clinton, eski Sovyetler Birliği sınırları boyunca Rus ordusunu yerleştirme olanağını sağlayan Rusya'nın (1993) Askeri Doktrinini yorumladı. ABD Başkanı, Rusya'yı ilk önce yeni bağımsız devletlerin onayını almaya ve uluslararası hukuka tamamen uymasına çağırırdı. ABD yönetimi Rus Askeri birliklerinin yeni bağımsız devletlerdeki Rusça konuşan nüfusu koruma amaçlı herhangi bir işgalde bulunması "kabul edilemez" bir durum olduğunu duyurdu (Trynkov, 1997:377-412).

Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'yi Orta Asya devletlerinin bir "rol modeli" olarak algılamaları için çabalamaya devam etti. Bu konuda, ABD'nin Orta Asya'nın "Türk Dünyasına" dönüşme sürecini aktif olarak desteklediğini belirtmek gerekir. Aynı zamanda, BDT'ye alternatif olarak Kazakistan'ın diğer Orta Asya ülkeleriyle bölgesel entegrasyon girişiminde bulunmasını da aktif desteklemeye başlamıştı. Aktif demokratikleşme ve piyasa ekonomisinin hızla gelişmesi ("şok terapi") politikasını benimseyen

Orta Asya (özellikle Kazakistan ve Kırgızistan) ülkelerine ABD'nin ekonomik yardımı artmıştı. 1994 yılı Kazakistan ve ABD'nin istekli bir şekilde “güçlü ve uzun süreli dostluk ilişkiler, karşılıklı anlayış, güven ve saygı” ilkelerinin geliştirilmesi için en uygun zaman olarak belirlenmiştir ve ABD-Kazakistan Demokratik Ortaklığı Düzenlemesi imzalanmıştır (Vasiutoviç, 1995:318-320).

Kazakistan ve Kırgızistan'a Yardım ikili olarak ve çeşitli uluslararası kuruluşlar çerçevesinde (IMF, Dünya Bankası) sağlanmıştır. Rusya'da olduğu gibi, her iki ülkede de bu örgütlerle ilişkili aktif Batı danışmanları çalışmıştır.

Orta Asya politikasında ABD güvenliği ve istikrarı sağlamakla oynamaya devam etmiştir. 5 Aralık 1994 Budapeşte'de, Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, ABD Başkanı B. Clinton ve İngiltere Başbakanı J. Major nükleer silahların reddedilmesi üzerine Kazakistan'da Güvenlik Garantisi Memorandumu imzalamıştır. Bu dönemde, aynı zamanda NATO'nun Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi ve (1991 yılından bu yana) ve “Barış İçin Ortaklık” (1994 yılından bu yana) programları kapsamında Kazakistan'ın Batıyla askeri bağları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bölgede güvenliğin sağlanmasında ABD'nin rolü Rusya'nın rolü ile (o dönemde Tacikistan'daki durumun çözülmesi sırasında ve bölgenin dış sınırlarının korunmasını sağlamak açısından) kesinlikle kıyaslanamaz durumdaydı. Esasında Orta Asya, prensip olarak, bu dönemlerde Amerikan çıkarlarının bir bölgesi olarak değil, daha ziyade Rusya'nın bir “arka bahçesi” olarak tanımlanabilir (Braterskii, 2005:180). Ancak, Amerika Birleşik Devletleri yerel bölgede çatışmaların çözümünde kendi katılımını genişletmek için çalışmıştır. Ağustos 1993 yılında, ABD, BDT'de çatışmaların çözümünde özel koordinatörünü atamıştı (J.Kollinz) ve Dışişleri Bakanlığında ilgili bölümler kurmuştur. Ancak, B. Clinton'un ilk yönetiminin politikalarının bazı özellikleri fark edilebilir derecede olmuştur. Demokrat başkan, ülkesindeki 1991 yılının ekonomik krizine kamuoyunun negatif tepkisi sayesinde seçimi kazanmıştı. Ayrıca, Clinton bu seçim öncesi eleştirisi olarak, Bush'un dış politikaya harcanan çok fazla zaman ve kaynaklar olduğu gerçeği üzerinde durulmuştur. Bu nedenle, Demokratik yönetimin kaçınılmaz bir özelliği tecride yönelmek, aktif dış politika yürütmeye isteksizlik arzusu oldu. Clinton'ın ilk yönetiminde eski Sovyetler Birliği topraklarında ABD politikasının oluşturulmasında önemli bir rol ABD'de “Rus yanlısı lobi” olarak algılanan, Strobe Talbott gibi Rusya'ya sempati duyan Rus liberalleri büyük rol oynamıştır. Yeni yöneti-

min Orta Asya politikalarının önemli bir özelliği de demokratik değerlerin gerçek Amerikan çıkarlarından önce gelmesidir. Özellikle, bu dönemde demokrasi eksikliği ve insan haklarına saygının ihlal edilmesi neredeyse tamamen (her ne kadar genişletilmiş ekonomik iletişim olmasında rağmen) Özbekistan ve Türkmenistan ile ABD arasındaki siyasi ilişkileri engellemiştir (Trynkov, 1998:226). Dönem sonunda, 1994 yılında Batılı petrol şirketleri ile Azerbaycan tarafından imzalanan “Yüzyılın anlaşması”, sayesinde bölgede ABD'nin ekonomik ilgisi hızla büyümüştür. Başlangıçta ilk plana petrol üretimi gelişimi (özellikle Kazakistan'daki), onun ulaşımı (Hazar bölgesinden petrol boru hatları inşaatı) gibi ekonomik hedefleri çıkmaya başladı (Braterskii, 2005:179). Giderek bölgede Rusya ve ABD'nin rekabeti artmıştır.

Ancak 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör saldırısından sonra ABD'nin bölgede başlattığı askeri ve siyasi harekât sırasında ABD savaş uçaklarına hava sahasını açan ve havalimanlarının kullanılmasına izin veren Kazakistan, ABD ile olan ilişkilerin sadece ekonomik ve iktisadi değil siyasi boyut kazanmasını da istemiştir. Kazakistan direkt olarak Amerika Birleşik Devletleri operasyonunu bölgede ilk başlatan devlet olmadığına da altını çizmek gerekir. Çünkü terör olayının ciddiliğini kavrayan Rusya Federasyonu'nun rızası bulunuyordu, yani ABD'nin bölgeye girişini Rusya'nın kendi elleriyle desteklediğini belirtmek gerekir.

Amerika Birleşik Devletleri potansiyeli açısından dünya genelinde süper güç olarak algılanmaktadır. Brzezinski'ye göre ABD küresel gücün belirleyici alanlarında en üstün konuma sahiptir: askeri eşi bulunmayan bir devlet olmasıdır; ekonomik olarak, küresel anlamda ilk sıradadır; Japonya'yla rekabet durumunda olmasına rağmen dünyanın teknolojik gelişimini elinde bulundurmaktadır; kültür diplomasisi açısından dünya gençlerine cazip gelmektedir. Tüm bunlar ABD'ye dünyada başkalarının başaramadığı ve düşünemediği siyasi gücü elde etmesine neden olmaktadır. ABD'yi dünyadaki tek süper güç yapan da bu dört unsurun bir arada olmasıdır (Brzezinski, 1997:43).

ABD günümüzde tüm dünyayı göz önünde ve kontrol altında tutarak hareket etmeyi tercih etmekte ve hedeflemektedir. Bu yüzden Avrasya'nın tam ortasındaki daha kurumsallaşmamış devletlerin dikkatini kendisine çevirmek ve bu bölgede de kendi sözünün geçerliliğini sağlamak istemektedir. En başta petrol olmak üzere, bölgede Çin, Rusya gibi ülkelerin güçlerini dengeleyici politika izlerken Orta Asya ve Kazakistan dâhil bu eylemlerin daha da derinleşmesine izin vermektedirler. Amerika, petrolün Batıya

güven içinde ulaşılması için bölgede herhangi bir sıcak çatışma merkezlerinin oluşumuna da karşı tutum sergilemektedir. ABD bölgeye girer girmez Rusya dışında boru hatları projeleri teklifine girişmiştir. Söz konusu projelerden biri Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı, Rusya'nın etkisinden bağımsız batılı güçlerin finanse ettiği bir projedir. Kazakistan da bu projeye 2006 senesinden itibaren dâhil olmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi Kazakistan, kendi dış politikasında bir tarafla sınırlı kalmamaktadır. Rusya'yla ayrı, Çin'le ayrı ve bu sefer Batılı ülkelerle ayrı siyaset izlemektedir. Kazakistan, bölgenin sadece bir tek ülkenin etkisi altında kalmaması için çabalar harcamaktadır.

ABD açısından boru hattı teklifinde ısrar etmesi, RF geleneksel etkisi ve yükselen Çin tehdidine karşılık ve Amerika'nın sorunu haline gelmiş ülke İran'ın yollarını kapama maksadıyla bölgedeki siyasetinin amacı olmuş (Bluth, 2004:147).

ABD, Orta Asya bölgesinin yapılanmaları için sıklıkla mali yardımlarda bulunmaktadır. Yukarıda da belirtildi gibi 90'lı yıllarda ABD'nin Kazakistan'la ilgili siyasetini Sovyetler döneminden kalan nükleer mirasla kaygıları oluşturmuştu. 90'lı yılların ikinci yarısında ise Kazak-Amerikan ilişkilerinde ilk sıralara jeopolitik karakter taşıyan stratejik sorun, Hazar bölgesi sorunu çıkmıştır. 2000 yılından itibaren uluslararası terörizmle mücadele, ikili ilişkilerin etkin unsuru haline gelmiştir.

ABD'nin Kazakistan'daki temel çıkarları yeni yüzyılın başından itibaren enerji konularıyla ilgiliydi. 1 Ağustos 2001 yılında ABD Kongresi temsilcileri Bush yönetiminin hazırladığı enerji stratejisinin temel maddelerine sıcak bakmışlardı. 17 sayfalık enerji stratejisinin ayrı başlığı Hazar bölgesine ve bölge enerji kaynaklarının araştırılma ve geliştirilmesiyle ilgiliydi.

11 Eylül olayları dünyadaki stratejik durumları değiştirmiştir ve pek çok ülke kendi dış politik mekanizmalarını yeni şartlara göre ayarlama gereksinimi duymuştur. Eylül olayları Kazakistan dış politikasını da belirli düzeyde etkilemiştir. Kazakistan başından itibaren New York ve Washington'daki trajik olayları yaratan terörü kınamıştır. Trajedi gününde Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Kazakistan halkı adına ABD'ye baş sağlığı mesajını göndermiştir. Nazarbayev, böyle vahim olay karşısında tüm dünyanın birleşerek hareket etmesi gerektiği mesajını vermiştir (http://tengrinews.kz/kazakhstan_news/nazarbaev-vyirazil-soboleznovaniya-obame-svyazi-tragediey-amerikanskoy-shkole-225266/).

Kazakistan trajik olayların olduğu günden itibaren açık ve ilkeli pozisyon aldı: ABD'yi terörle mücadelede tam destek, uluslararası topluluğun bir araya gelmesine çağrıda bulunmak, terörle mücadelede ölçülmüş ve uzun dönemli yaklaşım gerektiğini belirtmiştir. BDT ülkeleri içinde ilk olarak Astana kendi hava alanlarını kullanma izini vermiştir. Bu, Nazarbayev'in 2001 yılı Ekim'de Almanya'ya ziyaretinde Washington'la görüşmeler çerçevesinde kararlaştırılmıştı (http://neweurasia.info/archive/2001/top5/10_05_502.htm).

Böylelikle, 11 Eylül 2001 yılından sonra Kazak-Amerikan ilişkilerini etkileyen önemli faktör ABD'nin terörle mücadele operasyonu ve ortak uluslararası terörizmle mücadele olmuştur. 28 Eylül'de Kazakistan Dış İşleri Bakanı E.İdrisov'un ABD'ye yaptığı resmi ziyaretinde ABD Dış İşleri Bakanı C. Powell Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'a destekleri için takdirlerini ifade etmiştir.

2001 yılı sonuna doğru Kazakistan ve ABD ilişkileri daha fazla aktif nitelik taşımaya başladı: Kazakistan'ın ABD Dış İşleri Bakanlığı K.Powell ziyaret etti ve Nazarbayev'ı ülkesine ziyarete davet etmiştir. Ziyaretin ana konularından biri Afganistan'daki terör eylemleriyle mücadelede Orta Asya'da güvenliği ve istikrarı sağlamada ikili ilişkileri etkinleştirmek ve enerji alanında işbirliği yapmaktır. 2002 yılının Şubat ayında K.Tokayev'in Washington'a ziyareti sırasında mevcut konulardaki diyalog devam etmiştir (http://neweurasia.info/archive/2001/inter_press/12_10_Powellru.htm).

2002 yılına doğru ABD Kazakistan'a yatırım yapan yabancı yatırımcılar sıralamasında 4 milyar dolar direkt yatırımıyla göze çarpanlardan biri oldu. ABD yatırım hacmi toplam yabancı yatırımın %28'ini oluşturdu. Kazakistan'da Amerikan ve Kazak-Amerikan şirketlerinin sayısı 420'yı aştı (<http://wap.gazeta.kz/article/21018/>).

Temmuz 2002'de Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında Almatı uluslararası havaalanını ABD'nin askeri uçaklarına alternatif olarak kullanmak şartıyla bir karşılıklı anlayış Mutabakatı imzalanmıştır. Bu iki ülke arasındaki askeri-stratejik ilişkilerin yeni düzeye yükseldiğinin göstergesi olarak kabul görmüştür.

Genel olarak, 2001-2002 yıllarında iki ülke arasındaki etkileşime ve Kazakistan'ın Orta Asya ve Hazar bölgesindeki önemine rağmen 2002 senesi boyunca ABD'de medya ve muhalefet tarafından Kazakistan'daki insan hakları ihlalleri ve demokrasi eksiklikleri

konusunda suçlamalar da artmaya başlamıştır. Bütün bunlar ikili ilişkilerin gelişiminde çiftte baskıların uygulandığına işaret etmektedir. Ancak, öncelikle ikili ilişkilerdeki güvenlik sorunu ve Hazar bölgesi enerji kaynakları meselesi tüm ilişkilerin içinde ağır basıyordu (Kazantsev, 2008: 165).

2003-2004 yılı döneminde Kazakistan ve ABD arasındaki ilişkiler dinamiği azalmıştır. Washington bu dönemlerde Afganistan'daki terörle mücadeleye odaklanmış ve yakın ülke konumundaki Özbekistan'a daha çok önem vermeye başlamıştır. Kazakistan, bu dönemlerde ABD'yi Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ve demokratikleşme sürecinden dolayı ilgilendiriyordu. Ancak, 2004 ve 2005 yıllarında yer alan Kırgızistan ve Özbekistan'daki olaylarla bölgedeki durumlar değişmeye başlamıştır. 2005 yılında Kazakistan'da geçen devlet başkanlığı seçimlerinin miras formunu alması gibi Kongredeki sert çıkışlara rağmen Amerika'nın Kazakistan'la ilgili hükümet politikası da miras niteliğini taşımıştır.

2005 yılının yazından itibaren ABD ve Batının Kazakistan'la ilgili tavırları mevcut rejimi suçlama ve değerlendirmelerinde yumuşamaya doğru evrimleşmeye başlamıştır. Haziran'da ABD Astana'yla iyi ilişkilerin korunması yönünde kararlar almıştı. C. Rice Kazakistan'a askeri yardımın ABD güvenliği için devam etmesi gerektiğini teklif etmiştir. 2005 yılının ikinci yarısında Kazakistan ve ABD'nin bağları resmi düzeyde aktifleştirilmiştir. Ağustos'ta Dış İşleri Bakanı K. Tokayev'in ABD'ye ziyareti hazırlıkları başlatıldı. Bu bağlamda, Tokayev ABD elçisi D. Ordway'i kabul etmiş ve o sırada Kazakistan ve ABD arasındaki stratejik bağların güçlenmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. 22 Ağustos'ta Tokayev'in ABD'ye yaptığı resmi ziyaretinde C. Rice'la ileriki dönemlerde ikili işbirliklerin planlamasını ve bölgesel işbirliği sorunlarını konuşmuştur (Daniyarova, 2011).

ABD Dış İşleri Bakanı Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın ilan ettiği sosyal ve siyasi reformlarını tam desteklediğini ve onun Orta Asya ülkeleri için gelişim örneği oluşturabileceğini vurguladı. C. Rice, Kazakistan'ın Orta Asya'da kilit rol oynaması için gereken tüm özelliklere sahip bir ülke olduğunu belirtti. Dışişleri Bakanına göre, bölgesel bir lider olarak Kazakistan'ın rolü ve durumunun yükselmesi, ekonomik başarıların temelinde siyasi reformların başarılı uygulanmasına katkıda bulunacaktır. Kendi tarafından, Tokayev ikili ilişkilerin gelişmesi ve genişlemesine ilgilendiklerini ve reformların demokratik yönde yapılması için her gerekeni yapacaklarını belirtti. Aynı zamanda,

Tokayev ABD Savunma Bakanıyla da görüşme yaptı. Görüşme sırasında askeri-siyasi işbirliği konusu, Orta Asya'daki güvenliği ve istikrarı sağlama konusu üzerinde konuşmalar yapıldı. Bu görüşmeler esnasında, daha çok savunma, güvenlik, askeri işbirlikleri, savunma inşaatı üzerine konuşmalar yapılmıştır (Şayhutdinov, 2008:160).

Eylül 2005'te ABD Başkanı B.Clinton Kazakistan'a özel ziyaretini gerçekleştirdi. Ziyaret esnasında Nazarbayev'la görüşen Clinton, Kazakistan'ın 2009 senesinde AGİT'e başkanlık yapmasına hazır olduğu ve seçimlerde herkese eşit koşullar tanınması üzerine görüşlerini bildirdi. O sırada, Clinton muhalefetle de görüşmeler gerçekleştirdi. Ancak, analistler Clinton'un Nazarvayev'ı desteklediğini belirttiler. Çünkü, Orta Asya'da Taşkent'e acil alternatif arayışında bulunan ABD için Nazarbayev tam da uygun figürdü (Şayhutdinov, 2008: 168).

C. Rice'in Kazakistan'ı ziyaretinden sonra ABD'nin eski Dış İşleri Bakanı H. Kissinger'in yaptığı ziyaretinde Kazakistan'ın toplumsal demokratikleşme sürecine ve ekonomik ve siyasi alanlardaki başarısına ABD'nin ılımlı baktığını ifade etmiştir (<http://news.gazeta.kz/art.asp?aid=204119>).

Amerika ve Kazakistan için 2005 yılı görüşmelerle zengin geçmiştir. Devlet başkanları dışında bakanlar, bilim adamları, istihbarat başkanları birçok ziyareti gerçekleştirdiler. Dolayısıyla, bu dönem Amerika ve komşu ülkeler açısından Kazakistan'ın durumunu daha çok konuşulan ve tartışılan hale getirdi.

2006 yılında ise ABD'nin Orta Asya'daki jeopolitik pozisyonunun zayıfladığı görülmektedir. ŞİÖ'nün bölgedeki etkisinin güçlenmesi ve Washington'un Taşkent ve Bişkek'le ilişkilerinin zayıflaması Astana'nın dış politikasının çok yönlü olmasına rağmen ABD'nin en uygun stratejik ortağı olduğunu Beyaz Sarayda anlamaya başladılar. Böylelikle, Kazakistan ABD'nin Orta Asya stratejisinde merkez konuma geldi. Bu resmi açıklamalarla ve Amerikan temsilcilerinin eylemleriyle desteklendi. Bunun sebepleri: birinciden, diğer Orta Asya ülkeleri karşısında politik ve ekonomik ilerlemesi; ikinciden, Kazakistan'ın uluslararası görevlerini tam yerine getirebilmesi ve uluslararası arenaya bazı konularda kendi teklifleriyle çıkış yapmaları; üçüncüden, Amerika ve Kazakistan'ın Orta Asya'daki öncülüklerinin bölgesel güvenliği sağlamasıdır.

2006 yılında da birçok ABD'li temsilcilerin Kazakistan'a ve Kazakistanlı devlet adamlarının ABD'ye yaptığı ziyaretler sıklaştı. En son noktlayıcı ziyareti ise Kazakistan

Cumhurbaşkanı Nazarbayev ABD'ye yaptı. Bu ziyaretten sonra Kazakistan'ın Orta Asya bölgesinde lider olarak algılandığı sonucuna varıldı. Bunun yanı sıra Kazakistan ve ABD'nin ikili ilişkileri NATO çerçevesinde gelişeceğini öngördüler. ABD'nin bölgedeki stratejik amacı ise Hazar bölgesinde İran tarafından, Rusya ve Çin'den gelen çağrılara hemen reaksiyon gösterebileceği ve terörle mücadele operasyonuna temel oluşturan güvenli noktalar oluşturmaktır.

ABD ile işbirliğinin bir diğer pozitif tarafı ise Kazakistan'ı Orta Asya'da ve kısmen BDT'de lider olarak (reform ve ekonomiden dolayı) tanımasıdır. Beyaz Sarayın siyasetini de etkileyen Amerikalı uzmanlar, eğer ABD Orta Asya'daki istikrarla ilgilenmek istiyorsa Kazakistan'ı her anlamda desteklemeleri gerektiği sonucunu çıkartmışlardır.

Amerika Birleşik Devletleri ve Kazakistan arasındaki ekonomik ilişkiler çoğunlukla Ticaret ve Yatırım Çerçeve Anlaşması (TİFA) çerçevesinde yapılmaktadır. Bu anlaşma 8 yıldır hayata geçirilmiştir, üyeleri ise Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Afganistan ve ABD'dir. 2011 yılında ABD ve Kazakistan arasındaki ticari ilişkiler 2010 senesine göre üç kat artmıştır. Kazakistan'ın Amerika'dan ithal ettiği ürünler grubuna tarım ürünleri, petrol sektörü ekipmanları, madencilik makineleridir girmektedir. ABD Kazakistan'ın Avrupa Birliği ülkelerinden sonra büyük yatırım ortaklarından ve Kazakistan ekonomisine yatırım yapan ikinci büyük yatırımcısı olarak ve yatırımlarının sadece petrol alanında olmadığı bilinmektedir. Bu durumda, "General Electric" ve kazak ulusal şirketi "Kazakistan Demir Yolu" işbirliğinden bahsedilebilir. Tarım sektöründe, tarım ürünlerinde kullanılan teknoloji konusunda da büyük işbirlikleri yapılabilir. Günümüzde Kazakistan'da 400'den fazla Amerikan şirketleri çalışmaktadır. Kazakistan'ın payına ABD'nin tüm Orta Asya bölgesine yaptığı yatırımların %80'i düşmektedir. 2012 Ocak-Mart aylarında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 572 milyon doları oluşturmuştur. 1993 yılından itibaren ABD'nin Kazakistan'a yaptığı toplam yatırım 22 milyar dolar olarak bilinmektedir (Seydumanova, 2012).

Genel olarak, Nursultan Nazarbayev'in çok yönlü politikası dünya güçlerinin ana merkezleri arasında ustalıkla manevra sağlamaktadır. Ama, Rusya'yla entegrasyon eğiliminin daha fazla geliştirilmesi kaçınılmaz olarak ABD'nin daha belirgin hoşnutsuzluğuna neden olacağı kesindir.

Kazakistan Amerika Birleşik Devletleri'yle ABD'nin öncülük ettiği NATO örgütü çerçevesinde işbirliklerini sürdürmektedir. Kazakistan NATO gibi etkin askeri ve siyasi

kuruluşla işbirliğine çok önem verilmekte ve savunma siyaseti ve stratejisi, bilimsel araştırma planlamaları ve organizasyonu, savunma alanı teknolojisinin hazırlanması, kitle imha silahları yayılmasının önlenmesi gibi yönlerin gerçekleşmesi için kendi potansiyelini kullanmaktadır.

Günümüzde, Kazakistan'ın NATO'yla ilişkileri pozitif gelişimiyle karakterize edilebilir ve yapıcı, karşılıklı yararlı niteliklere sahip NATO ve ortakları arasındaki güvenlik alanında yeni ilişkiler oluşturmaya yönelik “Barış için ortaklık” programı çerçevesinde işbirlikleri yapmaktadır.

Şimdiki zamanda, Kazakistan ve NATO'nun işbirliğini düzenleyen üç uluslararası belge bulunmaktadır:

- 27 Mayıs 1994'te imzalanan “Barış için ortaklık” belgesi;
- NATO üye ülkeleri ve “Barış için ortaklık” programına katılan ülkelerin silahlı güçlerinin statüsünü belirleyen ve NATO üye ülkeleri askeri ve askeri personel statüsünü düzenleyen Anlaşma (Kazakistan Cumhuriyeti tarafından 3 Temmuz 1997'de kabul edildi);
- Tarafların ortaklık sürecinde paylaşılan bilgi korumasını içeren NATO üye ülkeleri ile SEAP ve/ya da PİM katılımcıları arasındaki güvenlik anlaşmasıdır. (Sultanov vd.,2008:150)

2.2.2. Avrupa Birliği Ülkeleri

Tüm Avrupa'nın AB çerçevesinde 1991-2013 yılları arasında Orta Asya bölgesinde ayrı ayrı ve ortak politika izlemektedir. Avrupa Birliği'nin Kazakistan'la ilgili projeleri de kademeli olarak gelişmektedir.

Kazakistan Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği arasındaki ortaklık ve işbirliklerinin bazı hukuksal yönlerinin özeti: Ortaklık ve İşbirliği Sözleşmesi Kazakistan Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği ve onun üye ülkeleri arasındaki Kazakistan, AB ve Batı dünyasıyla birlikte ilişkilerin genişlemesini içeren istikrarlı siyasi ilişkileri inşa etmektedir. Ortaklık ve İşbirliği Sözleşmesinin imzasını takip eden olayların çeşidi ve çokluğu ilgi çekicidir. Özellikle, 1991 yılında Avrupa Birliği Kazakistan'ın bağımsızlığını tanımış; 15 Nisan 1993'te Belçika Krallığında Kazakistan Cumhuriyetinin elçiliği açılmış, AB'nin 7 üye ülkesi ve AB Komisyonunun Almaty'da elçilikleri açılmıştır; 16-17 Aralık 1994'te im-

zalanan Avrupa Enerji Şartı Anlaşması (EŞA) Kazakistan'ın bağımsız olduğundan sonra imzalanan ilk uluslararası belge olmuştur; 23 Ocak 1995 yılında Avrupa Birliği ve Kazakistan Cumhuriyeti arasında Ortaklık ve İşbirliği Sözleşmesi imzalanmıştır; 5 Aralık 1995'te ise geçici ticaret sözleşmesi; 1 Temmuz 1999 yılında ise Kazakistan Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği arasındaki Ortaklık ve İşbirliği Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir (Bayzakova, 2000:231). Avrupa Birliği benzer ortaklık ve işbirliği sözleşmelerini diğer yeni bağımsız devletlerle de yapmıştır. Bu Sözleşmelerin en baştaki belirgin özelliği ise "karışık" belge olması ve Toplulukla birlikte üye ülkelerle de imzalanabilmesidir. Bunu Avrupa Parlamentosu dışında üye ülkelerin parlamentoları da onaylaması gerekmektedir. 1992 Ekim'de Avrupa Birliği Bakanlar Kurulu eski Sovyetler Birliği ülkeleriyle Ortaklık ve İşbirliği Sözleşmesi konusunda görüşmeler gerçekleştirme yönünde karar almıştır. Bu kararlar doğrultusunda 1993-1994 yıllarında Kazakistan Cumhuriyeti ile iki görüşme turu gerçekleşmişti. 1994 yılının sonbaharında Kazakistan ve AB arasında Geçici Anlaşmanın hazırlanışı konusunda bağlantılar ve danışma görüşmeleri devam etmiştir. Bunlar, ticaret ve OİS'e bağlı maddeleri kapsayan çalışmalardı. O sıralarda, Avrupa Birliği Orta Asya bölgesi dışında Akdeniz ülkelerine daha çok önem vermeye başlamıştır. Böylece, Kazakistan'ın da içinde olduğu BDT ülkelerinin çoğu Avrupa ekonomik ve politik çıkarlarının periferisinde kalmıştır. Ancak, yakın zamanda durum kökten değişmiştir. 1994 yılının sonuna doğru Kazakistan ve Avrupa Birliği'nin tam bir işbirliği için ekonomik, politik ve diplomatik onküşullar ve şartlar oluşmuştur. Bu ihtiyaç iki taraflı olarak hissedilmiştir. Avrupa Birliği eski Sovyet dünyasının yerinde yepyeni strateji izlemeyi öngörmüştür. Bu durumda AB stratejisi Kazakistan Cumhuriyetine de uygulanacak şekilde uyarlanmıştır. Böylece, Kazakistan ve Avrupa Birliği arasında politik, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yakın ve çok çeşitli bağların oluşumunu öngören büyük çaplı belge 1995 Ocak ayının sonunda imzalanmıştır. Kazakistan Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev ve AB Komisyonu Başkanı J. Santer AB ve Kazakistan arasındaki Ortaklık ve İşbirliği Sözleşmesini imzalamıştır. Bu belge, her iki tarafında ticari, ödeme koşulları ve ekonominin başka da açılarını öngörmektedir. OİS'in onaylanması sırasında Avrupa Parlamentosunda Kazakistan'la ilişkiler konusunda sunum yapılmıştır. Bu sunumda Kazakistan'ın tam demokrasiye geçmediği belirtilmiş ve bu yolda ülkenin Avrupa'yla ilişkileri geliştirmek için çabaladığı söylenmiştir (Nazarbayev, 1996:88). 13 Mart 1997'de OİS Avrupa Parlamentosu tarafından, Mayıs 1997'de ise Kazakistan tarafından onaylanmıştır. OİS 100 maddeden ve 9 bölümden

oluşmaktadır ve bir çeşit sivil işbirlikleri konusunda hedef ve görevleri içermektedir: ticaretten fikri mülkiyete, ulaşımdan yüksek eğitime, tarımdan yasadışı faaliyetlere kadar. OİS'in başlangıç dönemi 10 yıllıktır ve otomatik olarak uzatılacaktır (İbrashev, 2000). Bu Sözleşme Kazakistan'ın piyasa ekonomisine ve modern sivil gelişime kaydetmesinde büyük katkıda bulunmuştur. Ayrıca bu Sözleşme Kazakistan için yeni olan demokrasiyi kavraması açısından en önemli faktördür. Çünkü bu Kazakistan'daki yasal düzenlemelerin Avrupa normlarına benzer şekilde yapılması için yardımcı olmuştur. Genel olarak, OİS Avrupa Birliği ve Kazakistan arasında siyasi ilişkilerin geliştirilmesi için başlangıç noktasıdır.

Kazakistan ve Avrupa Birliği ile Aralık 1996'da imzalanan ticaret ve onunla ilgili sorunlar Anlaşması daha önce imzalanmış belgelerin ticari-ekonomik içeriğinin harekete geçmesini sağlamıştır. Kazakistan piyasa ekonomisine erken geçen Doğu Avrupa ülkelerinin tecrübesini rasyonel kullanmaya çalışmaktadır (Jiltsov vd., 2003:97).

Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan, Vladimir Putin tarafından yapılmış Rusya'nın dış politik stratejisi sayesinde Avrupa Birliği için enerji güvenliği konusunda büyük önem kazanmaya devam etmektedir. Rusya'nın mevcut stratejisinin altında Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'a 2006 yılında, Beyaz Rusya'ya 2007'de, Ukrayna'ya 2008 yılında yaptığı enerji kesimleri gibi katı pragmatismi yatmaktadır. Moskova kendi ekonomik oyun kurallarını oluşturmuş ve rus görüşüne siyasi çıkarlarının ters düştüğü tüm ülkelere böyle bir katı siyaset izlemeye devam edecektir (Kazantsev, 2008:178). Bu eylem Avrupa Birliği üye ülkelerini kendi temel enerji ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Rusya'ya alternatif ülkeler aramaya itmiştir. Avrupa uzmanları, bunun çözümünü dünyaca kanıtlanmış %4 petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip Orta Asya'da bulmuştur. Avrupa Birliği'nin Kazakistan ve Orta Asya'daki enerji çıkarları tam olarak, 2007'de kabul edilmiş "Avrupa Birliği ve Orta Asya" Stratejisinde açık ve net belirtilmiştir (http://ccas.europa.eu/delegations/kazakhstan/documents/eu_kazakhstan/joint_progress_report_eu_ca_strategy_ru.pdf).

AB'yi ilgilendiren diğer sorunlar ise: güvenlik sorunu (sınır yönetimi, göç, örgütlü suçlar ve uluslararası terörle mücadele, insan, uyuşturucu ve silah ticareti); bölgesel işbirliği; insan hakları; ulaşım altyapısı; eğitim ve kültürdür (Kazantsev, 2008:182).

Kazakistan için AB üye ülkeleri ile işbirliğinin geliştirilmesi çok önemlidir. İşbirliğinin temel alanı halen enerji kaynağıdır. AB için Kazakistan büyük bir bölgesel hidrokarbon

ihracatçısıdır. Kazakistan her yıl AB'ye sağlanan gaz ve petrolün toplam ithalatının %20'sini sağlamaktadır. Hazar bölgesindeki petrol ve gaz üretimine katılan: Shell (Hollanda), TotalFinaElf ve Schlumberger (Fransa), ENI ve Agip (İtalya), British Petroleum ve Lasmio (İngiltere), REPSOL (İspanya), Wintershall (Almanya), Petrom (Romanya) ve Statoil (Norveç) gibi Avrupa dev şirketler mevcuttur. Avrupa şirketleri Kazakistan topraklarında Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu (CPC) ve Karachaganak alanının gelişimine ve inşaatına katılımcı olmuştur (Sultanov vd., 2008:241).

AB ülkeleri Kazakistan'ın önemli ticari ortaklarından sayılır. 2011 yılında Avrupa Birliği ile Kazakistan ticaret cirosunun hacmi 50 milyar doları bulmuştur. Bu Kazakistan'ın toplam dış ticaretinin %40'nı oluşturmaktadır. 2012 yılında Kazakistan'ın başlıca Avrupa ticaret ortakları İtalya, Fransa, Hollanda, Almanya, Avusturya ve İngilteredir. Onlar AB ile Kazakistan arasındaki ticaretin toplam cirosunun %75,5'ni oluşturmaktadır. Kazakistan ise AB ticaret cirosunun %0,72'ni oluşturmaktadır (<http://expert.ru/2013/02/19/integratsiya-sebya-opravdyivaet/>).

Kazakistan için AB üyelerinin yatırım imkânları büyük ilgi uyandırmaktadır. Kazakistan bağımsızlığını aldığı günden itibaren Avrupa Birliği üye ülkeleri ülke ekonomisine 40 milyar civarında büyük yatırım yapmıştır. Ana yatırımcılar olarak Hollanda, İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya çıkmaktadır. Ancak, tüm bu yatırımlar yakıt ve enerji komplekslerine yatırılmıştır. Bugün Kazakistan için Avrupa yatırımlarının yüksek teknoloji ve yenilikçi sektörlerle konsantrasyonu önemlidir. Aynı derecede önemli olan AB ekonomisine Kazak yatırımları için yeterince liberal koşulların oluşturulmasıdır (<http://www.webeconomy.ru/index.php?page=cat&newsid=1499&type=news>).

Şimdiki zamanda Kazakistan ekonomisi için ikili işbirliğin niteliksel genişlemesi çok önemlidir. Sadece Kazakistan enerjisinin Avrupa'ya gitmesi değil, Avrupa ulaşım ve işletme altyapısı konusunda etkileşimi geliştirmek gerekir. Kazakistan'ın ticari ve ekonomik işbirliği için öncelikleri AB pazarına yeterli erişim sağlamaktır.

Kazakistan, Orta Asya'da iletişim ve ulaşım ağlarının modernizasyonuna AB'nin yardımcı olma isteğine minnettardır. Kazakistan için INOGATE – Avrupa'ya petrol ve gaz pompalama için entegre edilmiş iletişim sistemi ve TRACECA (Avrupa-Kafkasya-Orta Asya Ulaştırma Koridoru) katılmanın büyük pratik önemi vardır.

Kazakistan Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği üye ülkeleriyle işbirliğin sonuçlarını değerlendirerek, demokrasi ve insan hakları gibi evrensel değerleri tanıyarak ve ticari-ekonomik ilişkilerin tüm yönlerini geliştiren karşılıklı işbirliği ortaklığı Kazakistan'ın ileriye doğru gitmesinde önemli rol oynamaktadır.

Kazakistan ve Avrupa Birliği üye ülkelerinin de dahil olduğu ve öncülük ettiği askeri-siyasi, güvenlik alanlarındaki uluslararası kuruluşlar çerçevesinde işbirlikleri devam etmektedir. Bunların içinde en önemlileri AGİT ve NATO çerçevelerinde yapılan işbirliklerdir. Ocak 1992'de *Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)* üyesi olma kararı Kazakistan'ın 1975 yılı Avrupa'ya ortak süreçlere aktif katılma isteğiyle gerçekleşmişti. Kazakistan'ın AGİT ile işbirliği genelde üç yönde gerçekleşmektedir: siyaset ve güvenlik sorunları; ekonomi ve ekoloji; demokrasi ve insan hakları. Bu durumda, Kazakistan'a yukarıda sayılan konular üzerine metodolojik, danışmanlık ve finansal yardım veren yapıcı ortaklık diyalogu desteklenmektedir. Örgütün yönetimindekiler Kazakistan'ın politikalarını farklı uluslararası yapılarla açık ve istekle diyaloga girebilen, özellikle AGİT'le, bir ülke olarak değerlendirmektedirler.

AGİT liderlerinin kabul ettiği bu olumlu değerlendirmenin temel faktörü örgütün Orta Asya ülkeleriyle işbirliğine, Avrupa ve bölgenin etkileşimine pozitif ve ileri alan açmıştır. Bu durumda, Orta Asya'nın karşılaştığı bir dizi sorunlar (terörizm, köktendincilik, uyuşturucu ticareti, uluslararası suç, ekolojik sorunlar) sadece bölgede değil tüm dünyada durumun kötüye gitmesini sağlayabilecek kapasitede olmasını AGİT çok iyi anlamaya başlamıştır (Sultanov vd., 2008:250).

Bunun göstergesi AB'nin 2010 yılında Kazakistan'ı mevcut örgüte başkan seçmesiydi. Bu süreç içerisinde "Avrupa'ya giden yol" programı kendi meyvelerini vermiş sayılır. Bu program sayesinde Kazakistan yasalarında iyileşmeye doğru adımlar atıldı, ekonomik işbirlikleri çoğaldı ve devlet, tüm dünyaya daha fazla kendini tanıtmaya fırsatı bulmuştur.

Bir diğer önemli meselelerden biri, Kazakistan'ın başkanlık döneminde İslam dünyasıyla AGİT'in işbirliğini artırma amacıydı. İslam Konferansı Örgütü 11. Zirvesinde (Dakar kentinde 13-14 Mart 2008), Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı M.Tazhin 2010 yılında AGİT Gündemi hazırlığında İslam ülkelerinin dahil edilmesini önerdi. Özellikle, AGİT ve İKÖ arasında göç ve Müslüman topluluğun Avrupa ülkeleriyle entegrasyonu, Batı toplumu içerisinde Müslüman kadınlar ve gençlerin hakları, uluslararası hukukun

çağdaş algılanması, ekoloji sorunları gibi alanlarda işbirliği yapmaları gözden geçirilmesi teklif edilmiştir (<http://expertonline.kz/a5472/>, 2008).

AGİT'e başkanlığı sonuçlarına bakılırsa, Kazakistan kendi etkisini az ölçüde kaybetmeye başlayan bu kuruluşa bir nevi canlanma yaşatmış sayılır. Kazakistan, başkanlık süresi boyunca çatışma alanlarına, Afganistan'daki durum, Orta Asya ülkeleriyle sınır güvenliğinin güçlendirilmesi, Transdinyester, Kuzey Kafkasya çatışmaları ve Kırgızistan'daki olaylara dikkatleri çekmiş ve çözüm arayışına çok zaman ayırmıştır. Bu açıdan, bölgedeki en tehditli faktör Afganistan'dır. Afganistan'a Kazakistan tarafından okul ve hastane inşaatı için 2 milyon dolar ve tarım ürünleri tohumları, mineral gübreler, ekipmanlar kesintisiz Afganistan'a gitmiştir. Afgan öğrencilerinin Kazakistan okullarında eğitim almaları için devletten 50 bin dolar bölüneceği kararı alınmıştır (Vlasov, 2011).

Bunun yanı sıra, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan'ın başkanlarıyla önemli iş görüşmeleri gerçekleşmiş. Dağlı Karabah sorununun barışçıl yöntemlerle çözülmesiyle ilgili "yol haritası" çalışmaları yapılmıştır. Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya ile çatışmaları uzlaşması görüşmesi sonucu, Kazakistan ilk önce sıradan vatandaşların yaşamalarına gerekli koşulların yaratılmasına odaklanan Cenevre görüşmelerinin devam etmesi çağrısında bulunmuştur. Transdinyester uzlaşma konusuyla ilgili Kazakistan Cumhuriyeti "5+2" müzakerelerinin yeniden başlatılmasını kolaylaştırmıştır (Sultanov, 2011).

"Dondurulmuş sorunlarla" ilgili, Kazakistan Kırgızistan'ın zor durumunu iyileştirmeye yönelik görüşmeler düzenlemiştir. Bu durumda, komşu ülkeye yardımlar sadece AGİT çerçevesinde değil, insani yardımlar vererek ikili ilişkiler düzeyinde de devam etmiştir.

Ekonomik alanda Kazakistan kıtalararası ulaşım koridorlarına daha çok önem vermiştir. Otomobil transit projelerinin anahtarı olarak Horgos- Almatı-Aktobe- Orenburg-Kazan-Petersburg güzergâhında "Batı Avrupa-Batı Çin" projesi gerçekleştirmeye başladı. 2013 senesinde bu proje tamamlanmış olacaktır (<http://www.easttime.ru/analitic/1/3/979.html>).

Kendi inisiyatifliği ve yaratıcı karakteriyle tanınan Kazakistan Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev, AGİT başkanlığı döneminde bir dizi ekonomik, ekolojik, sosyal, askeri, siyasi projeler önermiştir. Ve mevcut projeler halen gerçekleştirmeye devam etmektedir. Bunların en önemli noktalarından biri ise AGİT ve CICA potansiyelini birleştirerek Avrasya güvenlik platformu oluşturma projesidir. Kazakistan'ın şüphesiz başarısı, İs-

tanbul zirvesinden 11 sene geçtikten sonra AGİT üye ülkeleri devlet başkanlarını bir arada toplayan zirve düzenlemesidir (Sultanov, 2011).

Genel olarak, Kazakistan gibi genç bir ülkenin AGİT'e başkalık etmesi kurumun aktif katılımcısı ve eşit üyesi, Avrasya bölgesinde entegrasyon süreçlerinin başlatıcısı ve tarihi Astana zirvesinin düzenleyicisi olarak ülkenin imajını yükseltmiştir.

2.2.3. İslam Dünyası Ülkeleri

Kazakistan dış politikasında İslam dünyası ülkeleriyle ilişkilere özel vurgu yapılmaktadır. Bu durumda Kazakistan ve Müslüman ülkeleriyle ikili ilişkiler ideolojik ve dini temelde değil kendi devlet çıkarlarına ve uluslararası kabul görmüş evrensel hukuk normlarına uyarak uygulanmaktadır. Yine de Kazakistan halkının çoğunluğu kendilerini Müslüman olarak görmesinden dolayı ilişkiler yakınlık ve kardeşlik niteliğinde gelişmiştir. Bunun birkaç nedenleri mevcuttur:

Birincisi, yüzyıllar boyunca İslam dini Kazakların ve ülkede yaşayan diğer ulusların dini olarak bilinmiştir. 70 senelik Sovyet ateizmi ülkedeki dini gelenekleri kökünden sörküp atamamıştır.

İkincisi, İslam'ın canlandırılması birkaç yüzyıl kazakların ayrılmaz parçası olarak devam eden Kazak kültürünün gelişme ihtiyacıyla sıkı bağlıdır.

Üçüncüden, İslam dünyası ülkeleri, her şeyden önce Körfez ülkeleri, 1990'ların ilk yarısında Kazakistan'a ekonomik krizin üstesinden gelebilmesi için yatırımların potansiyel kaynakları olmuştur.

Bugün, Kazakistan tüm önde gelen İslam ülkeleri ile ekonomik ve kültürel işbirliği kurmuş durumda. Kazakistan İslam Konferansı Örgütü (1995 yılından beri) üyesidir. Kazakistan, İslam Kalkınma Bankası, eğitim, bilim ve kültür alanında İslam Örgütü ile işbirliği yapmaktadır (Sultanov vd., 2008:114).

İslam ülkelerinden önden gelen Kazakistan'ın dostluk ve kardeşlik ilişkilerinde bulunduğu ülke Türkiye'dir. Giriş kısmındaki Kazakistan'ın ortak ülkeleri isimli Tablo 1'de görüldüğü gibi Türkiye Kazakistan'ın sık sık görüşmelerde bulunduğu bir ülkedir. Türkiye, Kazakistan'ın bağımsızlığı ilan edildiği günden itibaren yakın ilişkileri hedeflemiş ve birçok ortak kuruluşlara imza atmıştır. Son yıllarda Türkiye Kazakistan'a büyük ölçüde yatırımlar yapmış ve Kazakistan'ın inşaat sektöründe hakim duruma gelmiştir. İki

ülke arasında toplam ticaret hacmi 3 milyar doları oluşturmaktadır (<http://www.haberler.com/kazakistan-a-encok-yatirim-yapan-ulke-hollanda-4255777-haberi/>).

Özellikle, Arap İslam ülkeleri Kazakistan ekonomisinde aktif yatırımcı olarak katılmaktadır. Böylece, Suudi Arabistan Kazakistan'a yaklaşık 100 milyon dolar civarında, diğer Körfez ülkeleri 40 milyon dolar tercihli kredi sağlamıştır. Sadece yeni başkent Astana'nın gelişimine Suudi Arabistan 15 milyon dolar, Kuveyt 10 milyon dolar, Umman ise 10 milyon dolar hibe olarak vermiştir (<http://www.muslimeco.ru/opubl/307/>).

Birleşik Arab Emirlikleri 2006 yılında imzalanan iki taraflı plan çerçevesinde Kazakistan'da birkaç projeye imza atmayı öngördü. Bu belge sayesinde Ulusal Cerrahi merkezinin (Astana) inşaatı ve Orta Asya'daki en yüksek "Abu-Dhabi Plazasının" inşaatı bitmek üzeredir. Bunun yanında Almatı ve Symkent şehirlerinde de inşaat projelerine girişmişlerdir.

Son yıllarda, Arap ülkeleri büyük petrokimya tesislerinde Kazakistan'da çok aktif durumdadır. Suudi Arabistan Kazakistan'a sadece kendi yatırımını yapmayı değil diğer Arap ülkelerinin katılımını da teşvik etmeyi önermektedir. Bunun için Kazakistan tarım, ulaştırma ve turizm kompleksi işbirliği için büyük potansiyele sahiptir (Laumullin, 2011).

Arap ülkelerinin ekonomik bağlarının çeşitlendirilmesi yönünde arzuları büyük önem taşımaktadır. Bu eğilimi Ortadoğu ülkeleri de aktif bir şekilde uygulamaya almıştır. Şimdi ise gerçekten Batı'ya ekonomik bağımlılık derecesini azaltmak için büyük bir fırsat olarak Rusya ve Kazakistan ile bir ortaklık düşünmektedirler. Böyle bir girişimin iki tarafa da hem de Gümrük Birliği'ni oluşturan Kazakistan, Rusya, Beyaz Rusya açısından çok yararlı olacağı açık ve nettir.

Bugün Kazakistan Cumhuriyeti geniş alanlarda hidrokarbon üretimi amaçlı arama, geliştirme ve organizasyon için yabancı yatırımlara ihtiyacı vardır. Bunun için BAE ve Bahreyn'le ortak yatırım fonları açılmış, ancak bu yatırımların daha fazlası beklendiği açıktır. Kazakistan, Çin ve diğer ülkelere alternatif olarak Kazakistan'ın petrol yataklarında Arap ülkelerinin de payı olmasını arzu etmektedir.

Kazakistan'ın arap yatırımının sadece alıcı tarafı olarak kalmayıp bazı arap ülkelerinde de projeler gerçekleştirdiğinin altını çizmek gerekir. Kazakistan'ın katkısıyla Kairo'da

(Mısır) XIII yüzyıldaki Mısırın büyük önderi olan Sultan Beybars camiinin restorasyon işleri tamamlanmıştır; Damask şehrinde gömülmüş olduğu yerde Abu Nasir Al Farabi tarihi-kültürel kompleksi inşa edilmektedir (Sultanov vd., 2008: 118).

Bunlarla birlikte İslam ülkeleriyle ilişki kurmak ve geliştirmek bazı durumlarla karmaşık hale gelebilir. Öncelikle birçok Müslüman ülkelerinde islamın politize edilmesi tehdidi var. Bunun içine eski SSCB ülkeleri de girmektedir.

Bir taraftan batı liberalizmi değerlerinin uygulanması çağdaş dünya düzeninin adaletsizliğini düşünmeye yol açan endüstriyel ülkelerin ve diğer ülkelerin ekonomik gelişmesinde uyumsuzluk yarattığını göz ardı etmemek gerekir. Batılı yaşam tarzının farklı ülkelerde dünya mekanizmasının adaletsizliğe yol açacağı ve kendi ulusal kimliğini ve dini değerlerini kaybetme korkusu yaşanmaktadır.

Bu koşullarda Kazakistan kendisini dini ve siyaseti birbirinden ayıran laik bir devlet olarak görmesi şarttır ve siyasetle dini karıştırarak kamu sevgisini toplama çalışanlarla ciddi çalışmalar yürütmesi gerekecektir. İslamın yeniden doğması ise Kazakistan'ın ortak kültürel ve ruhani gelişimiyle birlikte gerçekleşecektir.

BÖLÜM 3: KAZAKİSTANIN ORTA ASYA'DAKİ ROLÜ

Orta Asya Cumhuriyetleri okyanusa çıkışı olamayan (yaklaşık 4 milyon m²) geniş alana sahiptir. Kazakistan'ın ve Orta Asya'nın uluslararası ekonomik ve politik faaliyetlerini birçok coğrafi barajlar belirli ölçüde engellemektedir. Bunlar çoğunlukla: dağlı manzara, zor geçitli çöl ve yarı çöller vs. Tüm bunlar Orta Asya ülkelerinin şimdilik dışa yönelik ticaretini Rusya Federasyonu, İran ve Çin üzerinden yapmalarına mecbur bırakmaktadır.

Bölge nüfüsü, 2012 yılında 64 milyondan fazlasını oluşturmuştur (Kazakistan 16 milyon 538 bin, Kırgızistan 5 milyon 507 bin, Tacikistan 6 milyon 976, Türkmenistan 5 milyon 105 bin, Özbekistan 29 milyon 341 bin) ve dünya ölçülerine göre çok ta büyük rakam değildir (https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/wfbExt/region_cas.html). Ancak, Orta Asya ülkeleri zengin hammaddelere sahiptir (petrol, gaz, altın, bakır, alüminyum, uranyum vs.). Dünya Bankasının verilerine göre, bölgenin farklı ülkelerinde petrol ve gazın ihracatı toplamda %30 ve %40 aralarında değişmektedir, bu hidrokarbon satışından gelen gelir yatırım ve gelişim kaynakları sağlamaktadır ve bütçe gelirinin önemli oranını belirleyen faktördür. Orta Asya ekonomisi genelde birbirine benzerdir, ama ekonomik gelişim yönleri değişiktir (http://asi.ru/upload_docs/news/vseмирnyy_bank).

Orta Asya ülkeleri genel anlamda tarihi, kültürel, dini ve medeniyet açılarından birbirine benzer bir bölgedir. O, eski Sovyetler döneminin ekonomik bölgelere bölünme politikasıyla “Orta Asya ve Kazakistan” olarak tanımlanmıştı. Orta Asya bölgesi 4 Sovyet Birliği Kırgız, Tacik, Türkmen ve Özbek Cumhuriyetlerinden oluşmuştur; Orta Asya bölgesinden ayrı olarak Kazakistan bölgesi vardı. 1992’de Kazakistan Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev Orta Asya devletleri başkanları görüşmesinde her beş bağımsız devlete ait “Orta Asya” terimini kullanmayı önermiş ve bu siyasi ve bilimsel kullanımda kendi yerini almıştır (<http://www.katharsis.su/newspaper/15-asia.html>).

21 Aralık 1991 yılında dağılmış SSCB’nin yerine kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu’nun (BDT) tam üyeliğine ve bir nevi transformasyon, yada “geçiş dönemine” girerek Orta Asya’nın yeni bağımsız devletleri kendi çıkarları için eski Sovyet dünyasıyla bağlarını koparmamıştır. Onlar, bölgesel düzeyde ve yakın Asya ülkeleriyle farklı topluluklar yaratarak yeni işbirlikleri şekillerini aramaya başlamıştır. 1990 yılının

ilk yarısında Orta Asya ülkeleri kendilerine Türk, Çinli, Koreli ve başka da modelleri uygulamayı denediler. Aynı zamanda, bölge ülkeleri giderek kendi ekonomik ve politik önceliklerini üretmeye, yeni ortaklar ve ittifaklar aramaya başlamıştır.

Orta Asya devletlerinin bağımsızlığı ilan edildiği günden itibaren onların devlet olarak oluşumu ve gelişimi yeni nitelikli döneme girmiştir. Tarihte ilk kez Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan uluslararası arenaya aktör olarak çıkabildiler ve uluslararası hukukun bir üyesi olarak kendi dış politik yönlerini belirleme fırsatı yakaladılar. Bu beş ülkenin dış politik oluşumu ve dış politika stratejileri üreten kurumların oluşumları aynı şartlar altında yürümüştür. Çünkü, Orta Asya ülkelerinin amaçları ve hedefleri birbirine benziyordu, ve bu onların pratikte birbirine uyum sağlayan dış politik stratejilerinin olduğunu gösteriyordu. Ancak, devletleşme oluşumunda sık sık tercihler, yararlar ve mevcut tarihi dönemin akla yatkınlığı konusunda diğer yönler de ortaya atılmaya başlamıştır.

Orta Asya ülkelerinin dış politikalarının temel yönlerinden şunların altı çizilebilir:

Birincisi, bu eski Sovyet alanının dışı uluslararası faaliyetler ve BDT içerisindeki siyasi-ekonomi faaliyetlerdir. Bu dönemdeki eğilimlerden biri Bağımsız devletler topluluğu kurarak belirli bütünlüğü korumaları, aynı zamanda finansal ve ekonomik yardımlar almak için ve uluslararası BM, İMF, AGİT gibi örgütlere üye olmaları için ABD ve AB'nin desteklerine çok ihtiyaçları olmuştur.

Aynı zamanda, Orta Asya cumhuriyetleri olmak üzere, Türkiye ve İran gibi Yakın ve Ortadoğu müslüman ülkeleriyle yakınlaşma yollarını aramaya başladılar. Bu Türkiye'nin önderliğinde Türki ve İran'la Hazar bölgesi ülkeleri yasal statülerine ilgili görüşmelerde (Rusya, İran, Türkmenistan, Kazakistan, Azerbaycan), Yakın ve Ortadoğu ülkeleri için Ekonomik İşbirliği Örgütünde (ECO), kendini pratikte yaşatmış oldu. Bağımsız devletlerin oluşumu döneminde dış politikada başta Güneydoğu Asya olmak üzere Asyalı uluslararası örgütlere üyelik yolları da aranmıştı.

Orta Asya ülkeleri ekonomik reformları gerçekleştirilirken de bazı problemlerle karşı karşıya kaldılar: Bu problemler Batının büyük ölçüde kredi vermeye hazır olmaması, yakın komşuları olan Türkiye ve İran'dan gelen finansal yardımın kısıtlı olması, kendi ülkeleri içerisinde ekonomik durumlarının kötüye gitmesidir ve politikalarının eski

Sovyet alanında entegrasyonu güçlendirmeye yönelik ikinci etabını oluşturma süreçlerine doğru ciddi adımlar atmasına zorlamıştır.

Eğer bölgedeki dış güçleri dengeleme sistemi yaratma hesapları ele alınırsa, Orta Asya ülkelerinin bölgesel kuruluşlara katılımının mantığı çok açıktır. Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan BDT, KGAÖ, EURASEC, ŞİÖ gibi bölgesel örgütlerin üyeleridir. Türkmenistan ise “pozitif tarafsızlık” çizgisine bağlı kalmaktadır. Entegrasyon süreçleri için bölge sınırlarını genişleten ŞİÖ ve CICA gibi uluslararası örgütler de büyük rol oynamaktadırlar. Objektif bakışla ŞİÖ farklı tarafların çıkarlarını uyumlu kılan ve Orta Asya bölgesindeki süreçleri koordine eden yetkili diyalog alanına dönüşmüş durumdadır.

Buna karşılık, Kazakistan’ın girişimiyle kurulan CICA interaktif alanı Asya kıtasının %90’nı oluşturan 3,5 milyar insanı barındıran 24 ülkeyi kapsamaktadır. CICA üye ülkeleri, farklı siyasi konumları ve ulusal çıkarlarıyla, farklı devlet ve ekonomik yapısıyla örgütün içerisinde istikrar ve güvenliğe katkıda bulunmayı ve Asya kıtasında karşılıklı güveni yaratmayı amaçlamaktadırlar. Kazakistan’ın bu girişimi ilk önce Orta Asya ülkeleri tarafından destek bulmuştur.

Günümüzde, Orta Asya alternatif işbirliği kaynaklarına, işleyen jeopolitik sistemin kontrolü ve dengesine ihtiyacı vardır ve en iyi çıkar dengelerini bulmaya çalışmaktadır.

Üçüncüsü, Orta Asya devletleri için karşılıklı ilişkilerin sıkı gelişimi coğrafik komşulukla, kültürel, tarihi, geleneksel ve tarihi kaderlerinin benzerliği ile koşullanmış durumdadır. Her cumhuriyet, bölgeye iki düzeyde bakar: Doğu ve Batı arasındaki bir bütün jeoekonomik arabulucusu olarak ve iyi komşuluk, işbirliği, istikrar ve güvenliğin pozitif dürtülerinin yayıldığı bir bölge olarak.

Orta Asya ülkeleri bağımsızlıklarını aldıktan sonra kendi çıkarlarını daha çok ifade edebilmeleri için Rusya ve Çin arasında tercih yapmaları gerekirdi. Ayrıca, Orta Asya ülkeleriyle ilgili stratejik öncelikleri hazır tutulan Rusya’nın bölgedeki jeopolitik etkisi açısından şansı daha çoktu. Konumlarının yakınlaşması Orta Asya ülkeleri çıkarlarına karşı gelmiyor ve bunun sayesinde Rusya’yla her taraflı ilişkilerin gelişmesine çok önem verilmektedir.

Dördüncü, ABD için Orta Asya’daki olumsuz değişiklikler Washington’un Orta Asya bölgesini Afganistan’daki probleme katma düşünceleri uluslararası ilişkilerin yeni

gelişim etabına ve Orta Asya'nın kendi dış politik önceliklerinin değişimine katkıda bulunmuştur.

Böylelikle, Rusya Federasyonu, ABD ve AB ülkeleriyle birlikte Orta Asya Afganistan'ın ekonomisinin kalkınması için ve oradaki sosyal-ekonomik şartların iyileşmesi için gerekli ihtiyaçları giderme konusunda yardımcılarından biri olarak ortaya çıkmıştır.

Bugünlerde Orta Asya'daki güç dengesi düzenlemesinin birçok versiyonu büyük ölçüde 3-4 oyuncu devletin etrafında dönmektedir. Böyle bir durumda, bölge liderleri sadece birleşik siyasi ağırlığın onların lehine olmadığı için sık sık daha güçlü ülkelerin karşısında zayıf bir konuma konunmuştur. Şu anda, dünyadaki mevcut durumları gerçekçi değerlendirebilen siyaset bilimcileri ve devlet adamları için bunun hatalı yaklaşım olduğu açıklığa kavuşmuştur.

Harmanlayarak dünya siyasi sistem krizine dönüşen ekonomik kriz, önde gelen siyasi oyuncuların imkanlarını da büyük ölçüde etkilemeyi başarmıştır. Mevcut durumun özelliği, atalet etkisi nedeniyle ekonomik etki kaynakları siyasi etki kaynaklarından daha çabuk tükenme gerçeğinde yatıyor, ayrıca, bu azalma belirgin niteliklere sahiptir. Dolaısıyla, bu bölgesel liderler olarak tanımlanan ülkelerin rolü sorusunu gündeme getirmektedir. Onlar kendi sınırlarına yakın siyasi süreçleri kontrol edebilecek kapasiteye sahiptirler, yani onlar sadece komşularını etkin bir şekilde etkileyebilirler. Orta Asya için böyle bir devlet ağırlığını ve önemini koruyan ülke Kazakistan'dır. Bunu anlamak için Kazakistan'ın beş temel ayrıcalığı ve rekabet avantajları üzerine durmak gerekir.

İlk olarak, Kazakistan'ın coğrafi konumudur. Tüm, siyasi, ekonomik vs. Çin, Rus ya da başka "hükümdarlık" yanlısı bölgesel bloklar Kazakistan dahil olmadıkça özel bir öneme sahip değildirler. Farklı bölgesel gruplar ve uluslararası aktörler arasında bir koridor olarak Kazakistan kendi ülkesinde birçok ulaşım ve taşıma geçişlerini bağlamıştır. Bu, Kazakistan için her anlamda Orta Asya'da olup biten süreçlerin "eylem merkezinde kalmasını" sağlamaktadır.

İkincisi, nispeten istikrarlı bir siyasi sistem ve elit gruplar arasındaki çıkar dengesi varlığıdır. Tabii ki, güçlü siyasi liderin bulunması tüm Orta Asya cumhuriyetlerinin (Kırgızistan dışında) özelliğidir ve bu anlamda Kazakistan istisna değildir. Ancak, komşu ülkelere göre, Kazakistan'daki farklı denilen siyasi gruplar arasındaki çıkar den-

geleri daha net oturtulmuştur. Siyasi elit içindeki nesiller arasında gizli çatışmaların sürmesi, tabii ki, bir bütün olarak istikrarı etkiler, ama bu sorun siyasi sistem krizine neden olabileceği söylenemezdir. Burada, herhangi bir sistemde olduğu gibi gelişim çelişkileri vardır ve bunlar devletin var oluşu konusunda ölümcül derecede değildirler.

Üçüncü olarak, Kazakistan'ın proaktif inisiyatifleridir. Yerli ve yabancı yazarlar tarafından Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın girişimleri hakkında çok söylenmiş ve yazılmıştır (Jolamanova, 2010). Ayrıca, bu girişimlerin görüşme koridorlarında kaybolduğu söylenemez. Pek çok açıdan, Avrasya Ekonomik Topluluğu, Gümrük Birliği ve garip olmasına rağmen, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü, tüm bunlar öyle ya da böyle ilk N. Nazarbayev tarafından önerilen veya onun yaratıcı danışmanlarının önerisiyle oluşmuştur. Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın bir diğer ayırt edici özelliği toplumdaki dinin rolünü anlayışla karşılamasıdır. Onun dünya inanç liderlerini bir araya getiren girişimleri şimdi Rusya Müftiler Konseyi tarafından uygulanmaktadır. Bu durumda, Nazarbayev'in meslektaşlarının dine iştahsız baktıklarını ve bazılarının ise düşmanca tavır sergilediklerini söylemeye gerek yoktur. (Jolamanova, 2010).

Dördüncü olarak, uluslararası emek ve ekonomi alanı bölünmelerinde Kazakistan'ın uygun pozisyonudur. Aslında, hammadde ihracatçısı olan Kazakistan, petrol ve gaz sektörü dışında kendi sanayi sektörünü geliştirmekle uğraşmaktadır. Rusya'nın çıkarlarıyla sert çatışmalı durumlarda olmayan Kazakistan'ın siyasi konumu zor olan hidrokarbon pazarında tüm kapıları her zaman açık bırakmaktadır. Bu bağlamda, Türkmenistan ve Özbekistan'ın tutumları pek stratejik sayılmaz. Aslında bu yüzden, hem siyasi nedenlerle, büyük oyuncuların hiçbiri ne Türkmenistan'ın despotizmini, ne de yan yana tam diyalog ortağı olmaktan sakınmayan İ. Karimov'u dikkate almamaktadır. Bu konuda Kazakistan, siyasi gösterinin herhangi bir müziğin oynanabildiği (cihazına bağlı) ülke değildir.

Son olarak beşincisi, diğer Orta Asya ülkelerindeki (fakat Kazakistan'daki Rusların sayısı çok olduğundan dolayı, göç edenler de kıyaslamalı olarak ciddi rakamı oluşturuyor) gibi ülkeden önemli ölçüde Rusların çekilmesidir, ancak toplu bir çekiliş söz konusu değil, Kazakistan'ın piyasa ekonomisine yumuşak iniş yapmasına izin vermiştir. Şimdi, "Rus" mühendislik kapasiteleri yerli personellerle ikame edilebilir.

Ayrıca, N. Nazarbayev'in rus toplumuna yönelik politikası diğer post Sovyet ülkelerine göre (Beyaz Rusya, Ukrayna, Kırgızistan hariç), oldukça esnek niteliğe sahiptir.

Kazakistan'ın tüm bu avantajları orta vadeli siyasette ne anlama gelmektedir? Cevap eşzamanlı basit ve komplekslidir. Şu anda Kazakistan'ın Orta Asya'da önemli bölgesel oyuncu olduğunun anlaşılması gerekir ve ülkenin kaynakları bölgenin siyasi alanının belirli kısmında çok önemli rol oynayabilir. Böyle bir durum Kazakistan için yeni riskler yaratabileceğini de unutmamak gerekir. Bu, "Kazakistan faktörünün" Orta Asya'da etkisiz veya minimize etmek isteyen farklı siyasi aktörlerin bakışı olabilir. Bu durumda, bölgeyi istikrarsız sonrasında Afganistan'a benzeyen (sorunları sadece güçle halletmek) "siyasi çöle" dönüştürmek çok daha kolaydır. Bu yüzden Kazakistan'ın bölgedeki temkinli davranışlarını anlamak mümkündür. Yine de, Orta Asya liderleriyle iyi ve samimi ilişkileri olan Nazarbayev'in tamamlaması gereken bütünleşme süreci bekletmektedir (Rahmatov, 2005:15).

Bölgenin gelişim süreci jeopolitik konumuna bağlı olarak yürütülmektedir. Ancak, Orta Asya'nın bir bütün oluşum olarak algılanması ve dünyadaki pozisyonunun güçlendirilmesi için bölgede sıkı işbirliğine, ilk önce sosyal alanlarda gelişime ihtiyaçları vardır. Bölgedeki durumlar ne olursa olsun gerçek anlamda bölgesel bütünlüğü ve entegrasyonu gerektirmektedir. Kazakistan Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev'in da öngördüğü senaryo buna işaret etmektedir.

Bölgenin kalkınması için birbirini en iyi tanıyan ve yakın ilişkilerde olan devletler güçlerini bir arada toplamalıdır ve Kazakistan'ın inisiyatifçi niteliğiyle bunu başarmak mümkündür. Kazakistan çok zamandır bölgesel entegrasyon önerilerinde bulunmaktadır ve Orta Asya'nın bugünü ve geleceğinden kaygılanmaktadır. Orta Asya'nın tüm ülkelerinin çok yönlü politika izlemesi birbirlerine odaklanmaları için engel oluşturmaktadır. Oysa Orta Asya bir bütün olarak dış ülkelerin sağlayamadığı birçok imkanları elde edecektirler. Bu durumda, Kazakistan şimdiki durumuyla ve kaynaklarıyla Orta Asya'da büyük rol oynayabilir.

3.2. Kazakistan'ın Orta Asya'daki Siyasi Rolü

Günümüz şartlarında küreselleşme sürecinin siyaset, ekonomi, insani ve kültürel alanlarını kapsaması bölge ülkeleri önünde etraflı gelişimin ve uluslararası ilişkilerin

sağlamlaştırılması için imkanlar sunmaktadır. Bölge ülkelerinin jeopolitik çıkarlarının yakınlaşması istikrarı ve güvenliği güçlendirir ve Orta Asya ülkelerinin dinamik gelişim faktörü olarak bölgesel entegrasyonu derinleştirir. Bağımsız Devletler Topluluğunun oluşumu, bölge ülkeleri için ulusal egemenliğin kaybedilmesine yol açmadığını kanıtlamıştır. Aksine, o devletlerin gelişimi ve refahı için olumlu koşullar yaratacağı kesindir.

Kazakistan jeopolitik durumu dikkate alındığında, ülkenin dış politikası en baştan beri devletleşme ve sosyal-ekonomik reformların gerçekleşmesine yöneliktir. Bu konular, Kazakistan'ın dış politik konseptinin temellerine oturtulmuştur. Bu konseptin sayesinde uluslararası ve bölgesel kuruluşlara üye olarak Kazakistan uluslararası arenada aktif oyuncu haline gelmiştir. Bununla Kazakistan, eski Sovyet alanında ve Orta Asya'da derin entegrasyon girişimcisi olarak tanımlanmaktadır.

Bugüne kadar Kazakistan'ın dış politik yönünün çok yönlü diplomasi şeklinde gelişimi Çin, ABD, Rusya gibi ülkelerin önünde kendi çıkarlarını başarılı şekilde savunmasına izin vermiştir. Kazakistan'ın çok yönlü siyaseti ülkenin uluslararası statüsünü de artırmıştır.

Kazakistan Sovyetler sonrası ülkeleri arasında entegrasyon süreçlerinin gelişmesini desteklemektedir. Küreselleşmeyle birlikte bölgesel entegrasyon kavramları onların ilişkilerinin temel eğilimi olarak belirlenmiştir. Böylelikle, Kazakistan'ın Orta Asya'daki amacı bütünleşmeye yöneliktir. Bu Kazakistan'ın Orta Asya'daki en önemli rolü ise bütünleştirici rolünü üstlenmesidir. Kazakistan'ın Orta Asya ülkeleriyle iyi komşuluk, istikrarlı ilişkileri Kazakistan'ın güvenliği açısından önemli faktördür.

Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Kazakistan halkına “Kazakistan-2030” mesajında “yakın ve uzak perspektifte ulusal hedeflerimizin ve güç dengemizin güvenliğini sağlamamızda bizim en iyi silahımız entegrasyon politikası olmalı, ilk önce Kazakistan ve Kırgızistan ve Özbekistan arasındaki Orta Asya Birliğini güçlendirmek, başka ülkelerin işlerine karışmamak, karşı koyulma değil uyumu sağlamaktır” diye altını çizmiştir (Nazarbayev, 1997:79).

Doğu bloğunun ortadan kalkmasıyla iki askeri-politik birliğin çatışmalarının sona ermesi nükleer savaşla birlikte büyük bir çatışmanın başlatılması tehlikesini azaltmıştır. Ancak, mevcut süreç dünya stratejik dengesini bozma eylemleri, kitle imha silahlarının

yayılması, uluslararası terörizm, yasadışı uyuşturucu trafiği, silah kaçakçılığı, kökten dincilik vb. gibi tehditleri ortadan kaldıramamıştır.

Orta Asya'nın siyasi ve askeri güvenliği oldukça zor ve kendine has niteliğe sahiptir. Bu her şeyden önce, ekonomik düşüş, toplum içinde istikrarsızlık, siyasi zayıflık gibi Orta Asya ülkelerinin bağımsızlık sonrası karşılaştıkları zorluklardan kaynaklanmaktadır.

Orta Asya'nın dış ve iç bölgesel siyaset ve güvenlik sorunları bulunmaktadır. Bölgesel siyasi ve ekonomik güvenlik sistemi oluşturmak bölge için hayati önem taşıyan konudur. Bölge ekonomik ve siyasi düzenin çıkarları arasındaki fark göz önüne alındığında, bu gerçekten bölge için bir sorundur.

Kazakistan için bölgesel güvenliği sağlama konusunda çok ciddi davranmaktadır. Ayrıca bu ülke kendi topraklarında Sovyetler Birliği'nden kalan nükleer mirası bulunduyordu. Kazakistan'ın nükleer kapasitesinde gönüllü olarak vazgeçmesi ve nükleer güçler tarafından verilmiş güvenlik garantisi bölgedeki geleneksel askeri tehditleri önleyen faktör olmuştur.

Genel olarak Kazakistan'ın silahsızlanma ve kitle imha silahlarının yayılmasını önleme alanındaki siyaseti uluslararası güvenliği güçlendirmeye, devletler arası işbirliklerin gelişimine, uluslararası kuruluşların küresel sorunlar ve çatışmaların çözümündeki rolünün artmasını temel alan ülkenin dış politikasıyla koşullanmıştır.

Bölgesel güvenlik işbirliği Kazakistan'ın değişmez dış politika önceliğidir. KGAÖ, ŞİÖ, CICA gibi bölgesel kuruluşlarda istikrarın destekçisi olarak Kazakistan'ın rolü büyüktür. Farklı bölgesel kuruluşlar arasında CICA Orta Asya hatta tüm Asya ülkeleri açısından önemli konuma sahiptir. Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı 5 Ekim 1992 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 47 oturuşunda Kazakistan Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev tarafından öne sürülmüştü. Mevcut kuruluşun asıl hedefi istikrarı ve güvenliği sağlamak amacıyla Asya kıtası ülkelerini bir arada toplayarak ortak Asya yapısını oluşturmaktır.

Terörizm ve uluslararası organize suçların küreselleşmesi siyasi düzeyde, her şeyden önce, tüm ülkeler arasında yakın işbirliği gerektirir. Dini radikalizm ve terörizmle başarılı mücadele için radikal ideolojiyi ve siyaseti ortaya çıkarmaya, terörü kendi amaçlarına ulaşmanın yolu olarak kullanımı uyarma ve kesmeye yönelik önlemlerin

alınması gerekir. Bölgede güvenlik tehdidini ortaya çıkaran faktörler Orta Asya ülkelerinin birlikte karar verecekleri ve gerçekleştireceği titiz bir çalışma gerektirir.

Orta Asya bölgesinde, Asya kıtasının kapsamlı geniş topraklarında barış ve huzuru kuvvetlendirme konusunda en önemli yerini alan belge Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın 10 Ocak 1997'de Bişkek'te imzaladığı Sonsuz dostluk sözleşmesidir. Daha da önemlisi bu belgenin imzalanması Kazakistan Cumhurbaşkanı düşüncesi ve önderliğinde olmuştur. Bu Sözleşme, üç ülkenin birbirleriyle ilişkilerinin tüm kompleksini kapsayarak, karşılıklı güven, devletlerin egemenliğine, toprak bütünlüğüne saygı duyarak, eşitlik ilkeleri ve bir birinin iç işlerine karışmamayı temel alarak her yönde işbirliği yapmakta öne doğru ilerlemeyi öngörmektedir (Tokayev, 2001:89). Belge politik, ticari-ekonomik ve insani-kültürel alanlarda işbirliği yapmak için uygun koşullar yaratmayı hedeflemektedir.

Bölgesel barışı, huzuru ve güvenliği koruma özeni üç Orta Asya'lı Liderlerin BM himayesinde birleşmiş barışçıl batalyonu kurmayı mantıklı bulduklarından bellidir (CentrAzBat- Orta Asya Barışçıl Taburu). Mevcut inisiyatif ilk defa Kazakistan Cumhurbaşkanı tarafından 1994 Aralık ayında BM'nin Genel başkanı yardımcısı M.Gulding'e teklif edilmiştir sonrasında BM'nin Genel Sekreteri B.Butros Gali'yin desteğini almıştır. Ancak, CentrAzBat'ın kurulmasında BM'in diğer Genel Sekreteri K.Annan çok büyük rol oynamıştır. Böylece, Nazarbayev'in Orta Asya ülkelerine ait tabur kurma düşüncesi üç ülke başkanlarının buluşmalarında Cambul şehrinde 15 Aralık 1995 yılında hayata geçti. Devletler başkanları kolektif barışçıl taburu kurma ve oluşturma Sözleşmesini imzalamışlardır (Tokayev, 2000:69).

Görüşme olayları süresince Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın Savunma Bakanları kurulu konumu onaylamıştır. Savunma Bakanları Kurulu bölgesel güvenliğe, savunma alanında ortak hareket ve askeri işbirliğine ilgili tüm soruları gözden geçirmişlerdir.

6 Mayıs 1996 yılındaki görüşmede Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın yöneticileri barışçıl batalyonu oluşturma (CentrAzBat- ЦентрАзБат) ve "Barış adına ortaklık" programı çerçevesinde hazırlık ve eğitim hareketini, Tek ekonomi alan Sözleşmesi gerçekleştirme adımını, üç ülke arasındaki üretim işbirliği sorunları ve su-enerji kaynaklarını birlikte kullanım konularını gözden geçirdiler. Son olarak, "Orta Asya: entegrasyon sorunları" isimli dergiyi sahiplenmeye karar verildi (Seilhanov, 1997:83-92).

Bölgesel güvenlik konusu üzerinde durmak, zamanla olan olaylarla kendini haklı çıkarmıştır. “Taliban” hareketi Afganistan’ın kuzeyine, yani Orta Asya’nın güney bölgelerine de sıçrayan kapsamlı hücumuyla bölgenin güvenlik durumunu büyük ölçüde sarsmıştı. Bu durum için 1996 Ekim’de Almatı şehrinde Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan Cumhurbaşkanları ve Rusya hükümeti başkanları bir araya geldiler. Forumun katılımcıları, Kolektif Güvenlik Anlaşması adı altında geçen, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nden özel oturum talep ederek ilgili devletlerle bir arada savaşın durdurulması için gereken kararların acil alınması önerildi. Kazakistan tarafı, Afganistan sorunuyla ilgili kendi pozisyonunu teyit etmiş: sorunun barışçıl ve politik yollarla, Afganistan’ın, sonuçta bölünmeksizin iki karşı tarafın masaya oturup görüşmeler yapmasıyla ve uzlaşmaya varılarak çözülmesi gerektiğini bildirmiştir. Kazakistan, Afgan halkı savaşının durdurulması yönündeki BM rolünün artmasından yana olduğunu belirtmiştir (Elorda, 2001).

Kazakistan Cumhuriyeti, Afganistan’daki siyasi çözüm ve yeniden yapılanması konusunda Afgan hükümetiyle işbirliği yaparak BM ve uluslararası toplumla aktif bir şekilde etkileşim içerisinde. Afganistan’daki durumun normalleşmesinden şüphesiz tüm Orta Asya bölgesindeki barış ve güvenlik etkilenir. AGİT’e başkanlık etmeden önce de “Afganistan ve uluslararası topluluk, gelecek için işbirliği” isimli Berlin konferansında (31 Mart-1 Nisan, 2004 yıl) Kazakistan Cumhuriyeti heyeti Afganistan’ın yeniden yapılanması için bölgenin ulaşım ve iletişim sistemine Afganistan’ın da dahil edilmesini hedefleyen Orta Asya ülkelerinin katılımıyla özel program oluşturma önerisinde bulunmuştu (<http://www.kazembassy.by/politic/safety.html>). Daha sonra Londra’da geçen konferansta da Kazakistan birkaç önerilerde bulunmuş ve AGİT’e başkanlık döneminde ise bu önerileri gerçekleştirme fırsatı bulmuştur. Afganistan’ın istikrarı kavuşması tüm Orta Asya ülkelerine hızla yayılan kökten dincilik hareketini de yarım bırakacaktır. Bunun için Kazakistan kendi çapında bölge güvenliğine katkıda bulunmaktadır.

20 Ağustos 2000 yılında Bışkek’te Orta Asya ülkeleri liderlerinin ve Rusya Başkanının özel temsilcisiyle, RF’nun Güvenlik Kurulu sekreteri S. İvanov’un katılımıyla planlanmadık görüşme gerçekleşmiştir. Onlar, Kırgızistan ve Özbekistan ülkelerinde yasadışı çetelerin oluşumu durumunu tartışmıştır. Taraflar, sıkışmış uluslararası teröristlerin

silahlı saldırılarının ölçüsünün büyümesine duydukları ciddi rahatsızlığı dile getirmiştir. Yöneticiler güç gösterme ve teröre kesin ve aktif şekilde karşı duracaklarını bildirmiştir.

Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan Cumhurbaşkanları 21 Nisan 2000 yılı Taşkent şehrinde imzaladıkları terörle, politik ve aşırı dincilik, uluslararası organize suç ve tarafların huzur ve güvenliğini bozacak başka da tehditlerle mücadeleyi içeren Sözleşmesinin tüm maddelerini yerine getirmeye, kendilerini sorumlu tutmaya anlaşılmıştır. Mevcut Sözleşmenin üye ülkeleri başkanları, Rusya Federasyonu hükümetine Sözleşmeye katılma teklifi sunmuşlardır.

Orta Asya'nın siyasi özelliklerinden söz edilecekse, mevcut jeopolitik gerçekleri kabullenme ve kavrayışı birbirinden farklıdır. Örnek olarak Özbekistan, Orta Asya'daki entegrasyon sürecine formal olarak katılmış bile olsa, pratikte türlü mazeretlerle yürütmesini engellemeye çalışmaktadır ve Orta Asya'da değil BDT çerçevesinde de sadece ikili ilişkilere önem vermekle kalmaktadır. Entegrasyonun gelişmesini engelleyen en önemli nokta, Afganistan'da devam eden kargaşa ve onun sayesinde bölgeye yayılan "büyük güçlerin" rekabeti, bölgenin jeopolitik durumunu kötü yönde etkilemektedir. Bu şartlarda Kırgızistan ve Tacikistan gibi ülkeler entegrasyona ulusal güvenliği sarsacak herhangisi bir durumda sığınacak yer olarak bakmaktadır.

Bu faktörlerin hepsi Orta Asya ülkelerinin entegrasyon ve birleşmeye giden yolu etkilemiyor değil. Bölgedeki entegrasyon süreci her şeyden önce politik karakter taşıdığını itiraf etmek gerek, çünkü üye devletler Orta Asya'daki dostluğu, huzurun ve barışın önemini anlıyorlar. Ekonomi işbirliğine gelirsek, o şimdilik iki taraflı görüşmelere dayalı kalıyor. Ancak su kaynakları kullanımında tarafların birleşmeleri şarttır.

Kazakistan'ın Orta Asya ülkeleriyle ikili ilişkileri tamamıyla iyi geliyor. Çünkü bu gelişmenin altında bağımsızlık ve egemenliğe, toprakların bölünmezliğine ve sınırların değişmezliğine saygı duymak, birbirinin iç işlerine karışmamak, eşitlik ve karşılıklı yarar gibi evrensel prensipler yatıyor.

Orta Asya'da bölgesel güvenliği koruma açısından sosyal ve siyasi istikrarı, ekonomik büyümeyi sağlama durumunda Kazakistan'ın en önemli dış politik faaliyetleri alanları şunlardır:

- Etkili bölgesel ve ulusal güvenliğin oluşumu. Orta Asya'ya yakın çatışma bölgelerinde, özellikle de Afganistan'da durumun uzlaşmaya varılmasında katkıda bulunmak;

- Bölgedeki siyasi ve makroekonomik istikrarın, demokratik kuruluşların rollerinin güçlenmesi, sosyal-ekonomik gelişimin ve yaşam düzeyi ve kalitesinin artması temelinde ulusal siyasi sistemin istikrarının korunması;
- Coğrafik izolasyon ve jeopolitik periferi statüsünün üstesinden gelmek. Orta Asya ülkeleri ekonomisinin küresel ticari-ekonomik ilişkilere aktif katılımı ve ulusal ekonomik modellerin dünya piyasası mekanizmalarına göre adaptasyonudur.

3.2. Kazakistan'ın Orta Asya'daki Ekonomik Rolü

Entegrasyonun en önemli parçası, şüphesiz ekonomidir. Tarihten, birlikte yapılan ekonomik bağlar ve jeopolitik koşulların özelliği ortak ihracat, ulaşım ve taşıma gücünü etkin bir şekilde ortak kullanım gerekçesini dikte etmektedir. Bunun yanı sıra, bölgede çözülmesi sadece iki tarafla mümkün olmayan, çoklu ve kompleksli çıkış gerektiren birtakım ciddi sorunlar mevcuttur. Söz konusu bölgenin su-elektrik kaynakları ve ulaşım-taşıma gücünün rasyonel kullanımı üzerinde mutabık kalmak; büyük ölçekli ekolojik kazaların sonuçlarına beraber karşı durmak (özellikle Aral gölü civarında); etkili bölgesel güvenlik sistemi yaratmak; teröre, aşırı dincilik, uyuşturucu ticaretine karşı mücadeleyi birlikte koordine etmektir.

Orta Asya ülkelerinin bölgesel entegrasyon düşüncesi 30 Nisan 1994 yılı Ortak Ekonomi Alan Sözleşmesi (OEAS) olarak gerçekleşmişti. Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan (26 Mart 1998'den itibaren Tacikistan tam üyelik aldı) üyeleri olmuştu. Sözleşmenin daha fazla gelişmesi için Nazarbayev'in kararıyla 1994 yılı Temmuz'da Devletlerarası Kurul ve onun temel kurumları Başbakanlar Kurulu, Dış işleri bakanlar kurulu, Savunma bakanları kurulu ve onun daimi etkin çalışma organı İcra Komitesi atanmıştı. Aynı anda sermayesi üye devletlerin katkı paylarıyla oluşacak olan Orta Asya İşbirliği ve Gelişim Bankasını oluşturma sözleşmesi imzalanmıştır (<http://rhd.uz/vcs/224-edinoe-ekonomicheskoe-prostranstvo>).

Orta Asya ülkeleri arasında 1994 yılı imzalanmış Sözleşme, ticari öğelerin birbiriyle direkt ekonomi ilişkileri geliştirmesinde, şirketlerin ortaklık yapmalarında, öncelikli alanlarda üretim fabrikaları kurmada, sermaye, hizmet, iş gücü, mal dolaşımı; kredi-hesap, yatırım, bütçe, vergi fiyatlandırma, gümrükleme, üye ülkelerin döviz politikası ve ulaşım ve taşıma alanlarındaki politikalara danışmanlık yapmada çok önemli rol oynadı.

Orta Asya'daki ülkelerin ekonomi reform seviyelerinin ciddi ayrıcalıkları ve Orta Asya Birliğinin bazı özellikleri bu kurum çerçevesindeki yeni çalışma şeklini de belirlemişti. Bu nedenle, Devletlerarası kurul oturumunda (17-18 Temmuz 1998) bölgesel birlik Orta Asya Ekonomi Ortaklığı (OAEÖ) olarak ismini yeniden değiştirmiştir. Devletlerarası kurulda 1996 yılının Ağustos ayında Rusya, 1999 yılının Temmuz ayında ise Gürcistan, Türkiye ve Ukrayna gözlemci statüsüne sahip olmuşlardı (http://uchebnikonline.ru/istoria/istoriya_novih_nezalezhnih_derzhav_-_orlova_tv/dogovir_pro_stvorennaya_yedinogo_ekonomichnogo_prostoru_mizh_kazahstanom_uzbekistanom.htm).

İşbirliği ve gelişim bankasına Orta Asya ülkeleri liderleri çok önem vermişlerdi. 10 Şubat 1995 yılında Orta Asya Ekonomi Ortaklığı (OAEÖ) İcra komitesine Bankanın finanse edeceği ilk sıralardaki birkaç projeleri hazırlamak için talimatlar verilmiştir. Bunlar, Karatau'nın hammadde bazında fosfor havuzunu istikrara kavuşturmak ve geliştirmek; gaz ve su tüketimini ölçen aletin üretim kuvvetini geliştirmek; tüketim eşyalarını ve genel endüstri teçhizatının elektro-motorlarının üretimini organize etmektir (Tokayev, 2001:86).

Orta Asya Bankasının faaliyetlerini tamamen başarılı bulmak hata olurdu. Eldeki aktifleri yönetmede çıkan ciddi kusurları, mevcut projeleri gözden geçirmekte az inisiyatif göstermeleri Bankanın bölge ülkeleri arası ekonomik anlamda işbirliğinde kendi yerini kazıyamamasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra, bazı ülkelerin kendi görevlerini yerine tamamen getirmemeleri Banka faaliyetinde ters etkiler yaratmıştır. Bu durumda, Kazakistan ve Özbekistan'ı vazifelerini yapmış ülkeler olarak tanımlamak gerekir.

Orta Asya ülkelerinin politik ve ekonomik işbirlikleri bölgesel ekonomi entegrasyona büyük ilgi uyandırmıştır. Bu yeni eğilimi gören N. Nazarbayev, özel Orta Asya ekonomi programını 1997 yılında ortaya atmıştı (OAEÖ). Bu kurumun asıl iki hedefi olacaktı: bölgesel ekonomi ilişkileri daha derinleştirmek ve Orta Asya ülkelerini Avrupa'yla ve Asya'yla bağlantılarını güçlendirmektir. Bu programın öncelikleri: ulaşım alt yapısı, su-enerji kaynaklarının rasyonel kullanımı, yabancı yatırımcıları çekmek ve karbon hidrojen hammaddelerini dünya piyasasına yetiştirme varya varyanlarıdır (<http://www.newmarkets.ru/nm-ru/issues/nm520012.htm>).

Mevcut teklifi gerçekleştirmede Kazakistan diplomasisi çok çaba göstermiştir. Bu program inisiyatifçi Nazarbayev ve BM Komisyonunun birlikte yaptığı işin ürünüdür. Bir

tarafından, OAEP projesi BM kanalından ilerledi, diğer taraftan, Orta Asya'lı ortaklarla birlikte danışma sırasında sık sık görüşüldü. Nursultan Nazarbayev'in çabalaması ve peşini bırakmaması Orta Asya'da uluslararası kuruluşlara şüpheli bakış açısını değiştirmiştir. Bu projeyi gerçekleştirmede kesin katkısı olanlar: BM'nin Avrupa Ekonomi Komisyonu (Cenevre) ve Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonudur (ESCAP-Bangkok). Bu kuruluşlar kendi faaliyeti pratiğinde ilk defa kendilerine ait programları Kazakistan'ın inisiyatifiyle, Orta Asya'nın sosyal ve ekonomi gelişimiyle birleştirmiştir (Tokayev, 2001: 93).

Mevcut sözleşmeleri isteyerek imzalamak sadece Kazakistan'ın değil, diğer Orta Asya ülkelerinin de ortaklığı, gelişime ve bazı ekonomi, sosyal, kültürel, askeri ve savunma sorunlarının azaltılması gerektiğini anlamasına ve bu sorunları birleşerek gidereceğine inanmalarına sebep olmuştur. Buradaki, Kazakistan'ın pozisyonu tarafların faydalı bağlantılarının çoğalması ve her yönde işbirliği yapma yolunda sıkı çalışmaların devam etmesinde yatmaktadır. Bu sadece Kazakistan'ın değil tüm Orta Asya devletlerinin temel hedeflerine uymaktadır.

14 Haziran 2000 yılında Duşanbe'de geçen Orta Asya Ekonomi Birliği (OAEB) Zirvesinde Orta Asya devlet liderleri, kurumun gelişim perspektifinden ve Orta Asya'nın temel sorunu haline gelen yaşamın başlangıcı olan su-enerji kaynaklarının rasyonel kullanımı ve çözüm yollarını konuşmuştur. Bu buluşmada yine Kazakistan'ın inisiyatifiyle tüm üye ülkelere yararlı olması beklenen su-enerji kaynakları probleminin çözülmesinde rol oynayacak uluslararası konsorsiyum oluşturma önerisi kabul görmüştü (Kirsanov, 2006). Ancak, şimdiki zamana kadar bu Sözleşme imzalanmamıştır.

OAEB çerçevesinde entegrasyonu derinleştirmeyi çabalayan Başkanlar, Birliğin entegrasyon gelişimi stratejisini 2005 yılına kadar kabul etmişlerdi. Bu belge, bölge ülkelerinin daha çok ihtiyaç duyduğu ekonomi alanındaki ilişkilere odaklanması gerektiğini öngörmektedir. Bunlar:

- ticari- ekonomi ilişkileri aktif hale gelmiştir;
- su ve enerji kaynaklarını ortak ve rasyonel kullanmak;
- taşıma ve ulaşım sistemi geliştirme alanında birbirine uyumlu politika izlemek;

- alışılmış yaşam bağlarını ve ithal ürünlerin yerini alacak ürünlerin üretimini geliştirmek ve iyileştirmek;
- OAEB halklarının insani-kültürel bağlarının genişlemesinde azami derecede müsait koşullar yaratmak.

OAEB ülkelerinin ilk defa faaliyetler programı kabul edilmişti. Bu program 2002 yılına kadar serbest Ortak ekonomi alan kurmayı hedefliyordu. Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan ekonomi entegrasyonu ve kendi aralarında başka da ilişkileri kademeli olarak derinleştirmeye anlaşılmışlardı. Yani, ilk önce serbest ekonomi alanı, sonra gümrük birliği, mal, hizmet ve sermayenin genel piyasaya girecek ödemeler ve döviz birliği kurmayı hedeflemişlerdi.

Kazakistan'ın büyük çabalarına rağmen ekonomi politikaları şekli birbirinden çok uzakta olan ülkelerin entegrasyon anlaşmaları hayatta kendini tam olarak gerçekleştirememiştir. Ancak, bu gayretlerin sayesinde Orta Asya ülkeleri arasında yakınlaşma gerçekleşmiştir.

2001 yılında OAEB Orta Asya Ekonomi İşbirliği olarak isim değiştirmiştir. Ardından OAEİ kavramı ortadan kaldırılarak 2005 yılında Avrasya Ekonomi Topluluğu (EURASEC) yapısı içerisine alındı. Bu oluşumun değerlendirilmesi, tüm Orta Asya entegrasyonuna giden yolun boşa gitmesi şeklinde olmamalıdır. Kazakistan'ın çabaları sayesinde Orta Asya bölgesinde bir yakınlaşmaya ve bütünleşmeye, sorunlara daha yakından bakarak çözüm arayışında bulunmalarına büyük katkı sağlanmıştır. Böylelikle, 2007 yılında Kazakistan Orta Asya'yla ilgili kendi projesini tekrar dile getirdi. Bu, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan aralarında Orta Asya ülkeleri Birliği ve tek ekonomi alanı oluşturmaya yönelik projedir.

Orta Asya entegrasyonundan söz ederken, sanayi üretimin kooperasyonu, ortak fabrikalar açmak ve tarım sektörünü alanlarında ilişkilerini güçlendirmek amacıyla bölgede uygun şartların olduğunu belirtmek gerekir. Orta Asya devletlerinin birbirleriyle işbirlikleri ve derin ilişkileri ekonomi, sosyal, politik, ekoloji problemlerinin çözülmesine geniş fırsat tanımaktadır. Böyle karşılıklı ilişkiler, tüm Orta Asya ülkeleri açısından çok yararlıdır. Belki de, bölgenin sosyal ve ekonomi durumunun iyileşmesi bölgesel entegrasyona ve işbirliğine bağlıdır. Bölge ülkelerinin entegrasyonunun şimdiki halini iyileştirmek için en iyi adım olduğuna inanmaları gerekir.

Bunun yanı sıra, Orta Asya bölgesi ülkeleri politik ve ekonomi anlamda bir birine benzememektedir. Her şeyden önce, ülkeler ekonomik gelişim seviyesiyle, yaşam potansiyeli ve ekonomik bünyeleriyle farklılaşmaktadır. Uluslararası uzmanlara göre, Kazakistan, temel makroekonomi göstergesine ılımlı etkiler yaratan ekonomik reformlarıyla diğer bölge ülkelerini arkasında bırakmış durumdadır. Başka ülkelerse, mesela, Özbekistan bir dizi spesifik faktörlere rağmen henüz ekonomiyi devletin katı kontrolü altına alma politikası yürütmektedir. Tacikistan, sivil savaştan hala ayılamamıştır, ekonomi alanında yeniden yapılanma sürecini başlatamamıştır.

Günümüzde Orta Asya bölgesinde gıda güvenliği acil çözümler gerektiren bir konudur. Bu bağlamda Kazakistan Cumhuriyeti komşu ülkelerin buğday ve una ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Kazak buğdayının geleneksel ithalatçıları Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan gibi ülkelerdir. Bu yüzden Kazakistan Orta Asya'daki gıda güvenliği durumunu etkileyen tahıl ihracatı sorunuyla karşı karşıyadır. Ve son yıllarda Kazakistanın küresel ölçekte tahıl arzı sorunları yaşanırken Orta Asya ülkeleri için çok şey yaptığını unutmamak gerekir.

Kazakistan, Orta Asya bölgesinde en zengin ekonomili devlettir. Kazakistan'ın GSMH'ı toplamda 180 milyar dolar, kişi başına GSMH'ı 13 bin doları oluşturuyor. 2000 yılından itibaren ülke ekonomisi gerçek anlamda 2 kat büyüme göstermiş. Böylelikle Orta Asya bölgesinde ekonomisi açısından anahtar yatırımcı olarak tanımlanması hiç te şaşırtıcı değildir.

Tablo 2. Orta Asya Ülkeleri GSMH'ı

Ülkeler	GSMH, milyar dolar		Nüfus, milyon		Kişi başı GSMH, bin dolar	
	2000	2011	2000	2011	2000	2011
Kazakistan	18.3	186.2	14.9	16.6	4.8	13.2
Özbekistan	13.8	45.4	24.7	29.3	1.4	3.3
Türkmenistan	2.9	24.1	4.5	4.5	2.1	9.2
Tacikistan	0.9	6.5	6.2	6.2	0.9	2.3
Kırgızistan	1.4	5.3	4.3	4.9	1.3	2.4

Kaynak: World Development Indicators & Global Development Finance <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>

Kazakistan'ın aktif ekonomik büyümesi yatırım potansiyelinin büyümesi temelini oluşturuyor. Bugüne kadar dış ülkelere yatırımı 20 kat artmıştır. 2004 yılı 0,4 milyar dolardan 2011 yılı 7,7 milyar dolara artış göstermiştir (Econrus, 2011). Özel ve devlet korporasyonlarının ekonomik potansiyeli sayesinde Kazakistan Cumhuriyeti Orta Asya bölgesinde bölgesel oyuncu olarak önemi artmaktadır. Uluslararası borsada resmi kayıtlı olan Orta Asya şirketlerinin çoğu Kazakistan'da faaliyet gösteren kuruluşlardır. En çok FTSE-100 endeksinin içerdiği ENRC ve "Kazakhmys" şirketleri ve ulusal petrol şirketi "KazMunaiGaz", bankalardan "Kazkomertsbank", "Halyk Bank" "Bank CentrKredit" ve "Kazaktelekom" "Kazakistan demir yolu" gibi şirketlerdir. Bu şirketler kendi alanlarını Kırgızistan ve Tacikistan gibi Orta Asya ülkelerine doğru genişletmeyi planlıyorlar.

Fakat, Orta Asya ülkeleri Kazakistan'dan çok yatırım çeken ülkeler olarak tanımlanmamaktadır. Kazakistan'ın yatırımlarının Orta Asya'ya 2012 yılının birinci çeyreğinde düşen payı %0,67'yi oluşturmuş durumda.

Tablo 3. Kazakistan'ın Toplam Yatırımı, 31 Mart 2012

	Toplam yatırım hacmi		
	Milyon dolar	% toplam hacmi	% Orta Asya boyunca toplam hacmi
Toplam	147,940	100.00	
Orta Asya	985	0.67	100.00
Kırgızistan	534	0.36	54.27
Özbekistan	255	0.17	25.89
Tacikistan	136	0.09	13.82
Türkmenistan	59	0.04	6.02

Kaynak: National Bank of Kazakhstan <http://www.nationalbank.kz/?docid=469>

Kazakistan Cumhuriyeti ticari bankalarının yüksek kalkınma düzeyi nedeniyle bölgedeki ana yatırımcıdır. Bölgedeki önemli Kazakistan bankaları holdinklerine DTS-Kırgızistan (Eski İneksimbank), “Kazkommertsbank Kırgızistan” ve “Kazkommertsbank Tacikistan”, “UniCredit Bank”,-“ATFBank”, “FinanceCreditBank”, “Halyk Bank” girmektedir.

Türizm sektöründe de Kazakistan bölgede yatırımcılar olarak yer almaktadır, mesela, Kırgız Cumhuriyetinin İssyk-Kul yazlık ve kışlık türizm alanında Kazakistan sermayesinin gücüyle birçok projelere imza atılmış ve atılmaya devam etmektedir. Kırgızistan’ın inşaat sektörü de Kazakistan yatırımlarını çeken alanlardan biridir.

Orta Asya devletlerindeki yatırım alanları, mesela, Kazakistan’ın: metalurji,petrol ve gaz, tarım ve gıda işleme, yapı malzemeleri, inşaat, tekstil,turizm, ulaştırma ve lojistik ise Kırgızistan’da gıda endüstrisi, madencilik, toptan ve perakende ticaret, finansal hizmetler ve gayrimenkul sektörlerine yöneliktir. Son zamanlarda yatırımı çeken alanlar içine enerji (elektrik), madencilik, tarım, eğlence ve turizm kompleksleri giriyor. Tacikistan’da ise bu alanlar hidroelektrik ve madencilik alanlarına yatırımı kapsamaktadır. Özbekistan’ın önde gelen yatırım alanları ise: madencilik, tütün, otomotiv, petrol ve gaz sektörleridir. Ancak, son yıllarda Özbekistan’da yabancı yatırımcılara kısıtlamalar getiren yasal belgelerin gücü artmış durumda. 2008 yılında Kazakistan ve Özbekistan arasında iki ülke sınırlarında yeni serbest ticaret alanı oluşturulması konusunda görüşmeler olmuştu, fakat bu plan halen hayata geçmemiştir (Alşanov, 2009).

Kırgızistan’la 4 serbest ekonomik alan Bişkek, Naryn, Karakol ve Maymak’ta oluşturulmuş. Bu alanın faaliyetleri Kazakistanın “Kırgızistan Cumhuriyetindeki serbest ekonomi alanları” yasasıyla düzenlenmektedir (Fedorova, 2012).

Orta Asya’da kazak yatırımı çekici kılan öncelikle Kazakistan’ın entegrasyona ve yurtdışındaki yatırımlara yönelik politikasıdır. Orta Asya ülkeleri arasındaki ticari ilişkiler iki taraflı sözleşmelerin imzalanmasıyla kurulmuştur. Kazakistan Kırgızistan ve Tacikistan’la, Kırgızistan ise Kazakistan ve Özbekistan’la, Tacikistan sadece Kazakistan’la, Özbekistan ise sadece Kırgızistan’la iki taraflı ticaret sözleşmesi imzalamıştır.

Orta Asya politikaları Kazakistan'dan büyük ölçekli yatırım çekmek için esnek ve istikrarlı değildi. Nedenleri ise Özbekistan ve Türkmenistan'ın katı ekonomi politikası ve Kırgızistan ve Tacikistan'daki siyasi istikrar eksikliğidir. Orta Asya ülkelerinin göç, eğitim, tarım ürünleri ticareti ve elektrik enerjisi gibi alanlarda entegrasyonu daha yüksek düzeydedir. Ancak, Avrasya Kalkınma Bankası verilerine göre (ticaret, göç, tarım, elektrik ve eğitim alanlarında bölgesel ilişkilerin toplamı olarak hesaplanan endeks) 2000 yılından 2008 yılına arası dönemlerinde, Orta Asya ülkeleri arasında entegrasyon endeksi yavaş yavaş azalmıştır ve en fazla 100 den 67 puana gerilemiştir (Vinokurov, 2010:7).

Orta Asya ülkeleri Kazakistan ticareti hacminde başka ülkelere göre çok büyük rol oynuyor. 2012 yılı ilk yarısında Kazakistan'ın dış ticaret cirosunun %2,6'sını ya da 1,7 milyar dolarını Orta Asya ülkeleriyle yapılan ticareti oluşturuyor, onun içinde Kazakistan'ın Orta Asya'ya ihracatı 1,2 milyar dolardır. Tarihten, 2001 ve 2009 yılları Orta Asya ülkeleri arasındaki ticaret hacmi, en başta Kazakistan'ın yapmış olduğu ihracat sayesinde dört kat büyümeye kat etmiş.

Tablo 4. Kazakistan ve Orta Asya Ülkeleri Arasındaki Ticaret

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam	512	461	610	977	1,074	1,472	2,493	3,124	2,131
Kazakistan ihracatı	313	270	407	583	636	830	1,583	2,195	1,632
Kazakistan ithalatı	200	201	203	394	438	642	911	929	500

Kaynak: Uluslararası Ticaret Merkezi http://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx

Kazakistan'ın Orta Asya'ya ihracatı çarpığı hammadde ve tarımsal ürünlere yöneliktir. entegrasyon resmi mekanizmalarının kötü performans rağmen

Orta Asya bölgesinde, resmi olmayan iletişim eğilimi de bölgeleşme izlenimi vermektedir. Eski Sovyet bölgesinde hala merkez Rusya'yla yapılan ticaretin daha fazla olduğu görülmektedir. Ancak, Kazakistan son yıllarda Orta Asya'daki bölgeleşme

siyasetinin merkezi olarak gözüktüyor. Kazakistan diğer Orta Asya ülkelerinden büyük ölçüde iş gücü çekiyor. Bunun nedenleri ise Kazakistan'ın bölgede ekonomik rolünün artması, işçilerin kendi ülkelerindeki ekonomik sıkıntıları ve daha önce Rusya'ya giden iş gücünün oradaki koşullardan rahatsız olmalarıdır. Kazakistan'a Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan'dan insanlar büyük ölçüde göç etmektedir. Kazakistan'ın kendi nüfusuna göre kıyaslama yapılırsa Kazakistan'a gelenlerin sayısı Rusya'dan daha fazladır.

Kazakistan diğer Orta Asya ülkeleri tarafından entegrasyon çekirdeği olarak algılanmaktadır. Fakat, Kazakistan'ın bölgedeki ekonomik çıkarları sınırlı kalmaktadır. Kazakistan, bölge ülkelerinin daha çok ekonomik refahı, bölge nüfusunun sosyal ve kültürel seviyelerinin artması ve güvenlik, siyasi, askeri durumlarının istikrarlı olmasını birinci plana çıkartıyor. N. Nazarbayev, görüşmelerde ve basın toplantılarında da Orta Asya ülkelerinin bölge olarak zenginleşmesi ve sosyal reformaların gerçekleşmesi gerektiğini öne sürüyor.

Kazakistan'ın Orta Asya'daki kendine göre yatırımları kısıtlı olmasına rağmen (Bazı ülkelerdeki ekonomik koşulların çok düşük seviyelerde olması ve devlet kontrolünün artması) Kazakistan, Orta Asya ülkelerinin yoğun yatırım yaptığı ülkedir. Kazakistan için Orta Asya'da yeni yatırım alanları açılmaktadır: birincisi, Kırgızistan ve Tacikistan'daki elektrik enerjisi üretimi. Kazakistan, Rogun (Tacikistan), Kambaratinskii (Kırgızistan) hidroelektrik santralleri inşaatında kendi KEGOK ve Samruk-Energo gibi devletin şirketleriyle yer almayı planlıyor. İkincisi, Kırgızistan'daki ucuz iş gücü sayesinde tekstil alanında yatırımlar. Üçüncüsü, Özbekistan'daki ve Türkmenistan'daki ekonominin liberalleşmesidir. Tüm bunlar gerçekleşince, Kazakistan'ın Orta Asya'daki varlığı daha çok artacağı beklenmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma sonucunda yapılmış analizler doğrultusunda belli bir ölçüde tespitler yapılmaya çalışılmıştır. Kazakistan Sovyet öncesi ve Sovyet dönemindeki zorluklardan kendi bağımsızlığını alarak uluslararası arenaya bir yasal ve bağımsız üye olarak ilk defa 1991 yılından itibaren katılmaya başlamıştır. Bağımsızlık sonrası ilk dönemleri belirli zorluklarla geçmiştir. Yine de Kazak hükümeti bu zorluklarla rasyonel bir şekilde baş edebilmiş ve geleceğe doğru sağlam adımlarla gitmektedir.

Kazakistan 1991'den itibaren yürüttüğü dış politikasında yanlış seçimlerde bulunmamış hatta BDT ülkeleri için örnek bir devlet haline gelmiştir.

Dış politikada bir yandan fazla iyimser diğer yandan pragmatik kararlar almış bir ülkedir. Bu bağlamda, Kazakistan Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev'in gayretleri çok büyüktür. BDT çerçevesinde ve Avrasya kıtasındaki Nazarbayev'in atılımları ve girişimleri her ortamda kabul görmüş ve Avrasya oluşumunun fikir babası olarak görülmüştür.

Kazakistan siyasi anlamda ve toplumsal açıdan tam dekmokratik bir ülke değildir. Seçimler Avrupa Birliği ve ABD'nin farklı siyasi kesimlerinin sık sık eleştirilerine uğramıştır. Yine de Batılı ülkeler kendi çıkarları doğrultusunda Kazakistan'a aşırı tepki yapmaktan sakınmış ve her anlamda devleti desteklemeye devam etmektedir. Bunun kanıtı olarak 2010 yılında Kazakistan'ın AGİT'e başkanlık etmesinden anlayabiliriz.

AGİT'e başkanlık yaparak Kazakistan bu kuruluşa canlılık katmıştır, İslam alemi ve Batı dünyası arasında işbirliğin artması için katkıda bulunmuş ve Avrasya kıtasının merkez sorunu haline gelen Afganistan sorununun çözüme ulaşmasında belli çalışmalara imza atmıştır.

Ekonomik açıdan Kazakistan bugüne kadar BDT çerçevesinde lider konumlarda yer almıştır. Bunun nedenlerini Kazakistan'ın zengin yer altı kaynaklarıyla dış yatırımcıların ana odağı haline gelmesinden, dış yatırımcılara uygun koşullar yaratmasından ve devletin içinde üretim fabrikaları ve kuruluşlarının artırılmasından görmekteyiz. Ayrıca, Kazakistan kendi vatandaşları için küçük ve orta çaplı girişimcilere destek programıyla büyük fırsat tanımaktadır. Genel olarak, Kazakistan'ın zengin ve orta kısmının arasındaki farklar hala sürmektedir. Yine de Kazakistan diğer Orta Asya ülkeleri arasında zengin ekonomiye sahip bir ülkedir.

Kazakistan'ın sosyal alanı diğer Orta Asya ülkeleri hatta BDT ülkeleri içerisinde sürekli ileriye dönük sıklıkla reformlar geçirmektedir. Devletin sosyal politikalarının kusursuz olmasına rağmen uygulamada eksiklikleri bulunmaktadır. Ancak, sosyal reformlar diğer komşu ülkelere göre yüksek derecelere ulaşmış durumdadır.

Kazakistan'ın kültürel ve insani boyutlardaki siyaseti diğer alanlarla birlikte hızla gelişmektedir. Bu konuda Kazakistan kendini İslam dünyasının bir parçası, ancak laikliği benimseyen, dini ve etnik farklılıkları siyasetten ayrı tutan bir ülkedir. Bunun nedeni Kazakistan'da yaşamakta olan farklı din ve etnik mensuplarıdır. Kazakistan ülke içerisinde dini ve etnik ayrımcılık yapmadan tüm vatandaşlarını kucaklayıcı politikasını sürdürmektedir. Fakat, ülkede mevcut konu üzerine farklı sesler çıkmaktadır ve tartışmalar yaşanmaktadır.

Kazakistan gibi orta konumda yer alan bir devlet için güvenlik çok önemli bir unsurdur. Günümüzde toplumsal açıdan tehdit oluşturan faktör kökten dincilik-islam ve diğer dini radikal ideolojik akımların hızla yayılmasıdır. Bu süreci önlemek için oldukça rasyonel adımlar atılmıştır. Bölgedeki tüm siyasi kuruluşlar ve bölgesel örgütlerin çalışmalarına rağmen farklı dini radikal akımlar yayılmaya devam etmektedir. Kazakistan'ın geleceği açısından bu sorunun derhal çözüme ulaşması gerekmektedir. Diğer güvenlik sorunları da arka planda kalmamaktadır. Bunlar ekolojik, ekonomik, siyasi güvelliğin ve istikrarın halen tam sağlanmış olmamasıdır. Ekolojik olarak Rusya'dan, Çin'den, Hazar denizinden ve güneyde Orta Asya'dan kaynaklanan sorunlar mevcuttur. Toplumsal ve devlet açısından mevcut sorunların bir an önce çözülmesi ve çözüme giden yol arayışının hızlandırılması gerekmektedir.

Genel olarak, Kazakistan kendine göre iç sorunlarının olmasına rağmen dış politikada başarı kaydetmektedir. Tüm komşu ve diğer ülkelerle herhangi bir çatışmalı durumu söz konusu değildir. Tüm ülkelerle dostluk ilişkisi içerisinde.

Kazakistan'ın Orta Asya'daki rolü ve konumu yüksektir. Devletin dış politikasının temel yönlerinden biri de Orta Asya'da her anlamda, siyasi, ekonomik, sosyal, güvenlik, kültürel ve insani alnelerde işbirliğinin artmasıdır. Bunun için şimdiki zamana kadar Kazakistan çok çaba harcamıştır. Günümüzde bu çabaların devamını Rusya, Beyaz Rusya'yla olan Gümrük Birliği veya Avrasya Birliği çerçevesinde Orta Asya bölgesine doğru somut adımlar atarak sürdürmektedir. Kazakistan'a göre, bölgenin bir bütünlük içeri-

sinde olması Kazakistan ve tüm bölge için huzur ve hızlı gelişme kaynağı olarak algılanmaktadır.

KAYNAKLAR

AGGESTAM, Lisbeth; (1999), "Role Conceptions and the Politics of Identity in Foreign Policy", *ARENA Working Papers*, Vol.1999, No.8, http://www.arena.uio.no/publications/wp99_8.htm.

ALŞANOV, Rahman; (2009), "Экономика Центральной Азии: перспективы взаимодействия" ("Orta Asya'nın Ekonomisi: Etkileşim Perspektifleri"), <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1248342300>.

ANİSKO, Andrey; (2008), "Топливно Энергетический Комплекс в Китае: Проблемы и Перспективы Развития" ("Çin'de Enerji Kompleksi: Gelişme Sorunları ve Perspektifleri"), <http://my-china.ru/tek-2.html>.

ARZYKULOV, Amanjan; (2002), "Облик Китая и Китайцев" (Çin'in ve Çinlilerin yüzü), Editör: Sultanov, B., *Китай Глазами Казахстана* (Kazakistan'ın gözünde Çin), KİSİ Yayınları, s. 200.

BARNETT, M.; (1993), "Institutions, Roles and Disorder: The Case of the Arab States System", *Indiana University Bloomington. Int. Stud.*, Q.37(3), s. 274.

BAYZAKOVA K.İ.; (2000), "Деятельность Представительства Комиссии Европейского Союза в Центральной Азии" ("Avrupa Birliği Komisyonu Temsilciliğinin Orta Asya'daki Faaliyeti"), *Европейский Союз и Центральная Азия (Avrupa Birliği ve Orta Asya)*, Алматы, s. 353.

BİDDLE, B.J. ve Thomas E.J; (1966), *Role Theory: Concepts and Research*, New York, London: John Willey & Sons, Inc.

BİDDLE, B.J.; (1986), "Recent Developments in Role Theory", *Annual Review of Sociology*, USA.

BLUTH, Christoph; (2004), "Kafkasya, Orta Asya, Güney ve Doğu Asya'daki Kriz Kaynakları ve Bölgelerin NATO'nun Güvenliğine Etkileri", İstanbul, "Türkiye, NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri" Konulu Sempozyum (27-28 Mayıs 2004), SAREM Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 2004.

BRATERSKİİ, M.B.; (2005), "США и проблемные страны Азии: обоснование, выработка и реализация политики в 1990-2005 гг" (*ABD ve Asya'nın problemli ülkeleri: 1990-2005 y.y. siyasetin incelenmesi, geliştirilmesi ve uygulanması*), Moskova, MONF: İSK RAN Yayınları, s.240.

BRATERSKİİ, M.B.; (2005), *США и Проблемные Страны Азии: Обоснование, Выработка и Реализация Политики в 1990-2005 гг*, (*ABD ve Asya'nın Problemli Ülkeleri: 1990-2005 y.y. Siyasetin İncelenmesi, Geliştirilmesi ve Uygulanması*), MONF: İSK RAN, Moskova, s. 180.

BRZEZİNSKİ, Zbignew; (1997), *Büyük Satranç Tahtası/ Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, İnkılap Kitabevi, s. 43.

CAMPBELL, S.; (1999), "Role Theory, Foreign Policy Advisers and U.S Foreign Policy Making", *Southern California: Department of Government and International Studies: University of Southern California*, <http://www.ciaonet.org/isa/cas01/>.

CHAFETZ, Glenn; (1997), "The Struggle for a National Identity in Post-Soviet Russia", *Political Science Quarterly*, Vol.111, No.4, s. 661-688.

CHAZOV, Oleg; (2012), "Интересы и политика России в Центральной Азии в новых геополитических условиях" ("Yeni jeopolitik koşullarda Rusya'nın Orta Asya'daki çıkarları ve siyaseti"), *Observer*, No.5, 2012, www.rau.su.

CHUMALOV, M.; (1999), *Каспийская нефть и межнациональные отношения* (*Hazar Petrolü ve Uluslararası İlişkiler*), Moskova, TSİMO Yayınları.

DANİYAROVA, A.E.; (2011), "Взаимодействие Казахстана и НАТО" ("Kazakistan ve NATO'nun Etkileşimi"), , Editör: Gazaliyeva, A.M, *Республика Казахстан в Мировой Политической Системе* (*Kazakistan Cumhuriyeti Dünya Siyaseti Sisteminde*), Karagandy Devlet Teknik Üniversitesi Yayınevi, 2 Basım, 2011, s.29-33.

EKONRUS; (2011), "Внешняя Торговля Республики Казахстан" ("Kazakistan'ın Dış Ticareti"), <http://catalog.fmb.ru/kazakhstan2011-5.shtml>.

ELORDA; (2001), "Национальная Безопасность: Итоги Десятилетия" ("Ulusal Güvenlik: onyıllın sonuçları"), *Belgeler koleksiyonu*, Elorda Yayınları, Astana 463 s.

- FEDOROVA, Tatyana; (2012), "Специальные Экономические Зоны Казахстана", ("Kazakistan'ın Özel Ekonomik Alanları"), <http://www.group-global.org/publication/view/1759>.
- GAGUT, L.D.; (2001), *СНГ: Новый Путь Развития в XXI Веке*, (BDT: XXI asırda yeni gelişme yolu), Rus Yayınevi, Moskova.
- HALİD, A.; (2009), "Политика антитерроризма в Центральной Азии", ("Orta Asya'nın anti terörizm siyaseti"), *Dokunulmaz Yedek*, Moskova, No. 4, (66).
- HUDSON, Valerie M.; (2007), *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers Inc., s.15.
- HUDSON, Valerie; (2005), "Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations", *Foreign Policy Analysis*, s. 1-30.
- HUDSON, Valerie; (2008), "The History and Evolution of Foreign Policy Analysis", , *Editörler: Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, London, Oxford University Press, s. 16.
- İBRASHEV, J.U.; (2000), *Европейский Союз и Центральная Азия*, (Avrupa Birliği ve Orta Asya), Al-Farabi adındaki Kazakistan Devleti Ulusal Üniversitesi Yayınları, Almaty.
- İVANOV, E.M.; (1995), "Kazakistan, Rusya ve BDT'nin ekonomik birliği perspektifleri", Kazakistan: bağımsız gelişmenin gerçekleri ve perspektifleri, 1995.
- JİGALOV, K.B. ve Sultanov, B.K.; (1993), "Kazakistan Cumhuriyetinin İlk Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev", *Kronoloji*, Almaty, 1993, s. 8-9.
- JİLTSOV, S., Zonn, İ. Ve Ushkov, A.; (2003), "Hazar Bölgesinin Jeopolitiği", Moskova, No.8 (50) - 9 (51).
- JOLAMANOVA, G.E.; (2010), "Интеграционные Инициативы Президента РК Н.А. Назарбаева в Регионе Центральной Азии", ("Kazakistan Cumhurbaşkanı N.Nazarbayev'in Orta Asya Bölgesindeki Entegrasyon Girişimleri"), http://iwep.kz/stariysite/index2.php?option=com_content&task=view&id=3791&pop=1&page=0&Itemid=63.

JONSSON, Christer ve Ulf, Westerlund; (1982), "Role Theory in Foreign Policy Analysis", Editörler: Jonsson C. *Cognitive Dynamics and International Politics*, New York: St. Martin's Press.

JUKOV, V., ve Krasnov B; (1997), **Genel ve Uygulamalı Siyaset Bilimi**, Souz Yayınevi, s. 992.

KALEVİ, Holsti; (1970), *National Role Conception in the Study of Foreign Policy*, International Studies Quarterly.

KALEVİ, Holsti; (1970), *National Role Conception in the Study of Foreign Policy*, International Studies Quarterly, s. 245-246.

KALEVİ, Holsti; (1970), *National Role Conception in the Study of Foreign Policy*, International Studies Quarterly, s. 277-278.

KALEVİ, Holsti; (1970), *National Role Conception in the Study of Foreign Policy*, International Studies Quarterly, s. 239.

KALEVİ, Holsti; (1970), *National Role Conception in the Study of Foreign Policy*, International Studies Quarterly, s. 240.

KALIJUNYİ, B.İ.; (2002), "Rusya'nın Hazar siyaseti", *Diplomatik yıllık*, Moskova.

Kazakhstan, Today; (2002), <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1034931900>, 18.10.2002.

KAZANTSEV, A.A., (2008), *Belirsiz Kurallarla "Büyük Oyun": Dünya Siyaseti ve Orta Asya*, "Avrasya Mirası" Vakfı, s.165.

KİRSANOV, İgor; (2006), "Orta Asya'da su için savaş", *Topluluk Ülkelerinin Bağımsız Analisti*, No. 12, <http://www.fundeh.org/publications/articles/48/>.

KURAZKHOCAYEVA, Dinara; (2008), *Kazakistan'ın Ulusal Güvenlik Sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

LAUMULLİN M.T.; (2011), *Геополитические Процессы в Исламском Мире (В Контексте Председательства РК в ОИК): Монография, (İslam Dünyasında Jeopolitik Gelişmeler (Kazakistan'ın İKÖ'ye başkanlığı bağlamında): Monografi)*, Almaty, KİSİ, 2011, s.176.

- LE PRESTRE, Philippe G.; (1997a), "Author! Author! Defining Foreign Policy Roles after the Cold War", Editörler: Le Prestre, Phillipe, *Role Quests in the Post-Cold War Era: Foreign in Transition*, Montreal & Kingston: McGill-Quin's University Press, s. 5.
- LEİK, E.; (1994), "ABD'nin yeni stratejisi: "tutumdan" "genişlemeye"", *ABD: ekonomi, politika, kültür*, No. 3, s. 29-38.
- LOMAGİN, Nikita; (2001), *Uluslararası ilişkiler ve dış politika analizi teorisine giriş*, Sentyabr Yayınevi, s.103.
- LOMAGİN, Nikita; (2001), *Uluslararası ilişkiler ve dış politika analizi teorisine giriş*, Sentyabr Yayınevi, s.86-97.
- LOMAGİN, Nikita; (2001), *Uluslararası ilişkiler ve dış politika analizi teorisine giriş*, Sentyabr Yayınevi, s.105.
- LUZYANİN, S.G.:(2007), *Vladimir Putin'in Doğu Siyaseti*, Moskova, RAN Yayınevi, s.197.
- MALYSHEVA, D.; (2010), *Dünya Siyasetinde Orta Asya Birimi*, İMEMO RAN, s.38.
- MARCH, James ve Olsen, Johan; (2004), "The logic of appropriateness", *ARENA Working Papers*, Vol. 2004, No. 9, s. 7.
- MICHAEL, Clarke ve Brian, White; (1989), "Understanding Foreign Policy: The Foreign Policy Systems Aproach", *Aldershot: Edward Elgar Publishing* s. 28-29.
- MORGENTHAU, Hans; (1948), *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, MacGraw-Hill, New York.
- MORGENTHAU, Hans; (1951), *Defense of the National Interest*, Knopf, New York s. 242
- NAZARBAYEV N.A.; (1996), *Ha nopoze XXI veka, (XXI Yüzyılın Eşiğinde)*, Oner Yayınları, Almaty, s. 288.
- NAZARBAYEV, N.A.; (1992), *Gelişme Stratejisi ve Kazakistan'ın Egemen Bir Devlet Olarak Oluşumu*, Alma-Ata, Elorda.
- NAZARBAYEV, N.A.; (1997), "Kazakistan-2030 Stratejisi", www.akroda.kz, s. 79.

NAZARBAYEV, N.A.; (2001), *Bizi Gelecek Birleştiriyor. Bağımsız Devletler Topluluğu: 10 yıl sonra*, Minsk, Pangraf, s. 146-147.

NAZARBAYEV, N.A.; (2004), "Rekabetçi Kazakistan, rekabetçi ekonomi, rekabetçi ülke için", <http://www.akorda.kz>.

NAZARBAYEV, N.A.; (2012), "Kazakistan-2050 Stratejisi", http://www.akorda.kz/ru/page/page_poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-14-dekabrya-2012-g_1357813742.

NEACK, Laura, Jak, Hey, Haney P.J.; (1995), *Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in its Second Generation*, Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice Hall.

NEACK, Laura; (2002), *The New Foreign Policy: U.S. and Comparative Foreign Policy in the 21st Century*, Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, s. 37-181.

NOVOPRUDSKİİ, S.; (1999), "Rusya ve Kazakistan'ın ticari ilişkileri BDT'nin ekonomik düşüşü aynası", *Rusya ve Müslüman dünyası*, No 9.

NURPEİSOV, E.K. ve Kotov A.K.; (1995), **Kazakistan Cumhuriyeti: hanlık iktidardan cumhurbaşkanlık cumhuriyete**, *Zheti Zhargy*, Almatı.

RAHMATOV, İ.R.; (2005), "Афганистан и Геополитическая Обстановка Центральной Азии//Афганистан: Возрождение и Перспективы Развития" ("Afganistan ve Orta Asya'nın Jeopolitik Durumu// Afganistan: Canlanma ve Gelişim Perspektifi"), *Bilimsel-uygulamalı konferans belgeleri*, Duşanbe, s. 15.

RAKİSHEV, H.; (2001), "Kazakistan Cumhuriyeti BDT'de: Etkileşim ve İşbirliği Rolü, Yeri, Perspektifleri", *Yerel ve Dünya Tarihinin Aktüel Problemleri*, 4 Sayı, Moskova.

ROSENAU, James; (1966), "Pre-theories and Theories of Foreign Policy", Editör: Farrel R.B., *Approaches in Comparative and International Politics*, Northwestern University Press, s. 118,

ROSENAU, James; (1980), *The Scientific Study of Foreign Policy*, 2. baskı, New York: Nichols Pub. Co., s. 54.

SACHKO, Galina; (2005), "Avrasyacılık: tarih, teori, siyaset", http://www.lib.csu.ru/vch/10/2005_01/001.pdf.

SANAİ, M.; (2002), *İran'ın Orta Asya ülkeleriyle ilişkileri*, Moskova, Trifa, s.15.

SEİLHANOV, E.T.; (1997), "Çağdaş Jeopolitika ve Orta Asya Bölgesi", *Kazakistan-Spektr*, No. 1-2, s. 83-92.

SEYDUMANOVA, Meruert; (2012), "Прямые Иностранные Инвестиции и Инвестиционная Безопасность", ("Doğrudan Yabancı Yatırım ve Yatırım Güvenliği"), <http://kisi.kz/site.html?id=9525>.

SHIELDS, John; (1995), "Nunn Lugar Programı: ABD ve yardım alıcı ülkelerle ilişkileri", *Nükleer kontrolü*, No. 16, s. 17-23.

SNYDER, R., Bruck H. ve Sapin B.; (1964), *Decision Making as an Approach to the Study of International Politics*, New York. Free Press, s. 33.

SNYDER, R., Bruck H. ve Sapin B.; (1964), *Decision Making as an Approach to the Study of International Politics*. New York. Free Press, s. 53.

SNYDER, R., Bruck H. ve Sapin B.; (1964), *Decision Making as an Approach to the Study of International Politics*, New York. Free Press, s. 65.

SPROUT, Harold ve Sprout, Margaret; (1956), **Man-Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics**, Princeton NJ: Princeton University Press.

SULTANOV, B.K., Kushkumbayev, S., Abisheva, M., Morozov, A., Auelbayev, B., Rahimzhanova, A., Nysanbek U.; (2008), *Kazakistan çağdaş dünyada: gerçekler ve perspektifler*, Almatı, KİSİ, s. 123.

SULTANOV, B.K.; (2011), *Председательство Республики Казахстан в ОБСЕ и глобальные вызовы: сборник статей*, (*Kazakistan Cumhuriyeti'nin AGİT'e Başkanlığı ve küresel çağrılar: makaleler derlemesi*), Almaty, KİSİ, s. 192.

SULTANOV, B.K.; (2012), *Kazakların gözünde Çin*, KİSİ Yayınevi, Almatı, s. 114.

ŞAYHUTDİNOV, M.E.; (2008), "Çağdaş Kazakistan: Başarı Stratejisi", Almatı, *KC Birinci Cumhurbaşkanı Vakfının Dünya Politikası ve Ekonomisi Enstitüsü*, s. 160.

ŞİBUTOV, Marat; (2012), "Активы Китая в Казахстане" ("Çin'in Kazakistan'daki Varlıkları"), <http://tengrinews.kz/opinion/258/>.

TOKAYEV, Kasym-Jomart; (1995), "Kazakistan Dış Politikası", *Makaleler koleksyonu, Dış İşleri Bakanlığı*, Almatı, 1995.

TOKAYEV, Kasym-Jomart; (2000), *Küreselleşme şartlarında Kazakistan*, Almaty, Sak Yayınevi, s. 69.

TOKYAEV, Kasym-Jomart; (2002), *Kazakistan Cumhuriyeti'nin Diplomasisi*, Astana, Elorda Yayınevi, s. 86.

TRİFONOV, B.A.; (2001), "Rus-Kazak Ekonomik İlişkileri: Hazar Sorunu (1990'lı yıllarda)", *Yerel ve Dünya Tarihinin Aktüel Problemleri*, 4 Sayı, Moskova.

TRİMBETOV, S.; (1996), "Üç Orta Asya ülkelerinin birliği hakkında", *Kazakistan ve dünya topluluğu*, No 3.

TRYNKOV, A.A. ve Gliuşenko, U.N.; (1997), **BDT ülkelerine yönelik ABD politika-sının bazı yönleri ve Rusya'nın çıkarları**, , Editör: Krivohija, B.İ., *ABD yeni dünyada: gücün sınırları, Rus araştırma enstitüsü*, Moskova, s. 377-412.

TRYNKOV, A.A.; (1998), *ABD'nin Özbekistan'la ilişkileri, Özbekistan: yeni bir imaj bulgusu*, Moskova, Vozduh Yayınevi, 1998, s. 226.

TSYGANKOV, Pavel; (1992), "Ганс Моргентай: взгляд на внешнюю политику"/ Власть и демократия. Зарубежные ученые о политической науке ("Hans Morgentau: Dış Politikaya Bakış"/ İrtidar ve Demokrasi. Siyasi Bilimle İlgili Yabancı Bilimadamları"), Moskova, s. 164.

TSYGANKOV, Pavel; (2002), *Uluslararası ilişkiler teorisi: Krestomati*, Yeni okul Ya-yınevi, s. 69-71.

ULRICH, Krotz; (2002), "National Role Conceptions and Foreign Policies: France and Germany Compared", *Program fo the Study of Germany and Europe-Working Paper*, Vol. 2, No. 1, s. 6, <http://www.ces.fas.harvard.edu/publications/docs/pdfs/Krotz.pdf>.

VASIUTOVIÇ, V.P.; (1995), "Kazakistan ve ABD arasındaki siyasi ilişkiler, Kazakis-tan: bağımsız gelişmenin gerçekleri ve perspektifleri", Editör: Kojokin, E.M., *Rus stra-tejik araştırmalar enstitüsü*, s. 318-320.

VİNOKUROV, E.; (2010), "Динамика Интеграционных Процессов в Центральной Азии" ("Orta Asya'ın Entegrasyon Süreci Dinamikleri"), *Avrasya Ekonomik Entegrasyonu Bilimsel-analitik dergisi*, No 2, s.7.

VLASOV, Aleksei; (2008), Выступление Алексея Власова на конференции «Проблемы Обеспечения Безопасности и Устойчивого Развития в Центральной Азии», ("Orta Asya'da Güvenlik Sağlama Sorunları ve Sabit Gelişme" Konulu Konferans Konuşması), <http://www.ia-centr.ru/expert/990/>.

VLASOV, Aleksei; (2011), "Председательство Казахстана в ОБСЕ" ("Kazakistan'ın AGİT'e Başkanlığı"), <http://www.ia-centr.ru/expert/9993/>.

WALKER, Stephen G. Ve Simon, Sheldon W.; (1987), "Role Sets and Foreign Policy Analysis in Southeast Asia", Editör: Walker, Stephen G., *Role Theory and Foreign Policy Analysis*, Durham: Duke University Press.

WALKER, Stephen; (1979), "National Role Conception and Systemic Outcomes" Editör: Falowski L.S., *Psychological Models in International Politics*, Boulder, USA: Westview Press.

WALKER, Stephen; (1987), "The Relevance of Role Theory to Foreign Policy Analysis", Editör: Walker S., *Role Theory and Foreign Policy Analysis*, Durham: Duke University: Duke Press Policy Studies.

WEBBER, M. ve M. Smith; (2000), **Foreign Policy In a Transformed World**, Harlow, Prentice-Hall.

WENDT, Alexander; (1999), *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press.

ZHYLKYSHBAEVA, Meruert; (2009), Bölgesel Güç Dengesi Işığında Kazakistan'ın Güvenliği, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

http://akorda.kz/ru/page/sezd-religii-2012_1338973130, 2012.

<http://expertonline.kz/a5472/>, 2012.

<http://go.worldbank.org/3L4P0K4NQ0>, 2011.

<http://invest.gov.kz/upload/docs/rus/65c981235eba063015766e612a3a4bc0.PDF>, 2011.

<http://mfa.gov.kz/ru/>, 2011.

http://neweurasia.info/archive/2001/inter_press/12_10_Powellru.htm, 2012.

<http://news.gazeta.kz/art.asp?aid=204119>, 2013.

<http://rhd.uz/ves/224-edinoe-ekonomicheskoe-prostranstvo>, 2012.

http://ru.government.kz/site/news/news_prem/2011/09/175, 2011.

http://tengrinews.kz/kazakhstan_news/nazarbaev-vyrazil-soboleznovaniya-obame-svyazi-tragediey-amerikanskoy-shkole-225266/, 2011.

http://uchebnikionline.ru/istoria/istoriya_novih_nezalezhnih_derzhav_-_orlova_tv/dogovir_pro_stvorennaya_yedinogo_ekonomichnogo_prostoru_mizh_kazahstanom_uzbekistanom.htm, 2012.

<http://wap.gazeta.kz/article/21018/>, 2013.

http://www.akorda.kz/ru/page/page_213678_vystuplenie-prezidenta, 2013.

<http://www.bnews.kz/ru/news/post/102417/>, 2012.

<http://www.fergananews.com/news.php?id=16417>, 2013.

<http://www.ia-centr.ru/expert/9993/>, 2012.

<http://invest.gov.kz/?option=content&itemid=145>, 2013.

<http://www.katharsis.su/newspaper/15-asia.html>, 2012.

<http://www.kazembassy.by/politic/safety.html>, 2012.

<http://www.muslimeco.ru/opubl/307/>, 2013.

<http://www.newmarkets.ru/nm-ru/issues/nm520012.htm>, 2012.

<http://www.odkb.gov.ru/start/>, 2012.

http://www.s-cica.org/page.php?page_id=65&lang=2, 2013.

http://www.ved.gov.ru/exportcountries/kz/about_kz/ved_kz/, 2011.

http://www.ved.gov.ru/exportcountries/kz/kz_ru_relations/kz_ru_trade/, 2012.

<http://www.webeconomy.ru/index.php?page=cat&newsid=1499&type=news>, 2012.

<http://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan>, 2013.

<http://www.z001.kz/article/view?id=294>, 2012.

https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/wfbExt/region_cas.html, 2013.

www.evrazes.com, 2012.

www.government.kz, 2012.

www.nomad.kz, 2013.

www.sectsko.org, 2013.

<http://www.haberler.com/kazakistan-a-encok-yatirim-yapan-ulke-hollanda-4255777-haberi/>, 2013.

http://asi.ru/upload_docs/news/vsemirnyy_bank, 2013.

<http://magazines.russ.ru/nz/2009/4/hall.html>, 2012.

<http://expert.ru/2013/02/19/integratsiya-sebya-opravdyivaet/>, 2012.

<http://www.akorda.kz/ru/category/kazakhstan>, 2013,

<http://www.evrazes.com/about/history>, 2012.

<http://russian.china.org.cn/russian/43327.htm>, 02.12.2012

<http://www.scosummit2013.org/documents/astaninskaya-deklaratsiya-desyatiletia-shanhayskoy-organizatsii-sotrudnichestva/>, 2013.

<http://www.annnews.ru/news/detail.php?ID=202112>, 28.11.2009.

http://eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/documents/eu_kazakhstan/joint_progress_report_eu_ca_strategy_ru.pdf, 20.10.2012.

Bu tezin yazarı Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşıdır ve 12 Şubat 1989 yılında doğmuştur. Kazakistan'ın Kyzyl-Orda şehrindeki No. 11 okulda 2006 yılı ana, orta, lise eğitimi ni başarıyla bitirmiştir. 2006 yılında ise Üniversite lisans eğitimine Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler dalında başlamış ve 2010 yılında başarıyla tamamlamıştır. 2011 yılında Türkiye'nin Yalova şehrindeki Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde Uluslararası ilişkiler yüksek lisans eğitimine başlamış ve 2013 yılında bitirmiş bulunmaktadır.